

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KUR'AN-I KERİM OKUMA VE KIRAAT İLMİ BİLİM DALI**

**ŞEYHÜLKURRÂ MİKDAT TEMİZTÜRK
VE KIRAAT ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ**

Hüseyin SÜME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Ali ÖGE**

KONYA- 2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin SÜME		
	Numarası	20810601155		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali ÖGE		
Tezin Adı	Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk ve Kıraat Öğretimindeki Yeri			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Hüseyin SÜME

(İmza)

.....

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Hüseyin SÜME		
	Numarası	20810601155		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri / Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmî		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali ÖGE		
Tezin Adı	Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk ve Kıraat Öğretimindeki Yeri			

Kur'an-ı Kerim, Allah tarafından O'nun Rasûlü ve İslam Dini'nin öğreticisi Hz. Muhammed'e (s.a.v.) ve onun nezdinde tüm insanlığa gönderilmiş son ilâhî kitaptır. Gönüllere nakşedercesine kademe kademe tedricî olarak, kolay anlaşılması ve okunması için yedi harf üzere indirilen Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e Cebrâil tarafından öğretilmiş o da kendisine öğretildiği üzere ashabına Kur'an'ı öğretmiştir. Ashap da bu öğrendiklerini kendilerinden sonra gelenlere aynı minval üzere talim etmişlerdir.

Çeşitli beldelere göç eden ashab-ı kiram gittikleri yerlerde de Kur'an öğretimine devam etmişlerdir. Bu bölgelerde zamanla ashaptan aldıkları okuyuş türleriyle meşhurlarmış kıraat imamları ve onların râvîleri ortaya çıkmıştır. Nesilden nesile aktarıla gelen bu ilim zamanla belirli bir usul ve disiplin kazanarak bugüne kadar gelmiştir. Günümüzde de bu zincirin son halkaları olarak birçok şeyhülkurrâ bu görevi sürdürmektedirler.

Giriş kısmında araştırmanın konusu ve yöntemi gibi teknik konulara değinilen çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kıraat ilmine ve bu ilmin tarihsel sürecine kısaca yer verilmiş, ikinci bölümde ise çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk ve onun kıraat ilmine olan hizmetleri ele alınmıştır. Bu çalışma, ömürlerini Kur'an'a ve kıraat ilmine adanmış önemli şahsiyetlere bir vefa olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, Mısır Tarîki, Dülgerzâde, Şeyhülkurrâ, Mikdat Temiztürk

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author' s	Name Surname	Hüseyin SÜME		
	Student Number	20810601155		
	Department	Basic Islamic Science / Quran Reciting And Qiraat Science		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Prof. Dr. Ali ÖGE		
Title of the Thesis/Dissertation	Sheikh Al-Qurra Mikdat Temizturk And His Place in Recitation Teaching			

The Holy Qur'an stands as the final divine revelation sent by Allah (swt) to His Messenger and the esteemed teacher of Islam, Prophet Muhammad (pbuh), and through him to all humanity. Revealed gradually in seven letters to facilitate comprehension and recitation, the Qur'an was imparted to the Prophet by Jabrâil, and he, in turn, transmitted it to his companions (ashab) in the same manner he received it. Ashab continued this tradition by passing down the teachings of the Qur'an to those who came after them in the same manner. The companions who migrated to various lands continued to teach the Qur'an in those places. In time, certain individuals in these areas emerged as authorities in the recitation of the Qur'an, renowned for their adherence to the recitation styles (Qiraat) inherited from the Companions. This rich tradition of teaching has persisted through the ages, meticulously maintained and disciplined. Even today, as the last links of this enduring chain, many Sheikh al-Qurra continue to serve in this duty.

This study, in which technical issues such as the subject and method of the research are mentioned in the introduction, consists of two parts. The first part delves briefly into the science of Qiraat and its historical evolution, while the second part focuses on the central figure of our study, Sheikh al-Qurra Mikdat Temiztürk, and his contributions to the discipline of Qiraat.

This study serves as a homage to the revered figures who dedicated their lives to the dissemination and preservation of the Qur'an and the discipline of Qiraat.

Keywords: Qiraat, Egyptian School, Dülgerzade, Sheikh al-Qurra, Mikdat Temiztürk

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	viii
ÖNSÖZ	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
3. Araştırmanın Yöntemi ve Kullanılan Kaynaklar	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KIRAAT İLMİ VE TEŞEKKÜLÜ	
1.1. Kıraat İlmî.....	3
1.1.2. Kıraat İlminin Gayesi ve Faydası.....	4
1.1.3. Kıraat İlminin Kaynağı ve Konusu	5
1.1.4. Kıraat İlminin Önemi	6
1.2. Kıraat İlminin Tarihsel Süreci	7
1.2.1. Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi Kıraat	8
1.2.2. Kıraat İlminin Teşekkülünde “Yedi Harfin” Etkisi	10
1.2.3. Sahabe Dönemi Kıraat	13
1.2.3.1. Raşid Halifeler Dönemi Kıraat	14
1.2.3.2. Kur’an’ın Cem ve İstinsâhı	15
1.2.3.3. Cem ve İstinsâh Sonrası Kıraatler.....	17
1.3. Kıraatlerin İntikali ve İlk Yazılı Eserler	18
1.3.1. Kıraat-ı Seb‘a	22
1.3.2. Kıraat-ı Aşere	22

1.4. Osmanlı'da Kıraat.....	23
1.4.1. İstanbul Tarîki.....	24
1.4.2. Mısır Tarîki.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLKURRÂ MİKDAT TEMİZTÜRK VE KIRAAT ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ

2.1. Hayatı.....	27
2.2. Eğitimi.....	30
2.2.1. Askerlik Öncesi (Erzurum Dönemi).....	30
2.2.2. Askerlik Sonrası (İstanbul Dönemi).....	31
2.2.2.1. Hocasının Vasıyeti.....	34
2.3. Devrine Yetişip Gördüğü Reîsülkurrâlar.....	35
2.3.1. Bayındırlı Mustafa Bilge Efendi (ö. 1387/1967).....	35
2.3.2. Üsküdarlı Ali Efendi (ö. 1396/1976).....	35
2.3.3. Çolak Mehmed Efendi (ö. 1388/1969).....	35
2.3.4. Gönenli Mehmed Efendi (ö. 1411/1991).....	35
2.3.5. Abdurrahman Gürses Efendi (ö. 1420/1999).....	36
2.3.6. Ahmed Arslanlar Efendi (ö. 1443/2021).....	36
2.4. Bizzat Ders Aldığı ve İstifade Ettiği Hocaları.....	36
2.4.1. İsmail Hakkı Bayrı (Kesikbacak).....	36
2.4.2. Gönenli Mehmet Efendi.....	39
2.4.3. Abdurrahman Gürses.....	40
2.4.4. Hafız Lütfü Aydemir.....	41
2.4.5. Ömer Nasûhi Bilmen.....	42
2.4.6. Bekir Hâki Yener.....	43
2.4.7. Üsküdarlı Ali Efendi.....	43
2.4.8. Çolak Mehmet Efendi.....	44

2.4.9. Hacı Sadık Efendi	44
2.4.10. Hafız Nuri Yavuzer Efendi	45
2.5. Ders Okutma Usulü	45
2.5.1. Aşere ve Takrib Okuyacak Öğrencide Aranacak Şartlar	46
2.5.2. Talim ve Tashîh-i Hurûf	46
2.5.3. Aşere Takrib Tayyibe.....	49
2.5.4. İstiâze ve Med Mertebeleri Uygulaması	51
2.5.5. Evveli Sûre ve Sûreteyn Beyni Uygulamaları	51
2.5.6. İmamların Merâtib-i Erbaa Med Uygulamaları	53
2.5.7. İmamların Mertebeteyn Med Uygulamaları	54
2.5.8. İcâzet ve Merasimi	55
2.6. Kıraat İlmindeki Yeri.....	55
2.6.1. Kıraat İlmi Hakkındaki Görüşleri	57
2.6.2. İlme ve Âlime Verdiği Önem.....	60
2.6.3. Hocasına Hizmeti.....	61
2.7. Bulunduğu Görevler	63
2.7.1. Dülgerzâde Camii ve Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu .	63
2.7.2. Sâdi Çelebi Dârulkurrâsı	65
2.7.3. Fatih Camii Devir Hatmi.....	66
2.8. Kendisiyle ve Hocalarıyla İlgili Hatıralar	67
2.9. Kişiliği ve Diğer Özellikleri	75
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	94
EKLER	99
Fotoğraflar Dizini	99

KISALTMALAR

b.	: Bin, oğlu
bs.	: Baskı
cc.	: Celle Celalühü
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Hız.	: Hazreti
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İham.	: İlim Hizmet Araştırma Merkezi
İst.	: İstanbul
ktp.	: Kütüphane
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi vesellem
trs.	: Tarihsiz
vd.	: Ve Diğerleri
vs.	: Vesair
yy.	: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'i bir hayat kitabı olarak indiren kalem ve kelam sahibi Yüce Allah'a sonsuz hamd-ü senâlar, o kitabı eksiksiz bir şekilde muhataplarına öğreten ilk muallim ve ilk kârî Hz. Muhammed'e (s.a.v.) salât ve selam olsun. Ve yine Kur'an-ı Kerim'i bize halleri, kâlleri ve eşsiz gayretleriyle aktaran ashab-ı kirama da selam olsun.

Kur'an, âlemlerin Rabbi Allah (c.c.) tarafından insanlığa gönderilen ve onları Hakk'a ve iyiliğe çağıran son ilahi mesajdır. Böylesi yüce ve mühim bir gaye için gönderilen bu ilahi mesaj hem metni hem de manası ile adeta sonsuz bir okyanusu andırmaktadır. Kelimelerinin ahenk ve uyumu, bir lafzın birçok manaya delalet ediyor olması ve bir mananın birçok lafızla söylenebiliyor olması onun en büyük mucizelerinden sadece biridir.

Kıraat ilminin konusunu oluşturan Kur'an'ın, eğitim ve öğretimine Hz. Peygamber ve sahabe ayrı bir önem vermişler bu uğurda üstün çaba ve gayret sarfetmişlerdir. Bu çaba ve gayretler onlarla sınırlı kalmamış sonraki nesillerden niceleri onların izinden giderek bu ilme ömürlerini vakfetmişler ve kıraat ilminin tarih sayfalarına adlarını yazdırmışlardır.

Bu ilme hizmet etmiş önemli şahsiyetlerden birini konu alan çalışmamızın giriş bölümünde araştırmanın konusu, yöntemi, amacı gibi teknik yönlere değinilmiştir. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde başlangıçta kıraat ilmi, gaye ve faydaları ele alınıp daha sonra genel olarak kıraat ilmi ve bu ilmin tarihi serencamından bahsedilecektir. İkinci bölümde ise Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk'ün hayatı ve kıraat ilmine hizmetlerine yer vereceğiz.

Bu güzel yola çıkmama vesile olan, çalışmamızın seçimi, oluşumu ve sonuçlanmasında bana yön veren çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ali ÖGE'ye, her daim kapısını bize açık tutan, her sorunumuzda yol gösterip ümidimizi, azmimizi canlı tutan bölüm başkanım Doç. Dr. Recep Koyuncu hocama, bilgisi, birikimi ve yaptığı dokunuşlarla çalışmama katkı sunan Doç. Dr. Süleyman Narol hocama, ders dönemi boyunca ilminden istifade ettiğim Doç. Dr. Ali Çiftçi hocama minnettarım. Ayrıca bu çalışmamda sürekli başvurduğum Mikdat Temiztürk Hoca'nın talebesi ve onun halefi olarak şu an Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu'nda şeyhülkurrâlık görevini yürüten Osman Aydın hocama, kendilerinin bilgi, görüş ve tecrübelerinden istifade ettiğim tüm hoca efendilere ve yakınlarına, özellikle teknik konularda sürekli destek aldığım Kadir Atmaca kardeşime şükranlarımı sunarım.

Bizi muvaffâkiyete erdiren Allah'a (c.c.) hamdolsun.

Hüseyin SÜME

Konya, 2024

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Çalışmamızın ana konusu kıraat ilmine hizmette önemli bir yere sahip olan meşhur kıraat âlimi İsmail Hakkı Bayrı'nın (Kesikbacak İsmail Efendi) talebesi Şeyhülkurrâ Mikdat Hoca'nın hayatı ve kıraat ilmine hizmetleri oluşturmaktadır. Bununla birlikte kıraat ilmine genel bir bakışla gayesi, faydaları ve tarihsel boyutuyla günümüze kadar gelişine de değinilmektedir.

2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Çalışmamızda en büyük gayemiz Kur'an ve kıraat ilmi için hayatlarını ortaya koymuş, zevkleri bir kenara bırakıp birçok zorluklara göğüs gererek hizmet etmiş ve topluma mal olmuş kıymetli hocalarımızı yâd ederek bir vefa örneği oluşturmak ve hafızalarımızdan silinmemesini sağlamaktır. Bu vesileyle ilmi ve kişiliğiyle etrafına numune bir din görevlisi, talebelerini ve muhtaç kimselere her daim el uzatan yardımsever bir insan, karşılaştığı tüm sıkıntılara rağmen ilme olan sevdasını hiç kaybetmeyen dirayetli bir Müslüman, kıraat ilmini talebelerine hassasiyetle öğreten güzel bir muallim olan Mikdat Hoca'yı bilimsel yöntemler ile tanımış olacağız. Çalışmamızda yer verdiğimiz Mikdat Hoca'nın ahlakî ve kişilik özellikleri ile hocalarına yaptığı hizmetleri genç nesillere örneklik edecektir. Ayrıca Hoca'nın çağdaş bir âlim olması çalışmamızın önemini daha da artırmaktadır.

3. Araştırmanın Yöntemi ve Kullanılan Kaynaklar

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Dijital veri tabanları, klasik kaynaklar, tez, makale, görsel materyaller vb. tüm içerikler kaynak tarama ve veri toplama yöntemleriyle taranarak gerekli veriler toplanmıştır. Toplanan bu veriler değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızın esasını teşkil eden ikinci bölümde ise daha çok sözel ve görsel kaynaklardan istifade edilerek çoğunlukla gevşek yapılandırılmış mülakat tekniğiyle önceden hazırlanmış çoğu açık uçlu sorular hazırlanıp ilgili kişilerden konuyla ilgili

bilgiler alınarak Mikdat Temiztürk Hoca'nın hayatına ve kıraat ilmindeki yerine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIRAAT İLMİ VE TEŞEKKÜLÜ

1.1. Kıraat İlmî

Kıraat (القراءة) kelimesi Arapça semâî bir mastar olup “okumak, tilavet etmek, telaffuz etmek, birleştirmek ve toplamak manalarına gelir.”¹ Bununla birlikte kelime “kadınların adetli olma hali veya adetin sona ermesi, hayvanlar için hamile kalmak doğum yapmak anlamlarını içerdiği gibi bir şeyleri biriktirmek ve birbirine katıştırmak manalarını da içermektedir.”²

Istilah olarak ise *Kıraat ilmi*, “Kur’an kelimelerinin okunma biçimlerini (edâ keyfiyetlerini) ve bu kelimelerdeki ihtilafı, râvîlerine nispet ederek bildiren bir ilimdir.”³ Başka bir ifadeyle kıraat ilmi “Kur’an-ı Kerim’in ve kelimelerinin güvenilir bir şekilde intikal eden okunuş şekillerini, okuyuş farklılıklarını ve bu farklı okuyuşları imam ve râvîlerine dayandırarak öğreten ilimdir. Ayrıca gerekli şartları taşıyan kimselerin meşhur ifadesiyle kıraat imamlarının her birinin tercih ettikleri okuyuşlarına da kıraat denmiştir. Nâfi kıraati, Asım kıraati gibi.”⁴ İbnü’l-Cezerî kıraat ilmini “Kur’an kelimelerinin nasıl okunacağını ve râvîlere nispet etmek sûretiyle bu kelimeler üzerindeki farklı okuyuşları konu edinen bir ilimdir.”⁵ şeklinde tarif etmiştir.

Kârî, kurrâ, mukrî gibi kelimeler de aynı kökten türemiş ve kavramlaşmışlardır. *Kârî*, Kur’an’ın tümünü ezberlemiş kimseye denmekle birlikte genel olarak “Kur’an tilâvet eden” kimseyi ifade etmektedir. *Kurrâ* ise “kârî” kelimesinin çoğulu olup kendi başına ayrıca bir kavramsal boyut kazanmıştır. İlk dönemde ashâbın Kur’an kıraati

¹ Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, (Beyrut: b.y. 1990), 1/128; Ahmed b. Muhammed Bennâ ed-Dimyâtî, *İhtilâfu Fudâlâi’l-Beşer bi’l-Kıraati’l-Erbaate Aşer*, (Beyrût: Âlemü’l-Kütüb, 1987, 1/67.

² Âsım Efendi, *Kâmûsu’l-Muhît Tercümesi*, (İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 2013), 1/213.

³ Muhammed Abdu’l-Azim ez-Zürkânî, *Menahilu’l-İrfan fi Ulumi’l-Kur’an*, thk: Ahmed Şemsüddin, (Beyrut: Dar-u kütübî’l-ilmiye, 1988), 412.

⁴ Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmî ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 28.

⁵ Ebü’l-Hayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed İbnü’l-Cezerî, *Müncidü’l-mukriîn ve Mürşidü’t-talibîn*, (Beyrut: b.y. , 1980), 3.

konusunda geniş bilgisi olanları kurrâ diye anmalarının yanında özellikle günümüz kıraat ehli arasında aşere takrib tayyibe gibi dersleri başarıyla tamamlayıp icâzet almış kimseler “kurrâ” veya “kurrâ hafız” olarak sıfatlandırılmaktadırlar. *Mukri* “kıraatleri sağlam ve kesintisiz bir isnatla almış bir üstattan müşâfehe yoluyla (ağızdan ağıza) rivâyet eden kıraat âlimini ifade eder.” Bu niteleme ilk defa Hz. Peygamber tarafından Birinci Akabe Biati sonrası Medineli kabilelere Kur’an öğretmek üzere gönderilen Mus‘ab b. Umeyr için kullanıldığı görülmektedir.⁶

Kıraat ilminin en önemli hususiyeti semâya ve nakle dayalı olmasıdır. Bundan dolayı kıraat imamları Hz. Peygamber’e ulaşan bir senet ile kıraatleri aktarmışlardır. Bu hususta âlimler çok hassas davranmışlar ve bu konuda kıraatleri sınıflandırmışlardır. Rasûl-i Ekrem’den sahih bir senetle kesintisiz olarak gelen, Arap dil yapısına en az bir yönüyle uygunluk gösteren ve Hz. Osman’ın zamanında çoğaltılan Kur’an nüshalarından birine uyan kıraatlere *sahih* denmiştir. Sahih kıraatin senedi tevatür derecesine ulaşmış ise *mütevâtir kıraat*, ulaşmamışsa *meşhur kıraat* sayılmıştır.⁷ Bununla birlikte sahih kıraatin şartlarından bir tanesini veya daha fazlasını taşımayan kıraat türü vardır ki ona da *şâz kıraat* denmektedir. Bu kıraatler sayıca çok olsa da genel olarak kabul görmemiştir.⁸ Binaenaleyh kıraat ilminin en önemli esası nakildir. Bu yönüyle kıraat Yüce Allah’a dayanan Cebrâil, Hz. Peygamber, sahabe ve belirli vasıfları taşıyan ehil imamlar ve kurrâ silsilesiyle günümüze kadar ulaşan müstesna bir ilimdir.

1.1.2. Kıraat İlminin Gayesi ve Faydası

Mütevâtir ve meşhur olan bütün kıraatleri tespit etmek, öğretmek ve muhafaza etme melekesini kazandırmak kıraat ilminin en büyük gayesidir.⁹ Tarih boyunca oluşan kıraat ekollerini inceleyip bunların sıhhat durumlarını ve okuyuş farklılıklarını

⁶ Abdulhamit Birışık, “Kıraat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25/425.

⁷ Ebü'l-Hayr Şemsüddin b. el-Cezerî Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi'l-Kirâ'âti'l- 'Aşr* (Mısır: y.y., 1950), 3.

⁸ Recep Koyuncu, *Aşere Kâideleri* (İstanbul: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019), 14.

⁹ İsmail Karaçam, *Kıraatlerin İntikali, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)*, (İstanbul: 2002), 291.

ortaya koymak, bu kıraatlerin öğretim esaslarını, okuyuş vecihlerinin ve edâ keyfiyetlerinin sınırlarını belirlemek, belli ilkeler çerçevesinde kayıt altına almak, bir ilim disiplini içerisinde sonraki nesillere aktarmak kıraat ilminin gayeleri arasındadır.¹⁰

Bununla birlikte kıraat ilmi Allah'ın kelamı Kur'an-ı Kerim'i lafzî hatalardan, keyfî ve yanlış okuyuşlardan, tahrif ve tağyirden korur. Ayrıca bu alan İslami ilimlerin birçoğuna kaynaklık etmekte, delil sunmakta ve kolaylık sağlamaktadır.¹¹

1.1.3. Kırat İlminin Kaynağı ve Konusu

Kur'an anlam boyutuyla bir hayat kitabı olmakla birlikte okunması, dinlemesi, öğrenip öğretilmesi bakımından lafzî boyutuyla da ön planda olan bir kitaptır. Dinlemesinde rahmet, okunmasında sevap, öğrenme ve öğretilmesinde hayır vardır.¹² Kur'an, Allah tarafından hem mana hem de lafız olarak Cebrâil aracılığı ile Hz. Peygamber'e Arap lisanı ile nazil olmuş bir kitaptır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de “Şüphesiz bu Kur'an âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir. Onu senin kalbine uyarıcılardan olasın diye açık bir Arapça ile Rûhu'l-Emin (Cebrâil) indirmiştir.”¹³ şeklinde açıkça ifade edilmektedir. Kur'an manası ve lafzıyla direk vahye dayandığı gibi kıraat ilmine konu olan onun mütevâtir okuyuş şekilleri de vahye dayanmaktadır. Dolayısıyla kıraat ilmi vahyin başlangıcıyla eş zamanlıdır denilebilir.¹⁴ Bu okuyuşların kökeni de vahiydir.¹⁵

¹⁰ Abdurrahman Çetin, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 212.

¹¹ İsmail Karaçam, *Kur'an'ın Faziletleri ve Okuma Kâideleri*, (İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2016), 61.

¹² “Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.” (Arâf, 204); “Kim Kur'an-ı Kerim'den bir harf okursa onun için bir iyilik sevabı vardır. Her bir iyiliğin karşılığı da on sevaptır. Ben size eliflammim, bir harftir demiyorum. Bilakis elif bir harf, lam bir harf, mim de bir harftir.” (Tirmizi, Fezâilü'l-Kur'an); “Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğretendir.” (Buhari, Fezailü'l-Kur'an,21)

¹³ Suarâ Sûresi 192 – 195

¹⁴ Ali Öge, 18. yy. Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri, (İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019), 22.

¹⁵ Cemil Küçük, “Kur'an ve Kıraatlerin Kaynağı”, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2018, 1/68.

Kıraat ilminin temel konusu, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) tarafından bizzat talim olunmuş ve sahih kanallarla rivâyet edilmiş Kur'an-ın farklı lafızlarıdır. Râvîlerine nispetle bu lafızların telaffuz biçimleridir.¹⁶ Yine kıraat ilmi kıraat türlerini, tarihsel süreci, oluşan ekoller ve bu ekollerin öğretim usullerini, edâ keyfiyetlerini de ele almaktadır.¹⁷

1.1.4. Kıraat İlminin Önemi

Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere indirilmiş olması¹⁸ ve tilavetiyle ibadet edilen bir kitap oluşu onun lafzıyla, kelimeleri ve tilavet ediliş şekilleriyle meşgul olmayı gerekli ve zorunlu kılmıştır. Kıraat ilminin doğmasına sebep olan bu gereklilik aynı zamanda bu ilmin önemini de ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı ayetlerde Kur'an'ın tilavet ediliş şekline ehemmiyet gösterilmesine vurgu yapılması, Hz. Peygamber'in her yıl Ramazan ayında bir kere, vefatından önceki Ramazan iki kere Cebrâil ile Kur'an'ı mukabele usulü ile okumaları,¹⁹ Kur'an kıraatinin düzgün ve doğru şekilde yapılıp zapt edilmesinin önemine açık bir işarettir. Peygamber Efendimiz (s.a.v.) sahabeden Kur'an okuyuşları edâ ve sedâ yönünden güzel, kıraatleri düzgün olanları toplam içerisinde övmüş onları ön plana çıkarmış, gerekli görülen yerlere muallim olarak göndermiştir.²⁰ Ayrıca çok daha zor durumlarda bile bedduadan kaçınmış olan rahmet peygamberi Bi'r-i maûne olayında ashaptan Kur'an öğretmek üzere görevlendirdiği kimseleri katledenlere bir ay boyunca beddua etmiştir.²¹ Tüm bu hadiseler Kur'an ve onun tilavetiyle meşgul olmanın dolayısıyla kıraat ilminin ne kadar ehemmiyetli olduğunu göstermektedir.

¹⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 3.

¹⁷ Koyuncu, *Aşere Kaideleri*, 14.

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), "Fezâilü'l-Kur'an", 5, 27, "Tevhid, 53"

¹⁹ Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'an", 7; Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiüs's-sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1374-75/1955-56), "Fezâilü's-sahâbe 98,99

²⁰ Buhârî, "Menâkıbü'l-Ensar", 16, "Megâzî", 28, Müslim, "Fezâilü's-sahâbe, 122; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmiüs's-sahih*, nşr. Ahmed M. Şâkir, (Kahire: 1356/1937), "Menâkıb", 33.

²¹ Müslim, "Mesâcid ve Mevâizü's-Salât", 302.

Kıraat âlimleri Kur'an'ın Hz. Peygamber'den intikal eden mütevâtir kıraatleri, edâ biçimlerini, bunlar arasındaki ince farkları, manaya etki eden ve etmeyen tüm detayları tahkik etmişlerdir. Hatta Kur'an'ın en küçük cüzü olan harfleri, harflerin oluşturduğu kelimeleri ayrı ayrı inceleme ve çalışma konusu yapmışlardır. Kıraat ilmi bu yönüyle “*Onu biz indirdik ve biz muhafaza edeceğiz.*”²² manevi vaadine hizmet etmiştir. Bu vaat apaçık ortadayken gerek Peygamber Efendimiz (sav) ve sahabe, gerekse sonraki nesil âlimleri “nasıl olsa Allah'ın vaadi var, Kur'an korunacaktır.” deyip onu ezberlemekten, kitaplaştırmaktan, çoğaltmaktan, onunla meşgul olmaktan geri durmamışlardır. Vahiy katiplerinin Kur'an'ı yazması, hafızların ezberlemesi, sahabenin toplaması ve çoğaltması da Allah'ın (c.c.) koruma sebepleri cümlesinden sayılmıştır. Müfessirlere göre Kur'an'ın korunması keyfiyetlerinden biri de şudur: Kur'an'ı bozacak tahrif edecek kimselere karşı Allah, Kur'an'ı koruyacak okutacak ve halk arasında neşrecek bir topluluğu görevlendirmek sûretiyle onu muhafaza edecektir.²³ Bu açıdan Kur'an'la ve kıraat ilmiyle meşgul olmak büyük bir şereftir ve son derece ehemmiyetlidir.

Kur'an'ın Hz. Peygamber'den öğrenildiği şekliyle muhafaza edilip günümüze kadar gelmesinde kıraat alanında yapılan çalışmaların çok önemli bir rolü vardır. Mütevâtir kıraatler dahilinde Kur'an'ın metninin ve okunuşunun dünyanın her yerinde aynı olması büyük ölçüde kıraat ilmi ve âlimleri sayesinde olmuştur. Bu itibarla Kur'an'ı tüm incelikleriyle birlikte bundan sonraki nesillere intikalini sağlamak yine kıraat ilmine önem vermek ve bu alanda ilim irfan sahibi yeni kıraat âlimleri yetiştirmekle mümkün olacaktır.

1.2. Kıraat İlminin Tarihsel Süreci

Yedi harf üzere inen Kur'an-ı Kerim'i Efendimiz (s.a.v.), Cebrâil'den aldığı şekliyle Allah'ın inayeti ve izni ile kolayca hıfz etmiştir. Hz. Peygamber, kendisine vahyolunan bu ayetleri ahabına onların kolayca idrak ve telaffuz edebilecekleri bir

²² el-Hicr 15/9.

²³ Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda Yayınları, 2016), 194.

yöntemle ağır ağır, her bir ayet-i celîenin sonunda vakıf yaparak talim etmiştir.²⁴ Allah Rasûlü ve ashâb-ı kiram arasındaki bu talim süreci, Medine'ye hicretten sonra daha da sıklaşmış ve hız kazanmıştır. Bunda en büyük etken Bi'r-i maûne hadisesinde yetmiş kadar kurrâ sahabenin şehit edilmesi olmuştur.²⁵

Hz. Peygamber'in "*Sizin hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir.*"²⁶ hadisine binaen ashap, Kur'an'ı hem öğrenme hem öğretme hususunda büyük gayret sarf etmişlerdir. Onlar Allah Rasûl'ünden şifahen almış oldukları bu güzide ilmi, büyük bir dava şuuru ve ibadet aşkıyla nesilden nesile aktarmışlardır. Neticede kıraat ilmi tüm İslam beldelerinde, eriştiği her coğrafyâda hassasiyetle okutulmuş ve okutulduğu her bölgede kendine özgü bir ekol oluşmuştur. Oluşan bu ekoller kendi tarzlarını, kendi şeyhülkurrâlarını ve kendi kârîlerini yetiştirmiştir. Bu süreç asırlarca devam edegelmiştir.

1.2.1. Hz. Peygamber Dönemi Kıraat

Miladi 610 yılının Ramazan ayında Mekke'deki Hira Mağarası'nda Allah tarafından Cebrâil aracılığıyla Kur'an'ın ilk ayetleri Hz. Peygamber'e öğretilmiş, O da ilk ayetleri Cebrâil'e kıraat etmiştir. Dolayısıyla kıraat süreci de bu şekilde başladığı kabul görmüştür. Bütün müfessirler, Hz. Cebrâil'in, Efendimiz'e (sav) öğrettiği Alak Sûresi'nin ilk beş ayetinin, ilk nazil olan ayetler olduğu hususunda müttefiktirler.²⁷ Bu ilk ayetler ile Hz. Peygamber, Kur'an'ın ilk talebesi aynı zamanda ilk kârîsi olmuştur.

Efendimiz (s.a.v.), Cebrâil'den Kur'an öğrenimini şifahen almış ve ezberlemiştir. Vahyin asıl kaynağının ise Allah olduğu "*Muhakkak ki sen O Kur'an'ı Hakîm ve Alîm olanın katından almaktasın.*"²⁸ ayeti ile ifade edilmektedir. Yine Kur'an Allah tarafından Ruhu'l-Emin olan Cebrâil vasıtasıyla uyarıcılardan olması

²⁴ Tirmizî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 23.

²⁵ Ahmet Önkal, "Bi'r-i Maûne", DİA., (Ankara: TDV Yayınları, 1996)7/195-196.

²⁶ Buhârî, "Fezâ'ilü'l-Kur'an", 21.

²⁷ Kurtubî, *El-Câmiü li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 23/374, 375.

²⁸ en-Neml, 27/6.

için Hz. Peygamber'e Arapça olarak indirilmiştir.²⁹ Bu indirme tek bir seferde ve topyekûn olmamış, parça parça yirmi üç yıla yayılan bir süreçte tamamlanmıştır. Kur'an bir bütün olarak tek seferde indirilmiş olsaydı Müslümanlar gelen ayetlerin hepsine birden muhatap olacak ve hükümlerinden sorumlu tutulacaklardı. Diğer taraftan bu durum, ayetlerin kolay bir şekilde ezberlenmesine, anlaşılmasına ve tatbik edilmesine engel teşkil edecek, dolayısıyla İslam'ın yaşanması ve yayılması da bu ölçüde zorlaştıracaktı. Yine vahyin indiği dönemde çoğu ümmî olan Araplar, eğer Kur'an bir defada nazil olmuş olsaydı, onu ezberlemekten, muhafaza etmekten ve onun içerdiği yüce manaları kavramaktan aciz kalacaklardı.³⁰ Toplu halde indirilmeyişinin sebep ve hikmetinin başka bir yönü Furkan Sûresi 32. ayette açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber, Kur'an kendisine Cebrâil tarafından hangi usulde nasıl öğretildi ise sahabeye de aynı şekilde öğretmiştir. Cebrâil ile Hz. Peygamber arza/mukabele yoluyla bir anlamda *edâ* usulünü³¹ uygulamışlardır. Efendimiz (s.a.v.), inen ayetleri hem kadınlara hem erkeklere ayrı zamanlarda okur ve *semâ* usulü³² ile onlara öğretirdi. Ayrıca muhtelif zamanlarda sahabeden Kur'an dinler ve böylelikle *arz* usulünü³³ uygulardı. Bu arz ve semâ yöntemini bazen şahsi olarak yaptığı gibi bazen de bir toplulukla birlikte de yapardı.³⁴ Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Peygamber bir gün "*Bana (Kur'an) oku.*" dedi. Ben de Nisâ Sûresi'ni okudum. Bu sûredeki "*Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de*

²⁹ eş-Şuârâ, 26/192-195.

³⁰ Recep Koyuncu, *Teoriden Pratiğe Vakf İbtidâ*, (İstanbul: Hacıveyszade İlim ve Kültür Yayınları, 2023), 24.

³¹ **Edâ**: Kıraat ilmi öğretiminde metot olarak semâ' ve arz usulünün aynı anda birlikte uygulanması yöntemidir. Yani talebe hocasından dinlediği okuyuş şeklini ezberleyip hocasına okuması arz etmesidir. (Cürcânî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rifât*, 1983).

³² **Semâ**: Sözlükte işitmek, duymak anlamına gelir. Öğrencinin dersini hocasından dinleyerek öğrenmesidir. (Cürcânî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rifât*, 1983).

³³ **Arz**: Kıraati hocaya dinletme âdetidir. Hz. Peygamberin her sene Ramazan ayında Kur'an'ı Cebrâil'e sunmasına dayanır. Yani verilen dersin sağlamlasının yapıldığı bir uygulamadır. (Cürcânî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. Muḥammed b. 'Alî es-Seyyid eş-Şerîf, *Kitâbu't-Ta'rifât*, 1983).

³⁴ Muhammed Hamîdullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 43.

onlara şahit tuttuğumuz zaman halleri nice olacak!” ayetine gelince ona şöyle bir baktım. Mübarek gözlerinden yaşlar damlıyordu.”³⁵ Yine bir seferinde Allah Rasûlü Übeyy’i çağırarak, *“Allah sana Beyyine Sûresi’ni okumanı emretti”* demiş, Übey heyecanla, *“Allah size benim adımı mı andı ya Rasûlallah?”* diye sormuş, *“Evet”* cevabını alınca da *sevinçten ağlamıştır.*”³⁶ Bu örnekler, Hz. Peygamber’in ashabından Kur’an dinlediğinin en güzel göstergesidir. Yine İbni İshâk’ın (ö. 151) aktarmış olduğu bilgilere göre, Efendimiz (s.a.v.) vahyi aldığıında sahabeden oluşan erkekler grubuna, sonra da kadınlardan oluşan ayrı bir gruba okuyup talim ederdi. Bütün bunların yanında Hz. Peygamber cehri kılınan namazlarda Kur’an okumuş, sahabe de dinleyerek semâ usulü üzere ondan kıraat almışlardır.

En güzel örnek ve muallim olan Hz. Peygamber Kur’an’ı ashabına öğretmekle kalmamış Kur’an eğitimini yaygınlaştırmak ve sürekliliği sağlamak için onlardan bir kısmını öğretmekle görevlendirmiştir. Ashap da aynı minval üzere öğrendikleri şekliyle hem öğretmişler hem de kendilerinden sonrakilere öğretecek “salâhiyetli” kimseler bırakmışlardır. Hz. Peygamber’in okumada ve okutmada uyguladığı bu metot ile Kur’an, nesilden nesile aktarılarak okunmuş, tavır ve yazılış şekliyle bizlere kadar ulaşmıştır. Bu Kur’an-ı Kerim eğitim- öğretim usulü halen sürdürülmektedir.”³⁷

1.2.2. Kıraat İlminin Teşekkülünde “Yedi Harfin” Etkisi

Kur’an-ı Kerim kıraatini alakadar eden en mühim ve aynı zamanda en zor meselelerden birisi de *yedi harf* meselesidir. Bu konu ile alakalı müstakil kitaplar, makaleler yazılmış geniş izahatlar yapıp görüşler ortaya koyulmuştur.

Yedi harf konusu birçok hadiste yer almaktadır. Bu, Kur’an’ın ve kelimelerinin okunmuş mahiyetlerini içeren bir durumdur. Bununla birlikte hadislerde yedi harf tabiriyle ilgili neyin kastedildiğine dair açık ifadelerin yer almaması bu konuda birçok tarifi yapılmasına sebebiyet vermiştir.

³⁵ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’an”, 32-33.

³⁶ Buhârî, “Menâkıbü’l-enşâr”, 16.

³⁷ Kastallânî, *Letâifü’l-İşârât li-Fünuni’l-Kırâat*, thk. Merkezü Dirâsâti’l-Kur’aniyye (Medine: Melik Fehd Mushaf Matbaası, 1434/2012), 1/378.

Übey b. Ka‘b ve Ömer b. Hattab’ın rivâyet ettiği iki hadiste yedi harf ile ilgili yön verici ve kanaat oluşturucu bilgiler bulunmaktadır. Bu hadislerde yer alan olaya göre Hz. Ömer, sahabeden Hişâm b. Hakîm’den Furkan Sûresi’ni dinlemiş bu okuyuşun kendisin Rasûlüllah’dan öğrendiğinden farklı olduğunu görmüş, aralarındaki müzakere sonucu Hişâm’ın da ayetleri Allah Rasûlü’nden öğrendiğini söylemesi üzerine birlikte Peygamber’in yanına gitmişlerdir. Efendimiz (s.a.v.) ikisinden de sûreyi ayrı ayrı dinledikten sonra ikisinin okuyuşunun da doğru olduğunu belirterek “*Bu Kur’an yedi harf üzere indirildi. Ondan kolayınıza geleni okuyun*” buyurmuştur.³⁸ Başka bir rivâyette ise “*Şüphesiz bu Kur’an, yedi harf üzere nazil olmuştur. Siz kolay gelenini okuyun.*”³⁹ diye buyurmuştur. Yine bir keresinde Hz. Peygamber Cebrâil’e “*Ey Cibril! Ben ümmî bir ümmete gönderildim. Onların arasında erkek, kadın ve hiç kitap okumamış yaşlı ihtiyarlar vardır.*” dedi. Cebrâil de “*Ey Muhammed! (s.a.v.) Muhakkak ki Kur’an yedi harf üzere indirildi.*” dedi.⁴⁰

Bu ve benzeri rivâyetlerde yedi harfin Kur’an’ın okunmasını kolaylaştırıcı yönünün esas olduğu açıkça anlaşılacakla birlikte yedi harfle ne kastedildiğine yönelik sarıh bir ifade bulunmamaktadır. Bir başka deyişle Hz. Peygamber ’den yedi harfin ne olduğunu detaylandıran herhangi bir rivâyet bizlere ulaşmamıştır. Bundan dolayı da yedi harfin mahiyetine dair birçok görüş ortaya konmuş ve bu görüşlere tenkitler yapılmıştır. Âlimlerden kimilerine göre yedi harften maksat yedi Arap kabilesinin lügatidir. Kimilerine göre ise Kur’an’da bulunan yedi kavramını veya yedi veçhi ifade etmektedir. Bazı âlimler ise bunun lafızla veya okuyuşla ilgisinin olmayıp manaya işaret ettiğini söylemiş ve yedi harf ile belirli bir sayının değil, kolaylık, genişlik ve çokluk kastedildiğini savunmuşlardır. Kimileri bir kelimenin aynı manaya gelen yedi farklı vecihleri olduğunu kabul ederken, kimileri de yedi harfin manası itibarı ile kapalı, müşkil veya müteşâbih olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir.⁴¹ Yedi harf ile ilgili

³⁸ Buhârî, “Fezâilü’l-Kur’an”, 5.

³⁹ Müslim, “Fezâilü’l-Kur’an”, 202.

⁴⁰ Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sahîhu’t-Tirmizî*, Kahire 1931- 1934, XI, 61.

⁴¹ Ebû Şâme el-Makdisî, *el-Mürşidü’l-Vecîz ilâ Ulûm Tete’alleku bi’l-Kitabi’l-Aziz*, (Beyrut: y.y.) 87-145; Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh, *el-Bürhân fî Ulûmi’l-Kur’an*, (Mısır: 1972), 1/211-227; İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr fil’l-Kıraati’l-Aşr*, 1/22-23.

detaya girmeden zikrettiğimiz ve sayıları kırk kadar olan bu farklı görüşleri⁴² temelde iki grupta toplamak mümkündür. Bunlar da yedi harf olgusuna ya hakikî ya da mecazî açıdan yaklaşmışlardır:

a) Yedi harf ile kast olunan yedi sayıdır. Cumhurun görüşü budur.

b) Yedi harf ile sayı kastedilmiş olamaz. Buradan murat edilen mana kolaylıktır. Bazı âlimler ise bu görüşü savunmuştur.

Birinci görüşü savunan âlimler yedi rakamını yakalayabilmek için muhtelif lehçeler ve harfler tespit etmeye çalışmışlardır. Ancak bunların hiçbiri kendi içinde bir tutarlılık yakalayamamış hatta farklı problemlere neden olmuştur. İkinci görüşe gelince yedi harfî âlimler şu şekilde izah etmişlerdir: Yedi harf, lafızları farklı manaları aynı kelimelerdir. Yedi sayısı ise çokluktan kinayedir.⁴³ Nitekim İbnü'l-Cezerî, Kur'an-ı Kerim'in yedi harf üzere nazil olmasının hikmetini, "ümmete kolaylık sağlamak, ümmeti kolaylık ilkesine göre idare etmek, ümmete verilen değerden dolayı onlara genişlik sağlamak, rahmet ve Allah Rasûlü'nün temennisine icabet etmek" diyerek izah etmiş ve kendi kanaatini bildirmiştir.⁴⁴

Bütün dillerde olduğu gibi Arapça da bölgelerin mevcut farklılıklarına göre birtakım farklılıklar arz eder, farklı lehçelere ayrılır ve bu lehçelerden her biri bir kabileye aittir. Kur'an-ı Hakim'in nazil olduğu dönemde ise bu lehçelerin en fasihi Kureyş lehçesi idi. Zira Kureyş kabilesi, Arapların merkezi olan Kâbe-i Muazzama'nın çeşitli hizmetlerinde bulunuyor ve Mekke'de yaşıyorlardı. Mekke şehri, Rum, Habeş ve Acem topraklarının uzağında kalıyordu. Bu korunmuş hali ile adeta bütün Arapların ruhunu temsil ediyordu. Ancak İslam'ın yayılması ile farklı kabilelerden insanlar da Müslüman olmaya başlamışlardı. Zamanla bu durum sadece Arap kabileleriyle sınırlı kalmamış farklı ırkları ve milletleri de kapsamıştır. İslamiyet'e girenlerin sayısı her geçen gün artmış, bunun bir gereği olarak da Kur'an

⁴² Zürcânî, *Menahilu'l-İrfan fi Ulumi'l-Kur'an*, 1/179.

⁴³ Ebû Fadl Celaleddin es-Suyûtî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, (Kahire: Heyetü'l-Mısriyye, 1974), 1/134.

⁴⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fil'l-Kıraati'l-Aşr*, 1/22.

okuyan ama bazı kelimeleri telaffuz edemeyen kişilerin sayısı çoğalmıştır. Telaffuz zorluğu yaşayan bu kişilere Efendimiz (s.a.v.) Allah'ın izni, Cebrâil'in talimi ile belirli sınırlar ve şartlar dâhilinde bazı kelimeleri kendi dil yapılarına uygun olacak şekilde okuma ruhsatı vermiştir.⁴⁵

1.2.3. Sahabe Dönemi Kıraat

Muaz b. Cebel (ö. 17), Zeyd b. Sâbit (ö. 45), Abdullah b. Mes'ud (ö.32) ve Übey b. Ka'b (ö. 33), Efendimiz'in (s.a.v.) tensip ve teşvikiyle Kur'an'ı ezberleyen sahabelerdir.⁴⁶ Hz. Peygamber Kur'an'ı Kerim'i sahabeye talim ederek ilahi kitabın ilk öğreticisi olmuş, sahabenin de Kur'an'ı diğer insanlara öğretmesini istemiştir. Bunun için de aştan birçok kimseyi farklı bölgelere Kur'an talimi için göndermiştir.

Ancak öğrenme ve öğretme ile iptida eden bu süreç, ilerleyen devirlerde Kur'an tilâveti açısından farklı kıraatler olarak tezahür etmiştir. Bir önceki başlıkta ifade ettiğimiz üzere bu hususta sahabenin Hz. Peygamber'den Kur'an-ı Kerim'i harf ve kıraat yönünden farklı şekillerde almalarının etkisi son derece büyüktür. Bu durum aştanın kendi içlerinde Kur'an kıraati cihetinden birtakım ihtilaflara zemin hazırlamıştır. Hz. Übey b. Ka'b, Hz. Ömer, Amr b. Âs, Hişâm b. Hâkim, Abdullah İbni Mes'ûd, Zeyd b. Sabit gibi bir çok ileri gelen sahabenin isimleri bu ihtilafın içerisinde zikredilmiştir.⁴⁷ Bütün bunlar sebebiyle Kur'an'ın okunmasında farklı kıraatlerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Zira hangi sahabe nerede Kur'an'ı talim ettiyse o bölgede onun kıraati meşhurlaşmış ve diğer nesillere o şekilde intikal etmiştir. Sahabenin farklı bölgelerde vermiş oldukları Kur'an hizmeti neticesinde sonraki nesiller kendilerini kıraatini aldıkları sahabeye isnat etmişlerdir. Böylece her kıraat imamı kendi bölgesinde bir sahabe ile özdeşleşmiştir. Zamanla Hz. Peygamber ve

⁴⁵ Abdurrahman Çetin, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf*, İslamî Araştırmaları, (1987), 84.

⁴⁶ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Fezâilu'l-Kur'an*, nşr. Mervân el-'Atiyye vd. (Beirut: Dâru İbn Kesîr,1995), 1/372.

⁴⁷ İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarında Etkisi* (İstanbul: İFAV, 1996), 81.

Cebrâil'e dayanan bir hoca talebe silsilesi ve isnat zinciri de oluşmuştur. İcâzet geleneğiyle de bu durum pekiştirilmiştir.⁴⁸

Bunlardan en meşhur olan yedi kıraat imamının senet zinciri şu şekildedir:

“1. Nâfi b. Abdurrahmân: (Nâfi → Ebû Ca'fer → İbn Abbâs)

2. Abdullâh İbn Kesîr: (İbn Kesîr → Mücâhid → İbn Abbas / Übey b. Ka'b)

3. Abdullah b. Âmir ed-Dımaşkî: (İbn Âmir → Müğire b. Ebû Şihâb → Hz. Osman)

4. Âsım b. Ebi'n-Necûd el-Kûfî: (Âsım → Abdurrahmân es-Sülemî → Hz. Ali), (Âsım → Zir b. Hubeyş → İbn Mes'ûd)

5. Hamza b. Habib ez-Zeyyâd: (Hamza → Yahyâ b. Vessâb → Alkame b. Kays → Mesruk → Esved b. Yezîd → Abdullah İbn Mes'ud), (Hamza → Himrân b. A'yun → Ebü'l-Esved ed-Düelî → Hz. Ali)

6. Ebû Amr b. el-Alâ el-Basrî: (Ebû Amr → Mücâhid → İbn Abbas/Übey b. Ka'b)

7. Kısâî (ö. 189/805): (Kısâî → Hamza → Himrân b. A'yun → Ebü'l-Esved ed-Düelî → Hz. Ali); (Kısâî → Hamza → Yahyâ b. Vessâb → Alkame b. Kays → Mesruk → Esved b. Yezîd → Abdullah İbn Mes'ûd).⁴⁹

1.2.3.1. Raşid Halifeler Dönemi Kıraat

Kur'an'ın nüzul olduğu süreçte ortaya çıkan kıraat ihtilafı sahabe vesilesiyle nüzul sonrası döneme de intikal etmiştir. Sahabe döneminde mevcut olan kıraat ihtilaflarını en asgari ölçüye indirmek için girişilen en önemli icraat, görülen lüzum üzere Halife Ebû Bekir zamanında ayrı ve farklı zamanlarda gelen Kur'an ayetlerinin

⁴⁸ Muhammed Pilgir, *Kıraat İliminde İsnad Meselesi*, (Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2022), 21-62.

⁴⁹ Hidayet Aydar, *Hicri Birinci Asır Bağlamında Kıraat*, (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020), 764-765.

tek bir kitap halinde toplanıp adına *Mushaf* denilmesi⁵⁰ ve toplanan bu Mushaf'ın Hz. Osman'ın hilafetinde çoğaltılarak önemli beldelere gönderilmesidir.

1.2.3.2. Kur'an'ın Cem ve İstinsahı

Kur'an-ı Kerim'in ezberlenmesi ve de yazılması ilk olarak Hz. Peygamber'in nübüvveti döneminde yine onun emri ve tensipleriyle gerçekleştirilmiştir.⁵¹ Yüce Kur'an'ın bu dönemde ezberlenmesi, Hz. Peygamber'in ümmî bir topluluğa ümmî bir peygamber olarak gönderilmesinin zaruri bir neticesidir. Zira bu dönemde yazı malzemelerini elde etmek pek de kolay değildir. Bütün bu sebeplerden dolayı hafızalardaki ezbere itimat, satırlardaki yazıya itimattan daha fazla olmuştur.⁵² Sözüün tam burasında İbnü'l-Cezerî'nin şu ifadeleri ziyâdesiyle önemlidir: “Kur'an'ı nakil konusunda Mushaf ve kitaplarda yazılanlara değil, hafızalarda ve kalplerde korunanlara itimat edilir. Bu, Allah Teâlâ'nın bu ümmete bahşettiği en değerli hususiyettir.”⁵³

Yüce Kur'an kitap olarak bir mushaf halinde ilk defa Hz. Ebû Bekir'in hilafeti döneminde cemedilmiştir. “Bundan amaç Kur'an metninin korunmasıydı ve bu gaye gerçekleştirildi.”⁵⁴ Kur'an'ın cemedilip bir mushaf haline getirilmesi konumuz itibarıyla kıraat tarihi açısından son derece önemlidir.

Kur'an'ın cemedilmesi hususunda Hz. Ömer'in teşvik ve tavsiyeleri önemli noktada etkili olmuştur. Kaynaklarda aktarılan bilgilere göre Hz. Ebû Bekir döneminde gerçekleşen Yemâme savaşında çok sayıda kurrâ âlim şehit olmuştur. Bunun üzerine sonraki gerçekleşecek harplerde de buna benzer durumların yaşanabileceği endişesi ortaya çıkmıştır. Bu endişeyi en çok hisseden kişilerden biri olan Hz. Ömer'in ikazıyla, Hz. Zeyd b. Sâbit başkanlığında oluşturulan bir heyet,

⁵⁰ Makdisî, *el-Mürşidü'l-Vecîz ilâ Ulûm Tete'alleku bi'l-Kitabi'l-Aziz*, 64; Zerkeşî, *el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, 1/283.

⁵¹ Bâkillânî, *el-İntisâr li'l-Kur'an*, Muhammed 'İsâm el-Kudât (Amman: Dâru'l-Feth, 1422/2001), 1/64.

⁵² Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/246.

⁵³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/6.

⁵⁴ Öge, 18. yy. *Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 29.

dağınık halde olan Kur'an ayetlerini cemederek bir araya getirmiştir. Bu işlem sonrası ortaya çıkan Mushaf, Hz. Ebû Bekir'in vefatına kadar onda kalmıştır. İlk halifenin vefatıyla birlikte Mushaf, Hz. Ömer'e geçmiştir. Daha sonra ise Hz. Ömer'in kızı Hafsa validemize (ö. 45) emanet edilmiştir.⁵⁵

Bir araya getirilen Mushaf'la ilgili şu ifadelere yer verebiliriz:

Hz. Ebû Bekir bizzat, Mushaf'ın yazımı hususunda belli kaideler ortaya koymuştur. Bu kurallara bağlı kalarak Zeyd b. Sâbit, Hz. Peygamber'in huzurunda yazıya geçirilen metinleri ve insanların zihinlerindeki ezberleri esas alarak Kur'an'ı cemetmiştir.⁵⁶ Zeyd b. Sâbit'in derlemiş olduğu bu Mushaf, şu özellikleri hassaten muhtevirdir:

- a) Sadece tilâveti neshedilmemiş ayetlerle iktifa edilmiştir.
- b) Ümmet-i Muhammed bu Mushaf'ın mütevâtirliği hususunda icmâ etmiştir.
- c) Kur'an'ın kendisiyle nazil olduğu yedi harfi de havidir.⁵⁷

Artık Hz. Osman'ın hilafeti dönemine geldiğimizde, bu dönemde fetihlerin arttığını, İslam topraklarının genişlediğini, İslam'ın farklı bölgelere yayılmış ve Kur'an öğretimine ihtiyaç duyan yeni bir neslin yetişmiş olduğunu görmekteyiz. Her bölge kendi beldelerinde maruf olan sahabenin okuyuşunu esas almışlardır. Örneğin Şam bölgesinde Übey b. Ka'b'ın ve Ebû'd-Derdâ'nın okuyuşları, Kûfe bölgesinde Abdullah b. Mes'ûd'un kıraati, Basra'da Ebû Musa el-Eş'arî'nin okuyuşu yaygınlaşmıştır. İnsanlar bu sahabeye göre Kur'an'ı tilavet etmişlerdir. Bütün bunlar harflerin mahreçlerinin uygulanışı ve kıraat vücûhatları hususunda büyük ihtilaflara ve çekişmelere kapı aralamıştır. Ve en önemlisi insanların önlerinde hükümüne müracaat edip teskin olacakları, bir Peygamber artık bulunmamaktaydı. Neticede bu ihtilaf ve çekişmeler Müslümanların ne yazık ki birbirlerini tekfir etmesine kadar

⁵⁵ Suyûtî, *el-İtkân fi 'ulûmi'l-Kur'an*, 1/203.

⁵⁶ Sicistânî, *Kitâbü'l-Mesâhif*, thk. Muhammed b. Abduh (Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 2002), 53, 93.

⁵⁷ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/253.

varmıştı.⁵⁸ Bugün ülkemizde bile Fatiha sûresinde “ed-Dâllîn” kelimesindeki “dâd” harfinin telaffuzu dahi birçok gerginliğe sebep oluyor ise o dönemdeki çatışmaları tahayyül etmek pek de zor değildir.

Bütün bu çatışmalardan ziyâdesiyle endişe duyan Huzeyfe b. el-Yemân, Hz. Osman’ın yanına Medine’ye gelerek, “ümmetin Yahudi ve Hristiyanların kitaplarında düşmüş oldukları ihtilâfa düşmeden çözüm için acilen harekete geçmesi gerektiğini söyledi.” Bunun üzerine Hz. Osman, Hz. Hafsa’ya haber göndererek Hz. Ömer’den kendisine intikal eden ilk Mushaf’ı geri göndermesini istedi. Zeyd b. Sâbit riyasetinde, aralarında Abdullah b. Zübeyr, Saîd b. el-Âs, Abdurrahmân b. el-Hâris b. Hişâm’ın bulunduğu yeni bir heyet kuruldu. Bu dört kişilik komisyon tarafından Kur’an teksir edildi. Hz. Osman Kur’an’ı çoğaltma hususunda birtakım kurallar belirlemiş ve bunlara göre Kur’an’ın istinsah edilmesini ilgili komisyondan istemiştir: “Eğer Zeyd b. Sâbit ile Kur’an’ın herhangi bir yerinde ihtilâfa düşerseniz, onu Kureyş lehçesiyle yazın. Zira Kur’an, Kureyş lehçesi ile inmiştir.” şeklinde talimat vermiştir. Heyetteki üyeler bu talimat üzere Kur’an’ı Mushaflar halinde çoğaltmasının ardından Hz. Osman, Hz. Hafsa validemize ilk Mushaf’ı geri göndermiş, teksir edilen diğer Mushafları ise İslam beldelerine göndermiştir. Bunun haricinde kalan diğer Mushafların ise kat’i sûrette yakılmasını ve imha edilmesini emretmiştir.⁵⁹

1.2.3.3. Cem ve İstinsah Sonrası Kıraatler

Hz. Osman, Kur’an istinsah edildikten sonra birini Medine’de bıraktırmış diğer Mushafları ise Mekke, Kûfe, Basra, Şam, Yemen ve Bahreyn’e göndermiştir. Hz. Osman bununla birlikte her Mushaf’ı okutmak üzere, okuyuşu istinsah edilen Mushaf’a uygun olan Kur’an muallimlerini de vazifelendirmiştir.⁶⁰ Kaynaklarda aktarıldığına göre, Hz. Osman, bizzat kendi yanında tuttuğu Medîne Mushaf’ını insanlara öğretmesi için Zeyd b. Sâbit’i görevlendirmiştir. “Saîb el-Mahzûmî’yi (ö. 70) Mekke Mushafı’nı, es-Sülemî’yi Kûfe Mushaf’ını, Muğîre b. Ebû Şihâb’ı (ö. 91)

⁵⁸ Zürcânî, *Menâhilü’l-irfân*, 1/255-256.

⁵⁹ Sicistânî, *Kitâbü’l-Mesâhif*, 91.

⁶⁰ Mehmet Dağ, “Kıraat İlminin Akademik Serencamı”, EKEV Akademi Dergisi, 56, (2013), 311-324.

Şâm Mushaf'ını, Âmir b. Abdülkays'ı (ö. 55) da Basra Mushaf'ını okutmakla görevlendirmiştir.”⁶¹

Bu vesileyle her bölge kendi kıraati, kendi Mushaf'ı ve kendi hocası meşhurlaşmış ve diğer İslam beldelerindeki kıraatlerden ayırt edilir hale gelmiştir. Bu bölgelerden birinin kıraat hocalığını üstlenen kâriflerin okudukları kıraatler doğrultusunda artık insanların okuyuşları şekillenmiştir. Binaenaleyh hayata geçirilen bu istinsah faaliyeti, İslam bölgelerinde daha önceki hâkim olan kıraat olgusunu değiştirmiştir. Mesela istinsah öncesi dönemde, Kûfe kıraatine daha önce Hz. Ömer'in gönderdiği Abdullah İbn Mes'ûd ve talebeleri yön vermekte idi. Ancak Kur'an istinsah edildikten sonra Kûfe kıraatini Hz. Osman'ın görevlendirdiği Abdurrahman es-Sülemî yön vermiştir. İbn Mücâhid'in (ö. 324) aktardığı malumatlara göre, “İstinsah öncesi süreçte Kûfe'de Abdullah İbn Mes'ûd'un kıraati öyle bir yaygınlık kazanmıştı ki, insanlar bu kıraatten başkasını bilmemekteydiler. Hz. Osman'ın Kûfe'de insanların üzerinde birleştikleri kıraati ilk okutan kişi Abdurrahman es-Sülemî olmuştur. Kırk yıl boyunca bu kıraati insanlara okutmuştur.”⁶²

Bütün bu gayretler sonrasında insanlar istinsah edilen Mushaf'ların imkân tanıdığı ölçüde Kur'an'ı okumuşlar, tedrici olarak bazı okuyuşlarını terk etmişlerdir. Sonuç olarak istinsah faaliyeti, İslam bölgelerinde daha önce mevcut olan kıraat yapısının değişmesini sağlamış, Müslümanları ciddi ihtilaflardan ve tefrikalardan korumuştur. Ancak Müslümanların istinsah hareketinden önceki ait olan ve Resm-i Mushaf'a mutabık olan kıraatlerini terk etmemeleri, istinsahtan sonra da bölgeler arasındaki kıraat farklılığını devam ettirmiştir.

1.3. Kıraatlerin İntikali ve İlk Yazılı Eserler

Hicri ikinci asrın ilk çeyreğinde İslam beldelerinde önde gelen bazı kıraat imamlarının okuyuşları diğer bir kısmına karşı tercih edilmeye başlamıştır. Bundan dolayı da bir süre sonra “yedi kıraat” tabiri ortaya çıkmış ve halk arasında da meşhur

⁶¹ Zürkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1/396-397.

⁶² İbn Mücâhid, *Kitâbü's-seb'a fi'l-kıraat*. nşr. Şevkî Dayf. (Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, 1400/1980), 67.

olmuştur. “Böylece Mekke'de Abdullah b. Kesir'in (ö.120) kıraati, Medine'de Nâfî'nin (ö.169) kıraati, Şam'da İbni Âmir'in (ö. 118) kıraati, Basra'da Ebû Amr'in (ö. 154) ve Ya'kub'un (ö. 205) kıraatleri, Kûfe'de Hamze'nin (ö. 188) ve Âsım'ın (ö. 127) kıraatleri meşhur olmuşlardır.”⁶³

Kıraatlerin yazılı hale getirilmesi hicri I. asrın sonlarına tekabül etmektedir. Buna göre kıraat vecihlerini notlar halinde zapta döken ilk kişi Harun b. Musa (ö.170)'dir.⁶⁴ Ancak bu notlar günümüze ulaşmamıştır. Konunun detayları ile ilgili Abdurrahman Çetin hocanın değerli çalışmaları mevcuttur.⁶⁵ İlerleyen yıllarda ilk yazılı metni ortaya koyan kişi ise Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm (ö.224)'dir. Ayrıca Hafs b. Ömer ed-Dûrî (ö. 246) yine kıraatla ilgili kitap yazan ilk müelliflerdendir.

Kıraat ilmine en büyük katkı sunanlardan birisi de şüphesiz ki İbn Mücahid'dir (ö.324) Kendisinde önce benzer bazı çalışmalar yapılmış olsa da, İbn Mücahid “Kitabu's-Seb'a” isimli eseriyle meşhur *Yedi Kıraati* bir araya getiren kıraat âlimi olarak tarihte yerini almıştır. İbn Mücahid yedi kıraatin dışında kalan kıraatleri şâz kıraat olarak kabul etmiştir. Onun ardından gelen Ebû Amr Osman b. Said ed-Dânî (ö.444), İbn Mücahid'in emirliği çağında yetişmiş bir kıraat âlimidir. O da kıraat seçimi hususunda İbn Mücahid'i esas almıştır. Ebû Amr ed-Dânî'nin kıraat ilmindeki üstünlüğünden dolayı, ilerleyen süreçte artık kıraat ilmi senet ve isnatlarla ondan rivâyet edilir olmuştur. Çünkü bu kutlu âlim “et-Teysîr” isimli eseri telif etmiş ve yedi kıraat imamının her biri için iki râvî tespit etmiştir. Bütün bunlardan dolayı kıraat ilmi cihetinden bu iki âlimin konumu çok büyüktür.

Hicri IX. asra kadar yine birçok eser yazılmıştır. Bu döneme kadar yazılan eserlerde genel itibariyle sadece yedi kıraat imamına yer vermişlerdir. Ancak bu dönemde kıraat ilmine yeni bir ivme kazandıran İbnü'l-Cezerî tarih sahnesine çıkmış ve bu yedi kıraat imamına üç imam daha ekleyerek sayıyı ona tamamlamıştır.

⁶³ İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarında Etkisi*, 57.

⁶⁴ Rafîû, *I'cazü'l-Kur'an*, (Mısır: b.y. 1965), 53.

⁶⁵ bkz: Abdurrahman Çetin, *Kıraatlerin Tefsire Etkisi*.

İbnü'l-Cezerî ile birlikte bütün kıraat âlimleri diğer üç kıraatin da sıhhati üzerinde müttefiktiler.

Kıraat İmamları ve Râvîleri⁶⁶

Sıra	İmam	Belde	Rumuz	Ö. Tarihi	Râvi	Rumuz	Ö. Tarihi	Rumuzlar
1	Nâfi'	Medine	ا	169/7 85	1. Kâlûn 2. Verş	جب	220/8 35 197/8 12	ابج
2	İbn Kesîr	Mekke	د	120/7 38	1.Bezzî 2.Kunbu	زه	250/8 64 291/9 04	دهز
3	Ebû Amr	Basra	ح	154/7 71	1.Dûrî 2. Sûsî	بط	246/8 60 261/8 74	حطي
4	İbn Âmir	Şâm	ك	118/7 36	1.Hişâm 2.İbn Zekvan	مل	245/8 59 242/857	كلم
5	Âsım	Kûfe	ن	127/7 45	1.Şu'be 2.Hafs	عص	193/8 08 180/7 96	
6	Ham ze	Kûfe	ف	156/7 73	1. Halef 2.Hallad	فض	229/8 44 220/8 35	فضق
7	Kisâf	Kûfe	ر	189/8 05	1.Ebü'l-Hâris 2.Dûrî	نس	240/8 54 246/8 60	رست
8	Ebû Ca'fer	Medine	جع	132/7 49	1.İbn Verdân 2.İbn Cemmâz	جم عى	160/7 76 170/7 86	جعجم
9	Ya'kûb	Basra	يع	205/8 21	1. Ruveys 2.Ravh	حه يس	238/8 52 235/8 49	يعيسحه
10	Halef	Basra	خل	229/8 44	1.İshâk 2.İdrîs	سح سه	286/8 89 292/9 05	خلسحسه

⁶⁶ Selim Çakıroğlu, "Kıraat İlmi Tedrisatında Rumuz Kullanımına Dair Bir İnceleme", *İslami İlimler Dergisi* 19/1 (09 Mart 2024), 264.

Buraya kadar aktarmış olduğumuz bütün bu malumatlar kıraat ilminde bir sistemin ve usulün olduğunu göstermektedir. Kıraat imamlarının hem öğrenerek aldıkları hem de öğreterek naklettikleri bu ilimde kendilerine ait olan bir usulleri vardır. Bu usuller imamların râvîleri veya o râvîlerin de râvîleri kanalıyla aktarılmış ve en nihayetinde tedvin ve tasnif döneminde yazılan kitaplara kaydedilerek geçirilmiştir. Râvîler öğrendiği kıraati rivâyet ettiğinden dolayı aktarılan bu rivâyetler birbirinin aynısı olmamış ve rivâyet edenlere göre birtakım farklılıklar arz etmiştir. Bu farklılıklar da doğal olarak bir tarîki yani bir yöntemi ve edâ usulünü gerektirmiştir.

Tarîk ise sözlükte usul, meslek, yol, vasıta, sebep, vesile gibi anlamlara gelmektedir.⁶⁷ Terim anlamı olarak “kırâat-i seb‘a veya aşerede, râvîlerden sonra gelen nakil halkasındaki ihtilaflara denilmektedir.”⁶⁸ Buna göre tarîk, kıraat ilminin öğretim sürecinde takip edilen yöntem ve usul demektir. Buna örnek olarak Teysir Tarîki, İndirâc Tarîki, Aşere Tarîki gibi hususları verebiliriz. Bunlardan her biri kıraatte talim metodudur. Tarîkler de âlimler tarafından kendi içinde birçok cihetten tasnife tabi tutulmuştur. Semâ, arz, edâ, indirâc ve infirad tarîkleri kıraat eğitimi yöntemi ve uygulama edâsı cihetinden, Şatibiyye, Teysir, Tahbir, Tayyibe tarîkleri takip edilen kaynak eserler cihetinden, tarîklerdir. Bu tasniflerden birisi de sayılarına göre tarîklerdir ki özellikle imam sayısına göre yedili ve onlu yapılan bu tasnifler “Kıraat-ı Seb‘a” ve “Kıraat-ı Aşere” usullerinin oluşmasını doğurmuştur.⁶⁹ Şimdi bunları kısaca ele alalım.

⁶⁷ Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdu'l-Ğanî ed-Dimyâtî Şihâbu'd-Dîn eş-Şehîr bi'l-Bennâi el-Bennâ, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kıraati'l-Erbeate Aşer*, thk. Enes Mihre (Beyrut: y.y., 1427/2006), 1/87.

⁶⁸ Bennâ, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâ'âti'l-Erbe'ate Aşer*, 1/88.

⁶⁹ Muhammed Ali Atalay, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarîki: İsmail Bayrı (Kesikbacak) Örneği* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 17.

1.3.1. Kıraat-ı Seb'a

Kıraat âlimlerine göre, kıraat-ı seb'a veya seb'a tarîki denildiği zaman akla İmam Ebû Amr ed-Dânî'nin telif etmiş olduğu "Kitabü't-Teysîr" adlı eseri ile İmam Şâtıbî'nin yazmış olduğu "Hirzû'l-Emânî" isimli eseri gelir. İbn Mücahid'in yedili sınıflandırmasını esas alan bu iki eser birbirinin devamı olarak sayılmış ve diğer kitaplara nazaran daha muteber kabul edilerek meşhur olmuştur. Bundan dolayı da yedi kıraatin okutulmasında bu iki kitap ders kitabı olmuştur. Bu iki eseri takip eden ve usulünü ona göre yapan öğretim metodu "Kıraat-ı Seb'a" veya "Seb'a Tarîki" olarak sistemleşmiş ve şöhret bulmuştur.

1.3.2. Kıraat-ı Aşere

Aşere Tarîki olarak isimlendirilen *Kıraat-ı Aşere*, yedi imamın kıraati ile birlikte imam Ebû Cafer, Şeyh Yakub ve Halef'in kıraatlerini de ihtiva eder. Onlu tasnifi ilk olarak İbn Mihrân en-Nîsâbûrî (ö.381/992) el-Gâye fi'l-kıraati'l-aşr isimli eseriyle yapmış⁷⁰ olsa da bu sistemin kıraat eğitim müfredatlarına girip yaygınlık kazanmasında en büyük pay sahibi İbnü'l-Cezerî'dir. Onun "Tahbir" ve "Dürre" diye anılan eserleriyle kıraatler, yediden ona tamamlanmış oldu ve on kıraat imamının ikişer râvîsiyle birlikte okutulması *Kıraat-ı Aşere* usulü olarak yaygınlaştı.⁷¹ Bu imamların da isimleri tablomuzda aynı şekilde zikredilmiştir.

Kıraat ilminin tasnif geleneğinde On dört Kıraat (Erbaate Aşer) olarak bilinen türü ise çoğunlukla sıhhat şartlarını taşıyıp taşıyamaması yönüne bakılmadığı için pek kabul görmemiştir.⁷² Bir de uygulandıkları coğrafi bölge açısından tasnif edilip isimlendirilen tarîkler vardır. Bunlardan günümüzde ülkemizde de çok yaygın olarak

⁷⁰ Ali Eroğlu, *İbn Mihrân en-Nîsâbûrî*, "İslamansiklopedisi.org.tr." (erişim: 01.10.2023).

⁷¹ Tayyar Altıkulaç, *İbnü'l-Cezerî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: TDV yay. 2012) 20/553; Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi Takrib Usûlü*, (İstanbul: Haciveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2021), 81.

⁷² Abdülhamit Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 110.

takip edilen İstanbul ve Mısır Tarîkleri'nin bize gelişi Osmanlı zamanına dayanmaktadır.⁷³

1.4. Osmanlı'da Kıraat

Osmanlı Devleti'nde kıraat ilminin gelişmesinde özellikle padişahların ve sadrazamların etkisi ziyâdesiyle büyüktür. Yukarıda ismi zikredilen kıraat âlimleri için hususi kurumlar ihdas edilip bu kurumlara istihdam etmişlerdir. Mesela büyük kıraat âlimi İbnü'l-Cezerî'yi, Sultan Yıldırım Bayezid (ö. 805) Bursa şehrinin dışında büyük bir hürmetle karşılamış ve kendisine “muallim-i sultani” ünvanını vermiştir. Ayrıca Kıraat ilminin öğretilmesi hususunda birçok imkân sağlamıştır. İbnü'l-Cezerî ise burada kalmış ve birçok eser telif edip nice talebe yetiştirmiştir. Böylelikle kıraat ilmi Osmanlı'ya tevarüs etmiş ve bu vecihle kıraat ilmi Anadolu'da hızlı bir şekilde yerleşip gelişmiştir.⁷⁴ Osmanlı'ya kıraat ilminin gelişinin en güzel örneklerinden birisi de Ali b. Süleyman el-Mansûrî'nin (ö. 1134) İstanbul'a gelmesidir. Köprülüzâde Mustafa Paşa (ö. 1102) Mısır'da bulunduğu yıllarda Ali b. Süleyman el-Mansûrî ile tanışmış onu İstanbul'a davet etmiştir. Köprülüzâdeler kendisine büyük bir hürmet göstermişlerdir. Bu büyük âlimi önce Belgrad daha sonra ise İstanbul'da yeni bir medrese kurup buraya istihdam etmişler ve kurulan bu medrese için zengin vakıflar oluşturmuşlardır.⁷⁵

Kıraat medreseleri genellikle ilmin merkezi olan İstanbul'dadır. “Sultan Fatih'in de hocası olan Molla Gürânî (893/1487) ilk Dârülkurrâ'yı kurmuştur.”⁷⁶ Osmanlı'nın muhtelif bölgelerinden gelen hafızlar, İstanbul'da kıraat eğitimi almıştır. Elde ettikleri birikimleri daha sonra diğer beldelere ve nesillere aktarmışlardır. Ayrıca

⁷³ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmî Eğitim ve Öğretim Metotları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015),116; Koyuncu, *Kıraat İlmî Takrib Usûlü*, 82.

⁷⁴ Ali Osman Yüksel, “Meşhur Kıraat Âlimi: İbnü'l-Cezerî”, Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu (İstanbul: 1999), 114.

⁷⁵ Ahmet Gökdemir, Köprülü Ailesinin Kur'an Eğitimi ve Kıraatine Katkıları, İHYA uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, (2018) 4/2

⁷⁶ Öge, 18. yy. *Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 48.

Osmanlı'da kıraat ilminin gelişmesinde hac yolculuklarının etkileri de ziyâdesiyle büyüktür.

Osmanlı'da verilen bu kıraat eğitimi neticesinde yetişmiş kurrânın yapmış oldukları en mühim vazife şeyhülkurrâlık ve medresede muallimlikdir. Ayrıca Osmanlı'da kıraat âlimleri; devirhân ve 'aşırhân gibi görevlere de getirilmiştir. Yine kadılık, Teftîş-i Mesâhife Kurumu Üyeliği gibi muhtelif görevleri de üstlenebilmişlerdir. Bunun haricinde imam ve hatiplik gibi işleri de yapmışlardır. Hatta bazı kâfîler Sultan imamı olmuştur.

Osmanlı'da sistemli bir şekilde öğretilmesi ve geliştirilmesi IX. Yüzyılın ortalarında gerçekleşen kıraat ilmi eğitiminde daha çok seb'a, aşere, Tayyibe nadir olarak da on dört kıraate yönelik bir eğitim yöntemi uygulanmıştır.⁷⁷ Kıraat talimleri genel olarak İndirâc Tarîki doğrultusunda verilmiştir. Bazen İnfirâd ve cem usulleri uygulanmıştır. Müfredâtı ise Şâtıbiyye, Teysîr, Neşr, Takrîb, Dürre, Tahbîr ve Tayyibe gibi kitaplardır. Takip edilen eser ve yöntemine dayalı olarak özellikle "Mısır Tarîki" ile "İstanbul Tarîki" ön plana çıkmış ve meşhurlaşmıştır. Şimdi bunları ele alıp açıklamaya çalışalım.

1.4.1. İstanbul Tarîki

Takip edildiği esere nispetle Mütakaddimûn âlimleri tarafından İstanbul Tarîki ilk tarîk olarak isimlendirilmiştir. Ayrıca Teysir tarîki diye de anılmıştır. Bu tarîkin usulüne gelince, kıraat tedrisinde "Teysir" ve "Tahbir" isimli eserler esas kabul edilmiş, "Şâtıbiyye" ve "Dürre" isimli eserler ise bunlara ilave edilmiştir. Özellikle hicri binli yıllardan sonra "İstanbul Tarîki" ismi ile iştihar etmiştir. Bu isimle anılmasını sağlayan hiç şüphesiz kıraat ilmini yeni bir tarz ile okutulmasında çığır açmış olan Ahmed el-Meyserî'dir (ö.1597).

Kanuni Sultan Süleyman Şeyh Nasıruddin Tablavi'nin (ö. 966) damadı aynı zamanda en başarılı talebesi olan Şeyh Ahmed el- Mesyeri el-Mısırî, davet etmiş,

⁷⁷ Öge, 18. yy. Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri, 48.

dokuzuncu yüzyılda Mısır'dan İstanbul'a getirtmiştir.⁷⁸ Kendisine önce reîsülkurrâ ünvanı verilmiş, ardından Eyüp Sultan Camii'ne imam olarak tayin edilmiştir. Mısırlı vefatı olan 1006 hicri tarihine kadar görev yaptığı camide Teysir Tarîki'ni, Dürre, Tayyibe ve Takrib Tarîkleri'ni okutmuştur. Vezir Tavi Mehmed Paşa'nın türbesinin dışına defnedilmiştir. Ondan sonra bu tarîk İstanbul ve Anadolu'da yayılmış ve İstanbul Tarîki diye meşhur olmuştur.⁷⁹

1.4.2. Mısır Tarîki

Bu tarîk ise "Şâtıbiyye" adlı esere ve okutulduğu beldeye nispetle Mısır Tarîki adı ile anılmıştır. Mısır Tarîki'nin ders usulünde ise Şâtıbiyye ve Dürre isimli eserler esas kabul edilmiştir. Teysir ve Tahbir isimli eserler ise bunlara ilave edilmiştir. Böylelikle Mısır Tarîki şeklinde meşhur olmuştur.

Mısır Tarîki ile kıraat talimi, özellikle Mısır ve çevresinde daha yaygın bir şekilde okutulduğu için o bölgede yerleşik bir ekol olmuştur. Dolayısıyla bu yöntem okutulduğu her yerde Mısır Târîki ismiyle zikredilmiştir.⁸⁰

Osmanlı'da da Mısır Tarîki eğitimi benimsenmiştir. Bu da hicri on birinci yüz yılın sonlarına doğru Sultan IV. Mehmed Han (ö. 1104) dönemine denk gelmektedir. Dönemin en etkili isimlerinden Köprülü Fazıl Mustafa Paşa (ö.1102), henüz sadrazam olmazdan evvel, Mısır'da beylerbeyliği yaptığı yıllarda Mısır'ın önde gelen kâriflerinden Şeyh Ali b. Süleyman el-Mansûrî'yi (ö. 1134) İstanbul'a davet etmiştir. O da davete icabet ederek İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'a geldiği bu dönemde Salih Sultan Türbesi ve Sultan Ahmed Dârulkurrâsı'nda görevlendirilmiştir. Bu medreselerde şeyhülkurrâlık, hâfız-ı kütüplük ve muhaddis hocalığı yapmıştır. Öğrencilerine kıraat ilminin yanında sarf, nahiv, aruz ilimlerine de okutmuştur.⁸¹

⁷⁸ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat Eğitim ve Öğretiminde Uygulanan Metodlar*, Uluslararası Kıraat Sempozyumu, Tarihten Günümüze Kıraat İlimi, (DİB, 2012).

⁷⁹ Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallan fi İlahi Zübdeti'l-İrfan*, (İstanbul:1287), 4.

⁸⁰ Hocazâde Ahmed Hilmi, *Ravdâtü'l-Kurrâ ve Tarihi Kur'an-ı Kerim*, (İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, 1959), 7; Akdemir, *Kıraat İlimi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 8.

⁸¹ Ahmet Gökdemir, *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarîki Kurrâları*, (İstanbul: Ravza Yayınları, 2018), 61.

Bu büyük kâfîler tarih boyunca kendilerine tevdi edilen vazifelerini bihakkın edâ etmişler ve kıraat ilmini günümüze kadar ulaştırmışlardır.

Osmanlı bakiyesi Ahmed Hamdi Yavuzvarnalı, Hasan Fehmi Efendi, Hacı Hasan Efendi, Ödemişli Abdüllatif Efendi, Serezli Ahmed Şükrü Efendi, Gönenli Mehmet Efendi, Çolak Mehmet Efendi, Mehmet Rüştü Aşikkutlu, Kesik bacak İsmail Efendi ve Abdurrahman Gürses gibi son dönem kıraat üstatlarının birçoğuna yetişmiş, kiminden ders almış, kiminin sohbetinde bulunmuş, kimine de hizmet etmiş Şeyhülkurrâ Mikdat TEMİZTÜRK hocanın hayatı çalışmamızın ikinci bölümünü oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

ŞEYHÜLKURRÂ MİKDAT TEMİZTÜRK VE KIRAAT ÖĞRETİMİNDEKİ YERİ

2.1. Hayatı

Mikdat Temiztürk Hoca, hicri 1359, miladi 28 Eylül 1938'de Erzurum'un Tortum ilçesine bağlı Kapıkaya köyünde dünyaya gelmiştir.⁸² Babası yine bir Kur'an muallimi olan Molla Halil Efendi, annesi Fikriye Hanım, dedesi Mehmet Efendi, büyük dedesi ise Şerif Hoca'dır. Yedi kuşak dedeleri hoca olan Mikdat Hoca'nın üst soylarından beri süregelen Kur'an hizmeti ve hocalıkları sebebiyle memleketlerinde sülaleleri "Hocagiller" diye bilinmektedir. Tariflerde bile Hocagillerin mahalle, Hocagillerin oğlu/kızı, Hocagillerin hafızı gibi ifadeler kullanılırdı.⁸³ Tabiri yerinde ise Mikdat Hoca'ya Kur'an muallimliği dedelerinden sirayet etmiş ve miras kalmıştır.

Babası Halil Efendi ilk eşi olan Şahide Hanım'ın vefatından yaklaşık on yıl sonra genç yaşta dul kalan Fikriye hanımla evlenmiş ve bu evliliklerinden dokuz çocukları olmuştur. Mikdat Hoca, bu çocukların yedincisidir. Halil Efendi'nin ölen önceki eşinden de Ahmet, Firdevs ve Esmâ isminde üç çocuğu vardır. Fikriye Hanım'ın ise önceki eşinden çocuğu yoktur. Birçok kaynakta geçmekte olan dokuz kardeş ifadesi öz kardeşlerini kastetmektedir. Zira Mikdat Hoca üçü üvey, dokuzu öz olmak üzere toplam on iki kardeşirler.

Hoca'nın babası Molla Halil Efendi, Kapıkaya Köyü'nde yirmi yıl kadar hiçbir yerden ücret almadan tamamen gönüllülük esasıyla imamlık yapmış, halka Kur'an öğretmek ile meşgul olmuş ve birçok hafız yetiştirmiştir. Ezanın Türkçe okutulduğu yıllarda ezanı "Tanrı uludur" şeklinde okumadığı için birçok kez takibata maruz

⁸² Fatih Müftülüğü Özlük Dosyası, Kimlik Bilgileri.

⁸³ Mustafa Özcan Güneşoğdu, "Maide-i Kur'an", Hilal TV, (07.07.2009), (06:10 – 06:55).

kalmış ve sıkıntılar çekmiştir. Takibat sebebiyle sık sık Tortum'a yaya olarak gidip gelmekten usansa da ezan hususunda asla taviz vermemiştir.⁸⁴

Mikdat Hoca'nın sülalesine büyük dedeleri Tahir Efendi'nin ismine nispetle "Tahiroğulları" denilmektedir. Soyadı kanunu ile birlikte Tahiroğulları'na mensup aileler dedelerinin ismi olan 'Tahir' kelimesinin Türkçe karşılığı "temiz" sıfatını kullanarak kendilerine soy ismi türetmişlerdir. Mikdat Hoca'nın ailesi de "Temiztürk" soyadını almıştır. Bu sebeple Kapıkaya Köyü'nden birçok kişide "Temiztürk, Kuzeytemiz, Güneytemiz, Öztemiz, Aytemiz, Karatemiz, Büyüktemiz, Küçüktemiz gibi soy isimleri görmek mümkündür.⁸⁵

Babası Halil Efendi vefat ettiğinde "Babamın kaşığı bana kaldı." diye sevinecek kadar olayı kavrayamaz bir yaşta olan Mikdat Hoca, sonraki yıllarda babasının yokluğuyla ölümün soğuk yüzünü hissedecek ve kardeşleriyle birlikte yetim büyüyecektir. Bundan sonra onlara kol kanat gelecek, onların tüm ihtiyaçlarıyla ilgilenecek kişi anneleridir. Anneleri doksanlı yaşlarda vefat edinceye kadar evlatlarını iyi bir şekilde yetiştirmek için çabalamıştır. Annesi Fikriye Hanım, köyde çok sevilen, sayılan herkesin yardımına koşan, elinden birçok iş gelen becerikli birisidir. Tabir yerindeyse "Doğana beşik, ölene tabut" olacak tarzda vefalı, çok yönlü bir hanımefendidir. O, kimi zaman doğum yapacak kadınlar için ebe, düğünlerde aşçı; kimi zaman cenazelerde ölüleri yıkayan gassale olmuştur. Eşi Halil Efendi vefat ettikten sonra Fikriye Hanım hiç evlenmemiş,⁸⁶ kendisini çocuklarını yetiştirmeye, onları okutmaya adanmış ve bunun için büyük gayret sarfetmiştir. Mikdat Hoca hep sitayişle yâd ettiği annesiyle ve ailesiyle ilgili şunları nakletmektedir:

"Babam 1946 yılında vefat etti. Ben ve kardeşlerim yetim büyüdük. Annemin ben dâhil on iki tane çocuğu vardı. Babam vefat ettikten sonra annem, "ben sizi emanet aldım ve artık siz hem çocuklarım hem de kocamsınız." diyerek bizim bakımımızı tek

⁸⁴ Ali Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarları*, (Erzurum: Tortum Belediyesi Kültür Yayınları, 2018), 588.

⁸⁵ Kişisel Görüşme, Hasan Kuzeytemiz, 18.02.2024.

⁸⁶ Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarları*, 589.

başına üstlendi ve bunun için evlenmedi. Düşünün! On iki nüfus... O zamanlar çamaşır makineleri yok. Bulaşık makinesi yok. Gerçekten bizi zorluklar içerisinde büyüttü. On iki kardeşten erkek olarak bir tek ben kaldım. İki tane kız kardeşim var onlar da hayattalar.”⁸⁷

Askere gidinceye kadar Erzurum’da ilkokul ve hafızlık eğitimleri ile meşgul olan Mikdat Hoca’nın 1958’de askerlik için İstanbul’a gelişiyle hayatı tamamen değişecek ve hayatını şekillendirecek asıl bölüme adım atacaktır. Mikdat Temiztürk’ü, Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk yapacak olan işte bu süreçtir.

İstanbul yıllarında askerliğini bitirdikten sonra eğitim hayatına devam ederken 1965 yılında aslen Erzincan’ın Kemaliye İlçesi’nden olan Şükriye Hanımla evlenmiştir. Bu evlilikten Yavuz, Şeyma ve Fatih isiminde üç evlatları olmuştur. Mikdat Hoca’nın her çocuğundan ikişer tane olmak üzere altı torunu vardır.

Evlilik çağına geldiğinde, aracılar vasıtasıyla Şükriye Hanım’ın evliliğe uygun biri olduğu kendisine iletilince gelin adayıyla görüşmek ister. Ancak Şükriye Hanım’ın babası görüşmelerine müsaade etmez. Fakat Mikdat Hoca sonraki günlerde Şükriye Hanım’ı görmek için onların evine bir tamirci kılığında gider. Orada gelin adayını görür ve evliliği kabul eder. Evliliklerindeki bir başka ilginç olay da nikah kıyılma aşamasında gerçekleşmiştir. Mikdat Hoca’nın ve Şükriye Hanım’ın her ikisinin de anne babalarının ismi aynıdır. İkisinin de baba adı Halil, anne adları ise Fikriyedir. Resmi nikah yapılmak üzere memura gidildiğinde memur, “Böyle bir şey tesadüf olamaz, siz kardeş bile olabilirsiniz.” diyerek nikahı kıymaz, bekletir. Ancak kütük soruşturması sonucu gelince kıyılabilir nikahları.⁸⁸

Askerlik yıllarından sonra memleketine dönmeyen Mikdat Hoca, ömrünün geri kalan 63 yılını İstanbul’da geçirmiştir. Devrin önemli üstatlarından dersler almış, onların ilmi ve manevi iklimlerinden beslenmiştir. Çocukluğundan ölümüne kadar Kur’an-ı Kerim ve kıraat ilmiyle meşgul olan Hoca Efendi çok sayıda talebe

⁸⁷ Müjdat Uluçam (ed.), *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, (İstanbul: İHAM, 2023), 159.

⁸⁸ Kişisel Görüşme, Yavuz Temiztürk, 18.02.2024.

yetiştirmiştir. Bu talebelerin içinde din gevlisi olanların yanında, milletvekili, hâkim, savcı, doktor, mühendis de bulunmaktadır. Ömrünün son demlerinde dahi birçok hastalıkla mücadele etmesine rağmen dersleri bırakmamıştır. Zorlukla da olsa kursa gelerek derslere riyaset eden Mikdat Temiztürk Hoca, 27 Haziran 2021 de vefat etmiştir. Cenazesi Fatih Camisi'nde kılındıktan sonra, Eyüp Sultan'daki aile kabristanlığına defnedilmiştir.⁸⁹

2.2. Eğitimi

Mikdat Hoca'nın hayatının net bir şekilde iki dönemden ibaret olduğunu görmekteyiz. İki dönemin ayırım noktası ise İstanbul'a askerlik için gittiği zaman dilimidir. Bu iki dönem şu şekilde ifade edilebilir:

- 1- Askerlik ncesi (Erzurum Dönemi)
- 2- Askerlik Sonrası (İstanbul Dönemi)

2.2.1. Askerlik ncesi (Erzurum Dönemi)

Hiç şüphesiz Mikdat Hoca'nın yetişmesinde annesi Fikriye hanımın rolü çok büyüktür. Zira annesi tüm çocuklarının eğitimiyle ilgilenmiş ancak Mikdat Hoca'ya ayrı bir zen göstermiştir. Annesi, "küçük Mikdat okusun" diye hep teşvik etmiş, ona yokluklar içinde saat bile almıştır. Hafızlığını yaparken de Kur'an talebeliği sebebiyle yemekten giyime, hürmetten ilgiye ona hep özel davranmıştır.⁹⁰ Ayrıca zihninin açık olması, derslerinde başarılı olması için sürekli İnşirah sürelerini okuması için telkinlerde bulunmuştur. Annesinden uzakta olduğu İstanbul yıllarında bile hep annesinin ilim ve âlimlerle ilgili nasihatleriyle hareket eden hoca annesini hep hayırla anmıştır."⁹¹

Kur'an eğitimini daha ocuk yaşta abilerinden alan Mikdat Hoca, ilk okuldan başka okul okumamış, hep Kur'an ilimleriyle meşgul olmuştur. Hafızlığını Tortum'da

⁸⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), "diyanethaber.com.tr" (Erişim 28.06.2021).

⁹⁰ Kişisel Görüşme, Âlime Temiztürk, 16.03.2024.

⁹¹ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış ömürler*, 159.

yapmıştır. Hafızlık hocası Hacı hafız Lütfi Efendi aynı zamanda babasının talebesi ve hafızıdır. Hafızlığını kısa bir sürede tamamladıktan sonra Erzurum'un meşhur Kurşunlu Camii Medresesi'nde dört yıl Arapça tahsili görmüştür. 1955 yılından askere gideceği yıl olan 1958'e kadar üç yıl fahrî Kuran Kursu öğreticiliği yapmıştır.⁹² Birçok camide ve evlerde Kur'an öğretmiş, hatimler ve mukabeleler okumuştur. Bu sayede çabukça tanınmış ve aranan tercih edilen bir hafız olmuştur.⁹³

Yeğeni Prof. Dr. Hakan Temiztürk'ün ifade ettiğine göre Hoca, akranlarıyla beraber zamanında askere gidememiş dolayısıyla devre kaybetmiştir. Çünkü askerlik şubesine teslim olmazsa gerektiği zaman diliminde Erzurum'da okuduğu mukabele yetişmeyecekti. Ağabeyi Adnan, "Mukabeleler bitene kadar bekle hediyelerini, bahşişlerini aldıktan sonra gidersin." demiş. O da ağabeyini dinleyerek kalmıştır. Mukabele okumaktan aldığı paralarla evin masrafına destek olan Mikdat Hoca, o yılki kazancını da nişanlı olan abisinin düğün eksiklerini gidermesi için kullanmış, kendisine az bir miktar ayırdıktan sonra kalanını evine bırakmıştır. Köylerinden hafızlık arkadaşı ve adaşı olan Mikdat Temiz ile birlikte dualarla askerlik için Tortum'un yollarına koyulan iki arkadaş, ilçeye yürüyerek gitmişlerdir. Askerlik için önce Manisa'ya sevk olmuş, oradan da İstanbul'a dağıtım olmuştur.⁹⁴

Mikdat Hoca'nın çıktığı bu yol, onun için yeni bir devrin ve hayatında yeni bir sayfanın başlangıcı olacak, devrin en önemli ilim irfan sahibi kimselerle tanışmasına, onlara talebe olmasına ve sonunda da şeyhülkurrâlık kapılarının sonuna kadar açılmasına vesile olacaktır.

2.2.2. Askerlik sonrası (İstanbul Dönemi)

Mikdat Hoca'nın ömrünün ve eğitim hayatının çoğunu İstanbul yılları teşkil etmektedir. Askerlik için 1958'de İstanbul'a gelişi ile vefat tarihi olan 2021 yılına kadar sürecek olan 63 yıllık eğitim ve kıraat hayatı başlamış olacaktır.

⁹² "İz Bırakanlar", *İmam Hatip dergisi*, (Mart/2005), 29.

⁹³ Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarlar*, 588.

⁹⁴ Kişisel Görüşme Prof. Dr. Hakan Temiztürk, 04.02.2024.

Askerliğini inzibat olarak yapan Hoca, bu sayede şehirde rahatça dolaşabilme ve istediği yere gidebilme imkânı elde etmiştir. Askerlik süresi boyunca annesinin “Oğlum evvela âlim ve hoca efendileri ziyaret et, onların dualarını al, yollarından git!”⁹⁵ vasiyeti üzere sık sık dönemin meşhur hafız ve kârîlerini ziyaret etmiş, onların meclislerinde bulunmuş, onlardan Kur’an dinlemiştir. Bir gün gittiği Beyazıt Camii’nde, namazdan sonra aşr-ı şerif okuyan hocanın aynı ayeti tekrar tekrar okuduğunu fark eder. O zamanlar henüz kıraat ilminden haberi olmadığı için okuyan kişinin ayeti unuttuğunu zanneder. Hatırlatmak, müdahale etmek istese de bir türlü cesaret edemez. Fakat tekrarlanan ayetin aynı şekilde olmayıp bazı yerlerinde değişiklik yapıldığını görür. Camiden çıkınca ilk iş olarak bu durumu araştırmaya koyulur. Sonra öğrenir ki Kur’an on ayrı okunuş şekliyle tilavet olunur; literatürde de buna da Aşere ve Takrib denirmiş. Zaten bir Kur’an aşığı olan Hoca Efendi, bunun inceliklerini öğrenmeye azmeder.⁹⁶ İlk olarak Sultan Ahmed Camii İmamı, “Gönenli” lakaplı Reisülkurrâ Mehmed Öğütçü (ö.1991) Hoca Efendiyle tanışır. Onunla, on yıl hayır ve talebe hizmetlerinde bulunduğunu, Gönenli’nin kendisini başkan seçtiğini ifade etmektedir. Kendisiyle yakından ilgilenen Gönenli Mehmed Efendi, Mikdat Hoca’nın askerlikten sonra memleketine hemen dönmesine müsaade etmemiş onu eğitimi için Kesik Bacak İsmail Efendi’ye talebe olarak tevcih etmiştir.⁹⁷ İstanbul’a gelişi ve Gönenli Mehmet Efendi ile ilk karşılaşmasıyla ilgili Mikdat Hoca şunları naklede:

“Askerde inzibattım, gezerdim. Birçok yere rahatça giderdim. Gönenli Hoca’ya vardım, çevresinde yaklaşık 50 kişi kadar insan vardı. Kimine para veriyor, kiminin derdini dinliyor, kimisinin ihtiyacını gideriyordu. Sıra bana geldiğinde “hafız mısın?” diye sordu. “Evet, hafızım.” Dedim. “Otur!” dedi. Beni bekletti, herkesle işi bittikten sonra bana döndü. “Sen ne istiyorsun, neden geldin?” diye sert bir şekilde sordu. Yalan söyleyene çok kızardı. Ben, “bir şey istemiyorum. Okumak istiyorum.” dedim, tekrar “Hafız mısın?” dedi. “Evet, kuvvetli hafızım.” dedim. Bana, Enfal

⁹⁵ Mikdat Temiztürk, “İlme Adanmış bir Ömürler, 159.

⁹⁶ Mikdat Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 4.

⁹⁷ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 159.

sûresinin başını sordu. Eûzü besmele çektim daha okumadan “Tamam tamam...” dedi. Yanında Hasan Efendi diye biri vardı onu çağırdı. “Yukarıdan yatak getirin benim misafirim bu.” dedi. Müezzin mahfilin yanına yatağımı serdik. O gece orada kalacağım. Gönenli’nin perdeli küçük bir bölmesi vardı. Orada kitap okur, mütalaa yapardı. Akşam yatma vaktine geçeceğiz, Hoca Efendi hem kitap okuyor hem ağlıyor hem de “Allah” diye yüksek sesle nida ediyordu. Ben ise şaşırıyordum. Sağıma döndüm, soluma döndüm “nasıl yatacağım Ya Rabbi” diyerek sabahı zor ettim. Sabah kalktık, namazı kıldırıldı “Hüvallahüllezi’yi oku!” dedi bana. Lev enzelna’dan itibaren okudum. “Sende maya, sende iş var.” dedi. “Seni benim şerikim ve üstadım olan Kesikbacak İsmail Efendi’ye götüreceğim. Bilir misin?” dedi. “Bilirim muhibbiyim.” dedim. “Kıraatin ustası kendisi, o olmasa mihraplar boş kalacaktı.” dedi. Birlikte hocama gittik. Elini öptüm. Gözünde katarak vardı. Sesi kısıktı “Nereden geldin?” diye sordu bana, “Erzurum.” dedim. Zamanında kıraate talime ve özellikle de hocama ilgi vardı. 150 kişinin talim ve benzeri okumak için sıra beklediğini bilirim.⁹⁸

İsmail Efendi’ye teslim edilen Mikdat Hoca, Fatih Kadınlar Pazarı’ndaki Tezgaçlılar Camii’nin bitişiğinde bir yerde kalmaya başlar. Aynı zamanda o camide fahrî imamlık yapar. Çevre halkı hocayı sahiplenir. Özellikle kaldığı yerin karşısındaki apartmanda bir aile çok alakadar olur. Hatta evin hanımı ona manevi oğlu muamelesi yapar, yemekler gönderir. Mikdat hoca 1962-63 yıllarında İsmail Efendi’den talim, tecvîd ve tashîh-i hurûf dersleri alır. Bu ilimleri aldıktan sonra eğitimi tamam oldu düşüncesiyle ayrılmaya hazırlanan Hoca’ya İsmail Efendi bir gün, “Oğlum sen daha olmadın!” der. “Niçin hocam?” diye sorduğunda, “Ben sana kıraat okutacağım oğlum!” der. Talebelere düzenli olarak yardım eden, Mikdat Hoca’ya da ayrı bir önem veren Gönenli Hoca teşvik amaçlı kıraat okuması için “Senin maaşını 10 liraya çıkarıyorum.” der.⁹⁹ Bunun üzerine İsmail Hoca Efendi’ye olan büyük muhabbeti ve ilim aşkıyla Mikdat Hoca, bir daha memleketine dönmemiştir. Hocasından aşere,

⁹⁸ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur’an”, Hilal TV, (07.07.2009), (12:30 – 13:00).

⁹⁹ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 23.

takrib, tayyibe icâzetini aldıktan sonra O'na kalfa olmuştur. İcazet belgesini (Tashîh-i hurûf) 1962 yılında Ömer Nasûhi Bilmen'nin elinden almıştır.¹⁰⁰

2.2.2.1. Hocasının Vasiyeti

Hocasının “Kur'an hoş tutar, boş tutmaz” sözünü¹⁰¹ kendisine düstur edinen Mikdat Temiztürk, hocasının yanından hiç ayrılmamıştır. 1972 yılına kadar hocasında talime hem devam etmiş hem sekiz-dokuz yıl ona kalfalık yapmış, hem de hizmetinde bulunmuştur. Kesikbacak İsmail Efendi “Oğlum bu rahle senindir. Artık bu rahleden ayrılmayacaksın. Kendiliğinden emekli olmayacaksın. Seni kim emekli ederse o emekli etsin, vebal onun olsun. Bu rahleden ayrılmayacak, bu rahlede can vereceksin. Ben de bu rahleden yürüyeceğim Hakka. Vasiyetim sana budur.”¹⁰² Yine “Eğer bu kapıyı kapatırsan Allah da senin kapını kapatsın” diyerek vasiyette bulunmuş, yerini, kürsüsünü Mikdat Hoca'ya bizzat kendisi tevdi etmiştir. Hocasının vefatıyla birlikte onun vasiyeti üzere yerine geçmiş ve Dülgerzâde Kursu'nda Kur'an hizmetine ölünceye kadar devam etmiştir. Mikdat Hoca da hocası gibi kendi talebesi kurrâ hafız Osman Aydın'a aynı şekilde vebal koymuş ve yerini ona bırakmıştır.¹⁰³

İlerleyen yaşında şeker, kolesterol, tansiyon, kalp gibi birçok hastalığı olmasına rağmen dersleri hiç bırakmamış, son zamanlarında bile bastonla ve talebelerinin yardımıyla kursa gelmiş, derse riyaset etmiştir.

27 Haziran 2021 yılında 83 yaşında iken geçirmiş olduğu bir rahatsızlık nedeni ile vefat eden Hoca Efendi'nin cenazesi Fatih Camii'nde kılınan namazın ardından Eyüp Sultan aile kabristanlığına defnedilmiştir.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 160.

¹⁰¹ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017.

¹⁰² Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 27.

¹⁰³ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017.

¹⁰⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB), “diyanethaber.com.tr” (Erişim 28.06.2021).

2.3. Devrine Yetişip Gördüğü Reîsülkurrâlar¹⁰⁵

Uzun ve bereketli bir ömür geçiren Mikdat Hoca, tam 6 reîsülkurrâ görmüş, onların bir kısmından ders alıp istifade etmiştir. Şimdi makama geliş sırasına göre bu reîsülkurrâları zikredelim.

2.3.1. Bayındırlı Mustafa Bilge Efendi (ö. 1387/1967)

Kesikbacak İsmail Efendi'nin hocası ve dayısı Serezli Ahmed Şükrü Efendi'den kıraat, Mustafa Asım Efendi'den İslami ilimler icâzeti alan, devrin önde gelen dersiâmlarından olan Mustafa Efendi, Varnalızâde Ahmed Hamdi Efendi'nin ardından 1956'da reîsülkurrâ olmuş, 11 yıl bu görevi yürütmüştür.

2.3.2. Üsküdarlı Ali Efendi (ö. 1396/1976)

Bayındırlı Mustafa Efendi'nin vefatından sonra reîsülkurrâ olan Üsküdarlı Ali Efendi son zamanlarında sağlık sebepleriyle bir müddet ara verse de vefatına kadar bu görevi devam ettirmiştir. Mikdat Hoca'nın sık sık dinlemeye/ders almaya gittiğini söylediği Ali Efendi hakkında daha sonra bilgi verilecektir.

2.3.3. Çolak Mehmed Efendi (ö. 1388/1969)

Çolak Mehmed Efendi Üsküdarlı Ali Efendi'nin ara verdiği dönemde vekaleten bu makamda bulunmuş, tedâvi sonrası Üsküdarlı Ali Efendi reîsülkurrâlîğe geri dönmüştür.

2.3.4. Gönenli Mehmed Efendi (ö. 1411/1991)

Üsküdarlı Ali Efendi'nin ardından reîsülkurrâlık görevinde bulunmuştur. reîsülkurrâlîğinin yanı sıra insanlığa hizmet etmesiyle, özellikle de öğrenciye destek olması ve talebe yetiştirmesiyle tanınan Gönenli Mehmed Efendi, Mikdat Temiztürk'ün hayatında önemli bir yere sahiptir. Sonraki başlıklarda ayrıca

¹⁰⁵ Abdullah Akyüz, "Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar", *İslam Araştırmaları Dergisi*, 36 (2021),154-156.

bahsedilecek olan Mehmet Efendi'nin reîsülkurrâlığı 15 yıl sürmüş ve vefatıyla son bulmuştur.

2.3.5. Abdurrahman Gürses Efendi (ö. 1420/1999)

Gönenli Mehmed Efendi'den sonra reîsülkurrâlığa Abdurrahman Efendi geçmiştir. Kıraat alanında önemli hizmetlerde bulunmuş, birçok talebe, kurrâ yetiştirmiştir. Vefatına kadar reisülkurrâlık görevine devam eden Hoca Efendi'nin adına resmi olarak kıraat ihtisas eğitim merkezi açılmıştır. Daha sonra hoca hakkında bilgi verilecektir

2.3.6. Ahmed Arslanlar Efendi (ö. 1443/2021)

Abdurrahman Gürses Hoca'nın vefatıyla birlikte reîsülkurrâ olan Ahmed Arslanlar Hoca 2021 yılındaki vefatına kadar yirmi iki sene bu vazifeyi yürütmüştür. Mikdat hocanın, devrine yetiştiği reîsülkurrâlar içinde en uzun süre görev yapan Ahmet Arslanlar Hoca'dır.

Günümüzde reîsülkurrâlık makamında Mikdat hocayla beraber Kesikbacak İsmail Efendi'den icâzet almış olan Mustafa Demirkan Hoca Efendi bulunmaktadır.

2.4. Bizzat Ders Aldığı ve İstifade Ettiği Hocaları

Hoca Efendi'nin ders aldığı bu şahsiyetler kronolojik olarak değil, en çok istifade etme bakımından ele alınmıştır.

2.4.1. İsmail Hakkı Bayrı

Mikdat Hoca'nın kendisinden uzun süre istifade ettiği, ders ve nihayetinde icâzet aldığı asıl hocasıdır. İsmail Efendi'nin vefatına kadar yanında kalmış, vefatından sonra da onun vasiyeti ve tensipleriyle yerine geçmiştir.

İsmail Hakkı Bayrı, nâmı diğer Kesikbacak İsmail Efendi miladi 1905 yılında bugünkü Yunanistan sınırlarında bulunan Serez şehrinde doğmuştur.¹⁰⁶ İlk eğitimini memleketi Serez’de aldıktan sonra daha iyi bir eğitim için İstanbul’a gelmiştir. Burada Üsküdar Topbaşı Askeri Rüştüyesinde eğitim almaya başlamıştır.¹⁰⁷

O yıllarda geçirmiş olduğu bir tramvay kazası neticesinde iki ayağını kaybetmiştir. Onun için Kesikbacak lakabıyla ün salmıştır. Bu kaza Hoca Efendi’nin hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Kaza sonrası babası “Al işte gördün mü, bu halinle askeriyede de okuyamazsın hadi bakâlim ne yapacaksın?” diye çıkışınca¹⁰⁸ dayısı Serezli Ahmet Şükrü Efendi, onu himayesine almış ve hafızlık eğitimi vermiştir. Hafızlık eğitimini tamamladıktan sonra Varnalızâde Ahmet Efendi’den kıraat dersleri almaya başlamış ve Tayyibe’yi okumuştur.¹⁰⁹ Takrib’i ise yine dayısı Ahmet Şükrü Efendi’den okumuştur.¹¹⁰ Gönenli Mehmet Efendi, Mehmet Rüşdü Aşıkkutlu da aynı hocadan okumuşlardır.

Talebesi Mikdat Temiztürk, hocasıyla ilgili şunları nakleder:

“Kesikbacak İsmail Efendi, kıraat ilminin yanında sarf, nahiv, tefsir, hadis, fıkıh gibi ilimleri de tahsil etmiştir. Bu dersleri ise Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) ve Bekir Hâki Yener (ö. 1975) gibi dönemin en meşhur hocalarından almıştır.¹¹¹ Bekir Hâki Efendi’nin derslerini uzun yıllar takip etmiştir.

1944 yılında henüz yeni evli olan İsmail Hakkı Bayrı, Afyonkarahisar Merkez Kur’an Kursu’na Kur’an-ı Kerim hocası olarak tayin edilir.¹¹² Burada son derece verimli ve aktif bir hizmet veren Hoca Efendi sadece Kur’an Kursu’ndaki talebeler ile

¹⁰⁶ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 28; Özlük dosyası, İstanbul, Müftülük Arşivi.

¹⁰⁷ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 29.

¹⁰⁸ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur’an”, Hilal TV, (07.07.2009), (13:00 – 13:55).

¹⁰⁹ Esâmi-i Kurrâ Defteri, Mushafları Kur. Arşivi, (Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı), 81-99.

¹¹⁰ Hicri 1349 tarihli İsmail Hakkı Bayrı İcazetnamesi.

¹¹¹ Recep Akakuş, “*Kesikbacak İsmail Efendi*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2022),23/96.

¹¹² Özlük Dosyası, İstanbul Müftülük Arşivi.

iktifa etmemiş, bölgenin tamamına hitap etmiştir. Birçok kişinin Kur'an ile tanışmasına vesile olarak, Afyon halkının sevgisini kazanmıştır. 1952 yılına kadar burada hizmet verdikten sonra İstanbul Fatih Dülgerzâde Kur'an Kursu'na tayin edilen¹¹³ İsmail Efendi burada ömrünün sonuna kadar resmi olarak Kur'an hizmeti vermiştir.¹¹⁴ Türkiye'de adına resmi olarak Aşere Takrib Kursu açılan ender şahsiyetlerdendir.¹¹⁵

İsmail Bayrı Hoca, Kıraat eğitimine son derece önem vermiş ve titizlik göstermiştir. İcazet merasimlerinde bile birisi yanlış okuduğunda hemen müdahale eder ve düzeltirdi. Talebeleri ile gece gündüz demeden ilgilenir, derslerini büyük bir dikkat ile dinlerdi.

İsmail Hakkı Bayrı, hocalarından almış olduğu yöntem ve metotları tavizsiz bir şekilde uygulamıştır. Öğrenimi kolaylaştırmak ve hızlandırmak için iki aşamalı kalfalık sistemi oluşturmuştur. Bu sistemde öğrenci, okuyacağı dersi önce ilk kademedeki kalfa önünde okurdu. Eğer onun onayını alırsa ikinci kademedeki kalfaya okurdu. Eğer ondan da onay alırsa dersi İsmail Efendi'ye arz ederdi. İsmail Efendi ise son ve gerekli düzeltmeleri yaptıktan sonra yeni derse geçilirdi.¹¹⁶

Kesik bacak İsmail Bayrı, Mısır tarîkinin günümüze ulaşmasında adeta köprü görevi görmüştür. Birçok talebeye kıraat icâzeti vermiştir. Bunlardan 48'i Takrib, 50'si Aşere, 3170'i ise tashîh-i hurûf seviyesindedir. Toplamda 3268 öğrenciye icâzet vermiştir.¹¹⁷ Yine resmi kayıtlara girmeyen yüzlerce talebesi vardır. Onun en meşhur öğrencileri ise Mehmet Rüştü Aşıkutlu (Hocası Ahmet Şükrü Efendi'nin vefatı üzerine takribin kalan kısmını okudu), Mustafa Demirkan ve Mikdat Temiztürk gibi hocalardır.¹¹⁸

¹¹³ Özlük Dosyası, İstanbul Müftülük Arşivi.

¹¹⁴ Atalay, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarîki: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*, 48.

¹¹⁵ Kişisel Görüşme, Mustafa Demirkan, 03.04.2024.

¹¹⁶ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 29.

¹¹⁷ Akakuş, "Kesikbacak İsmail Efendi", 96.

¹¹⁸ Atalay, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarîki: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*, 48.

2.4.2. Gönenli Mehmet Efendi

Gönenli Mehmet Öğütçü Hoca Efendi (ö. 1991), miladi 1901 yılında Gönen’de dünyaya gelmiştir.¹¹⁹ İlk eğitimini ve hafızlığını Gönen’de tamamlamıştır. 1920 yılında İstanbul’a ilim tahsili için gelerek Fatih Camii dersiâmı, Şehzâde Camii şeyhülkurrâsı ve Tophâne Kılıç Ali Paşa Camii Cuma vâizi Serezli Ahmed Şükrü Efendilerden talim ve tashîh-i hurûf dersleri almıştır. Daha sonra ise Seb’a-aşere ve Takrib seviyesinde, ilm-i kıraat okuyarak “Takrib’den” icâzet almıştır.¹²⁰

Eğitimini tamamladıktan sonra 1930 yılında memleketine dönerek Merkez Camii’nde imam-hatiplik görevine başlamıştır. Burada uzun yıllar kalarak Kıraat eğitimine ve toplumun irşadına katkılar sağlamıştır.

Gönenli Mehmet Efendi daha sonra kısa süreli askerlik hizmetini vermek üzere Gönen’den ayrılmış ve İstanbul’a geri gelmiştir. Haliç’teki Levâzım Okulu’nda askerliğini tamamladıktan sonra Gönen’e geri dönmemiştir. Aksaray-Hacı Bayrâm-ı Kaftânî Camii imam-hatibi olarak yeni görevine başlamıştır.¹²¹ İlerleyen yıllarda Dülgerzâde Camii’ne imam olarak atanmış ve burada Kesik bacak İsmail Efendi ile beraber talebe okutmuşlardır. Üç baş Camii ve Hacı Hasan Camii’nde de imamlık yapan Gönenli, 1958 yılında Sultan Ahmet Camii’ne baş imam olarak tayin edilmiş ve burada emekli oluncaya kadar hizmet vermiştir.

Gönenli Hoca Efendi, kıraat ilminde “Mısır Tarîki’nin”, “Şeyh Atâullah Mesleği’ni” temsil etmektedir. Birçok talebenin yetişmesine vesile olmuştur. Bu güzide öğrencilerden birisi de Mikdat Temiztürk’tür. Mikdat Hoca’yu ilme sevk etmiş, onunla ilgilenmiş, okuması için hem maddi hem manevi destek vermiştir.

Gönenli Hoca ilmi yönü ile birlikte aksiyon yönü ile de bilinmektedir. Teşkilatçı bir mizaca sahip olup özellikle talebelerin iâşesi için aktif olarak çalışmıştır.

¹¹⁹ Ali Himmet Berki, “Gönenli Mehmet Efendi’yi de Ebedi İstinatgâhına Tevdi Ettik”, *Diyanet İlmî Dergi* IV/7-8 (1965), 488.

¹²⁰ Recep Akakuş, “Gönenli Hoca (1901-1991)”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 3, (2009), 39.

¹²¹ Berki, “Gönenli Mehmet Efendi’yi de Ebedi İstiratgahına Tevdi Ettik”, 40.

Öğrenci yurtları açmış, onların eğitimi ile yakinen ilgilenmiştir. Aynı zamanda halk ile iç içe olup onların irşadı ile yakinen ilgilenmiştir.

2.4.3. Abdurrahman Gürses

Reîsülkurrâ Abdurrahman Gürses, miladi 1909 yılında Sakarya'nın Hendek İlçesine bağlı Soğuksu Köyü'nde doğmuştur.¹²² Hafızlık eğitimini babası Hafız Said Efendi'den almıştır.¹²³ Daha sonra Hendek'e gitmiş ve burada kıymetli hocalardan mehâric-i hurûf dersleri almıştır. Aynı zamanda burada İslami ilimleri de tahsil etmiştir.¹²⁴ 1934 yılında İstanbul'a gelmiştir. Burada Üsküdar Selimiye Camii İmamı Fehmi Efendi'den kıraat ilmi tahsil ederek İstanbul târîkinde Kıraat-ı aşere ve Takrib eğitimini tamamlamıştır.¹²⁵

1939 yılında ilk görev yeri olan Edirnekapı Mihrimah Sultan Camii'ne atanmıştır. 1944 yılında ise Beyazıt Camii'ne tayin olmuştur. Gayri resmi ve resmi birçok yerde uzun yıllar Kur'an'a hizmet eden Hoca, Beyazıt Cami Kuran Kursu'nda da görev yaparak birçok hafız yetiştirmiştir. Adına özel yönetmelikle Kur'an Kursu açılan ender şahsiyetlerden biridir.¹²⁶ Ayrıca Hoca efendinin adına resmi olarak kıraat ihtisas eğitim merkezi açılmıştır. Tam adı T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Reîsülkurrâ Abdurrahman Gürses Dini İhtisas Merkezi'dir. Daha önce 1976'dan beri Haseki Eğitim Merkezi olarak hizmet veren kursun adı değiştirilerek girdiği restorasyonun ardından 2017'de Hoca'nın adı verilerek yeniden açılmıştır.

1979 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde kurulan Haseki Eğitim Merkezi'nde Kıraat hocalığı yapmıştır. Gönenli Mehmet Hoca Efendi'nin vefatı

¹²² Naci Demirci, *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmî Eğitimindeki Yeri*, (Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 21.

¹²³ Fatih Çollak, "Reisü'l Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Hayatı (1909-1999)", *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu*, (2006), 13.

¹²⁴ Tayyar Altıkulaç, "Abdurrahman Gürses (1909-1999)", *İslam Araştırmaları Dergisi* 3 (1999), 309.

¹²⁵ Çollak, "Reisü'l Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Hayatı (1909-1999)", 13.

¹²⁶ Kişisel Görüşme, Mustafa Demirkan, 03.04.2024; Naci Demirci, *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmî Eğitimindeki*, 63.

ardından reisülkurra olmuştur.¹²⁷ Vermiş olduğu hizmetler ile birçok Kur'an talebesinin yetişmesine vesile olmuştur.

O kendi kuşağının son halkasıdır. Yapmış olduğu tilavetlerde kendine has bir üslubu vardır. Kıraat ilmindeki titizliği sayesinde harflerin telaffuz şeklinin bozulmasını önlemiştir. Birçok insan O'nun mihrabiyelerini dinlemek için uzaklardan gelip Beyazıt Camii'ne akın etmiştir. Mikdat hoca her perşembe Abdurrahman Efendi'ye gider onda Kur'an okurdu. Ayrıca Abdurrahman hocayı takip eder izler örnek almaya çalışırdı.¹²⁸

2.4.4. Hafız Lütfü Aydemir

Mikdat Hoca'nın hafızlık hocası olan Lütfü Aydemir, 1923 yılında Erzurum Tortum'un Kapıkaya Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Hafızlık eğitimini Mikdat Temiztürk'ün babası olan Halil Hoca Efendi'den almıştır. 1950 yılında Erzurum'a giderek Gez Camii'nde göreve başlamıştır. Burada sadece görevi ile iktifa etmemiş ilim tahsiliyle de meşgul olmuştur. Devrin meşhur âlimlerinden ve müftülerinden olan Sakıp Danışman Hoca'dan sarf nahivle ilgili sıralı ilimleri almıştır. Fıkıh okumuştur. Uzun yıllar Gez Camii'nde imamlık yapmıştır. Müftülük sınavlarını kazanmasına rağmen mihrabı terk etmemiştir.¹²⁹

Görevde olduğu süre müddetince birçok talebe okutmuş ve yetiştirmiş olan Hafız Lütfü Aydemir'in okuttuğu öğrencilerden birisi de Mikdat Temiztürk Hoca'dır. 1995 yılında yetmiş iki yaşında iken vefat etmiştir.¹³⁰

¹²⁷ Altıkulaç, "Abdurrahman Gürses (1909-1999)", 310.

¹²⁸ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 166.

¹²⁹ Akbulut, *Tortum'un Manevi Mimarları*, 583.

¹³⁰ Akbulut, *Tortum'un Manevi Mimarları*, 583.

2.4.5. Ömer Nasûhi Bilmen

1883 yılında Erzurum’da doğmuştur. Babası Hacı Ahmet Efendi dönemin kıymetli âlimlerinden birisidir. Bir hac sırasında vefat ettiği için Ömer Nasûhi Bilmen küçük yaşta yetim kalmıştır.¹³¹

Eğitimini amcası Abdurrezzak İlmî Efendi’den almıştır. Uzun yıllar amcasının yanında ilim tahsil etmekten sonra yirmili yaşlarda İstanbul’a gelmiş ve Fatih dersiamlarından Tokatlı Şakir Efendi’nin derslerine devam etmiştir. Ardından Medresetü’l-Kudât’a girmiş ve 29 yaşında birincilik ile mezun olmuştur.¹³²

Medreseden mezun olduktan sonra “Dâru’l-hilâfeti’l-aliyye Medresesi” adıyla bilinen İstanbul medreselerinin genelinde yüksek fıkıh müderrisliğine tayin edilmiştir.¹³³ Bunun yanında Fatih dersiâmlığı, Sahn Medresesi hocalığı, İstanbul İmam-Hatip Lisesi hocalığı ve Yüksek İslam Enstitüsü hocalığı gibi muhtelif görevler de yapmıştır. Aynı zamanda 1943 yılında İstanbul Müftülüğü yapmıştır. Yine 1960 ile 1961 yılları arasında kısa bir dönem Diyanet İşleri Başkanlığı da yapmıştır.

Ömer Nasûhi Bilmen, dini ilimlerin tamamına vâkıf bir âlimdir. Fıkıh, kelim, hadis, tefsir ve edebiyat alanında birçok eser telif etmiştir. Özellikle fıkıh ilmindeki vukufiyeti oldukça yüksek bir seviyededir. O, dört yaşından itibaren okumaya başladığı Kur’an-ı Kerîm’in adeta bir aşığıdır. Yazmış olduğu eserler muhalled türde eşsiz kitaplardır.

¹³¹ Ayhan Işık, “İlme Adanan Ömür: Ömer Nasûhi Bilmen (1883-1971)”, *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 24 (2015), 56.

¹³² Selçuk Günay, “Tarihe Dair Eserleri ve Fikirleriyle Erzurumlu Ömer Nasuhi Bilmen”, *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu I* (2007), 264.

¹³³ Işık, “İlme Adanan Ömür”, 56.

2.4.6. Bekir Hâki Yener

1882 yılında Dağıstan'da doğmuştur. İlk eğitimini Karabağ'da babası Molla Ahmet'ten almıştır. 1900 yılında ailesi ile birlikte Van üzerinden Tokat'a hicret etmişlerdir.¹³⁴

Bir dönem Tokatlı âlimlerden de ders alan Bekir Hâki Efendi daha sonra İstanbul'a gelir. Burada birçok hocadan dersler alır. 1915 yılında Mekteb-i Kudât'tan mezun olarak kadı naibi olmaya hak kazanır ve muhtelif vazifeler ifa eder. 1960 ile 1966 yıllarında İstanbul Müftülüğü yapar. Ancak bir dönem görevinden ayrılıp geri dönmek zorunda kalır.¹³⁵

Bekir Hâki Efendi çok zeki ve kitap okuyan birisidir. Özellikle edebiyat ve şiir alanına çok hakimdir. Arapça ve Farsça yüzlerce beyit ezberindedir. Dini emirlerin yaşanmasında son derece titiz ve dikkatlidir. Şer'î hususlarda hiçbir zaman taviz vermemiştir.¹³⁶ 1975 yılında vefat etmiştir.

2.4.7. Üsküdarlı Ali Efendi

Mikdat Hoca'nın en sık dinlemeye gittiği hocalardandır. Musikişinas olan Üsküdarlı Ali Efendi'nin asıl adı Ali Sadettin'dir. 1885'te Üsküdar'da dünyaya gelmiş, ömrünün çoğunu Üsküdar'da geçirmiştir.

Özel Ravza-i Terakkî Mektebi'nde ilk ve orta eğitimini bitirdikten sonra hafızlığını da aynı mektebin rüştiye kısmında yapmıştır. Burhan Felek ve Mehmet Şemsettin Günaltay ile bu okulda arkadaşlık etmiştir. İstanbul tarîkinde Hâfız Hasan Fehmi Efendi'den, Mısır tarîkinde Varnalızâde Reîsülkurrâ Hâfız Ahmed Hamdi Efendi'den iki icâzet sahibi olan Üsküdarlı, Takrîb'i Kasas Sûresi'nin yarısına kadar Kesikbacak İsmail Efendi'nin de hocası olan Serezli Hâfız Şükrü Efendi'den okudu. Onun vefat etmesiyle kalanını Ahmed Hamdi Efendi'den tamamlayarak icâzet aldı.

¹³⁴ Nurgül Dere, "Kafkasyâdan İstanbul'a Bir İlim Yolcusu: Bekir Hâki Yener (1882-1975)", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 24 (2015), 96.

¹³⁵ Nurgül Dere, "İstanbul'un 3. Müftüsü: Bekir Hâki Yener (1882-1975)", *Ağa Kapısından Şeyhülİslamlığa: İstanbul Müftülüğü*, (2019), 186.

¹³⁶ Dere, "Kafkasyâdan İstanbul'a Bir İlim Yolcusu", 97.

1959 – 1971 yılları arasında on iki yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde Kur’an muallimliği görevi ifa etmiş, 1967’den ölüm yılı olan 1976’ya kadar dokuz yıl Reisülkurrâlık yapmıştır.¹³⁷

Üç padişah görmüş ve 2. Abdülhamit Han’ın iltifatını almış bir şahsiyettir. Sesinin yumuşaklığıyla, eşsiz sedâsıyla, uzun nefesiyle, okuyuşunda makamdan makama geçişiyle ve gırtlak nağmelerini ustalıkla uygulayışıyla devrine nam salmış olan Üsküdarlı Ali Efendi, 1976 yılının Ramazan ayında ilk cuma günü vefat etmiştir.¹³⁸

Mikdat Hoca, Üsküdarlı Ali Efendi’nin okuyuşunu çok beğendiğini, her zaman okumadığı için dinlemeye sık gittiğini nakletmektedir.¹³⁹

2.4.8. Çolak Mehmet Efendi

1889 yılında Fatih’te doğmuştur. 1907 yılında hıfzını tamamladıktan sonra Kıraat ilmi tahsil etmeye başlamıştır. 1911 yılında buradan da icâzet alarak Nişancı Cedit Mehmet Paşa Camii’nde göreve başlamıştır. İlerleyen yıllarda muhtelif yerlerde yine imamlık ve vaizlik görevi yapmıştır. Bir müddet reîsülkurrâlîğe vekalet etmiştir.¹⁴⁰

2.4.9. Hacı Sadık Efendi

Tekirdağ’ın Hayrabolu ilçesinde doğmuştur. Hıfzını babasının yanında tamamlamıştır. 1906 yılında Kıraat ilmi tahsilini tamamlayarak icâzet almıştır. Daha sonra Fatih Camii birinci imam vekilliği görevine tayin olunmuştur. Bu görevinden sonra Süleymaniye Camii imamlığına atanmıştır. 1970 yılında vefat etmiştir.¹⁴¹

¹³⁷ Abdullah Akyüz, “Osmanlı’dan Günümüze Reîsülkurrâlar”, İslam Araştırmaları Dergisi, 2021, 36/155.

¹³⁸ Mehmet Ali Sarı, “Üsküdarlı Ali Efendi”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/376.

¹³⁹ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur’an”, Hilal TV, (07.07.2009), (02:30 – 03:06).

¹⁴⁰ Abdullah Akyüz, *Osmanlı Kurraları*, (İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021), 480.

¹⁴¹ Akyüz, *Osmanlı Kurraları*, 480.

2.4.10. Hafız Nuri Yavuzer Efendi

1884 yılında Adapazarı'nda doğmuştur. Hafızlık eğitimini yaşadığı yerde bitirdikten sonra İstanbul'a gelmiş ve Ayak Kurşun Medresesi'sine kaydolmuştur. Daha sonra Medresetü'l-Kudât'a geçerek burayı da başarı ile bitirmiştir. Buradan mezun olduktan sonra kadı olmayı düşünürken arkadaşlarının ve hocalarının teşviki ile Kıraat ilmi tahsil etmeye başlamış ve kısa sürede icâzet almıştır.¹⁴²

Bahriye Kışlası Camii, Beyoğlu Ağa Camii, Eyüp Sultan Camii ve Eminönü Camii gibi muhtelif yerlerde imamlık vazifesi ifa etmiştir.¹⁴³

Çok güzel bir hitabete ve etkileyici bir sese sahiptir. Birçok talebenin yetişmesine vesile olmuştur. 1969 yılında vefat etmiştir.¹⁴⁴

2.5. Ders Okutma Usulü

Kesik bacak İsmail Efendi'nin has bir talebesi olan Mikdat Hoca, ağırlıklı olarak hocasının öğretim usulünü ve yöntemlerini kullanmıştır. Kıraat ilmini hocasından aldığı şekli ile talebelerine aktarmıştır. İsmail Efendi'nin uyguladığı iki kalfalı ders dinleme metodunu tek kalfalı olarak devam ettirmiştir. Buna göre talebe hazırladığı dersi önce kalfada okur onlardan geçer not alırsa hoca efendi dinlerdi.¹⁴⁵ Çoğunlukla talim/tashîh-i hurûf çalışmalarında uygulanan bu metodu Mikdat Hoca tek kalfalı olarak devam ettirmiştir.

Mikdat Hoca, tashîh-i hurûf, talim ve tecvitte pek şart aramaz kimseye kapıyı kapatmazdı. Ancak Aşare-Takrib okuyacak talebeyi seçerdi. Kurs resmi olmazdan önce böyleydi. Aşere Takrib Tayyibe Kursu olarak resmî hüviyetini kazandığı 2000 yılından beri artık öğrenciler Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri tarafından

¹⁴² Ramazan Alparslan, *İstanbul Ehli Kur'an ve Mevlithanları*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2020), 38.

¹⁴³ Alparslan, *İstanbul Ehli Kur'an ve Mevlithanları*, 38.

¹⁴⁴ Alparslan, *İstanbul Ehli Kur'an ve Mevlithanları*, 39.

¹⁴⁵ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 31.

yapılan imtihanla direk gelmektedirler. Öğrenci seçiminde artık Hoca'nın veya kursun bir etkisi yoktur.

Aşere takip okumak ise ayrıcalık ister onun şartlarına okuyabilecek kapasitesi olanları seçer öyle alırdı.¹⁴⁶

2.5.1. Aşere ve Takrib Okuyacak Öğrencide Aranacak Şartlar

- a) Hafız olacak, hafızlığı kuvvetli olacak,
- b) Âsım Kıraati'ne göre talim okumuş veya tashîh-i hurûf ve tecvid okumuş olacak,
- c) İlgili kaynak kitaplardan, Umde'den, Zübde'den, Neş'i Kebir'den ibareyi anlayıp ayet sûreti çıkarabilecek kadar Arapça biliyor olacak,
- d) Okumak için heves ve sabır olacak (Mikdat Hoca bu özellik için talebeyi sıkıştırır istekli olup olmadığını tartardı.)
- e) Güzel ses ve sedâsı olacak (tercihen)

Bu şartları taşıyanların hıfzını, sağlamlığını, Arapça ve mehâric-i hurûf seviyelerini imtihan eder öyle alırdı. Henüz hazır olmayanları eksik yönlerine göre kursa tâbî tutar, hazır hale gelince Aşere'ye başlatırdı.¹⁴⁷

2.5.2. Talim ve Tashîh-i Hurûf

Mehâric-i hurûfâta çok dikkat ederdi. Kendisinin ve hocası İsmail Efendi'nin tabiriyle talim okutulurken ifrata kaçılır fakat normal okunurken talimdeki gibi ifrat yapmadan normal okunur. Dolayısıyla talim yaparken harflerin çıkartılmasına ayrıca bir abartı gösterirlerdi.

¹⁴⁶ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03.2024.

¹⁴⁷ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 167.

Dudak talimine çok önem verirdi. Bu hassasiyetini hocasından almıştır. Zira hocası İsmail Efendi bu konu üzerinde çok durur dudakları takip edermiş. Sürekli yanında bulundurduğu ve halen mevcut olan bir aynası varmış ve o aynanın karşısında kendisi okur okuttuklarına da aynayı tutarmış. Talebelerine çalışırken de ayna karşısında çalışmalarını tembihlermiş.¹⁴⁸ İhfanın, idgam-ı mea'l-gunne'nin, şeddeli harflerin tutulmasına ve tutuluş şekillerine İsmail Efendi de dikkat ederdi. İhfa ile mea'l-gunne'yi birbirinden ayıran özellik dudak hareketleridir. Hocamızın öğrettiği vecih ile ihfada, tenvin veya sakin nundan önceki harfin harekesine göre dudaklar şekil alır; önceki harfin harekesi ötreli ise dudaklar önde tutulur. (ينفقون) “yünfikûn” kelimesinde olduğu gibi. Esre ya da üstün ise ihfa harfi ötreli bile olsa dudaklar önde tutulmaz. (انفسكم) “enfusikum” gibi. Yani ihfa harfinin harekesi ne olursa olsun tenvin veya sakin nundan önceki harf ötreli ise dudaklar önde, esre ya da üstünlü ise dudaklar geride tutulur. İdgam-ı mea'l-gunne'de ise mea'l-gunne harfinin harekesine göre dudaklar şekil alır. Tenvin ya da sakin nundan önceki harfin harekesine bakılmaz. Mea'l-gunne harfi ötreli ise dudaklar önde tutulur, mâkablî esre veya fethalî olsa da itibar edilmez. Mea'l-gunne harfi esreli veya üstünlü ise dudaklar geride kalır, mâkablî ötreli olsa da itibar edilmez. (أن يوصل-من يفسد) “Enyusale, menyüfsidü” misallerinde olduğu gibi dudaklar önde olur. İdgam-ı bila gunne de mea'l-gunne gibidir.

Şeddeli harflerde de harfin harekesine göre dudaklar önde veya geride tutulur. Ötreli ise önde, esre ve üstünde dudaklar geride tutulur. (جدك-حق-نبي) “Ceddük, hakku, nebiyyü” kelimelerinde olduğu gibi şeddeli harfin harekesi ötre olduğu için dudaklar önde tutulur. (ورحمة الله) “Verahmetullahi” Lafza-i Celal'in harekesi üstünlü, öncesi ötreli olduğu halde dudaklar öne gelmez.

Yine Hoca Efendi ihfa-i şefeviye'de sakin mimden sonra (باء) “Bâ” harfi geliyorsa alt dudak üst dudağa (mim harfine) bastırılarak çıkarılmasına özen gösterirdi.

Harflerin içerisinde en çok (ق-ك-ض-ع-غ) “Kaf, kef, dat, ayn, gayn” ve boğaz harflerinin mahreçlerine dikkat ederdi. Yakın mahreçli olan harflerin ayırımına,

¹⁴⁸ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur'an”, Hilal TV, (07.07.2009), (01:30 – 02:00).

sıfatların farklılığına, birbirine karıştırılmamasına özen gösterirdi. (وجعلنا) “Vecealna” kelimesinde (ل-ن) “lam ve nun” harfinin birbirinden ayırt edilmesine, sıfatlarının birbirine karıştırılmadan ayrı iki harf olduğunun gösterilmesi üzerinde dururdu. Hocalar arasında (ق) “Kaf patlatması” diye tabir edilen “gaf” harfinin cezimli halinde kalkale’nin şiddetli yapılmasına, kalkalenin kelime ortasında hafif, kelime sonunda şiddetli olarak uygulamasına önem verirdi.¹⁴⁹

Sakin harflerden harekeli harfe geçerken dilin üst damaktan daha aşağıya indirilmeden, sakın harf devam ederken harekeli harfe direk geçilmesi talimine titizlikle uyardı. Zira dil sakın harfi çıkarttıktan sonra aşağıya indirilirse sakın harfe hareke vermiş gibi olacaktır. O da sakınlık özelliğinin kaybolmasına sebep olacaktır. (الحمد) “el-hamdü” kelimesinde sakın olan (ل) “lam” harfi çıkarıldıktan sonra dil damaktan aşağıya indikten sonra (ح) “ha” harfi çıkartılırsa lam harekelenmiş olur, onun için daha dil üst damaktayken ha çıkartılmaya başlanır ve kelime tamamlanır. (انعمت) “En’ame” kelimesinde sakın nundan sonra dudaklar damaktan indirilmeden (ع) “ayn” harfine geçilir aksi takdirde (ن) “nun” üzerinde nakil oluşur ve (ع) “ayn” özelliğini kaybeder, yine aynı şekilde “Elhamdü” kelimesinde “lam” harfinde dil üst damakta iken “ha” harfine geçilmelidir. Dil damaktan ayrıldıktan sonra “ha” harfine geçilirse “elihamdü” şeklinde yanlış bir okuyuş ortaya çıkar.

(ض) “Dat” harfinin üzerinde de durur çıkarımına dikkat ederdi. (ض) “Dat” harfi çıkartılırken dilin yandaki azı dişlere temasına peltek olarak ve hafif arı vızıltısının kesilmemesine istitale sıfatının kaybolmaması önem verirdi. Harfte hangi sıfat varsa o sıfatın özelliğinin vurgulanmasına özen gösterirdi. (ض) “Dat” harfinin akıcılık özelliği yok sayılıp ses hapsedilmez, eğer ses hapsedilir ve kalın okunursa (ط) “tı” harfine, ince okunursa (د) “dal” harfine dönüşür. Yine aynı şekilde (ض) “dat” harfi çıkarılırken yanağın, avurdun şişmemesine dikkat ederdi.

Mahreçleri veya sıfatları yakın olan, çıkarılması zor olan harflerin üzerinde titizlik gösterir, farklı harfler olduğunun hissettirilmesine özen gösterirdi. (انقض ظهرك) “Enkaza zahrak” kelimelerindeki (ض) “dat” ve (ظ) “zı” harflerinin ayırımında olduğu

¹⁴⁹ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03.2024.

gibi. Hakeza (ك) “kef” harfî ve (ج) “cim” harfî gibi bazı harflerde yöresel şiveye kaçmadan harflerin mahrecinden ve tam yerinden çıkartılmasına hassasiyet gösterirdi

(ك) “Kef” harfini dil ortası değil köküne yakın yerden (ج) “cim” harfini (ش) “şın” harfini dilin ön kısmından değil ortasından çıkartılır, eğer olmazsa özelliklerini kaybederler.

Mikdat hocamız İsmail Efendi’den kıraat eğitimini nasıl öğrendiyse, nasıl aldıysa bizlere aynı şekliyle şekilde talim ettirmiştir.¹⁵⁰

Tashîh-i hurûf eğitiminde önce Sübhaneke’den başlanarak evvela namaz duaları ardından Nas Sûresi’nden başa doğru kısa sûreler okunur. Sonra Fatiha’ya geçilir. Kısa sûrelerde sûreye tekbirle, Fatiha’dan itibaren euzü besmele ile başlanırdı. Duha Sûresi’ne kadar her dersin evvelinde Fatiha Sûresi talim edilir eğer düzeldiyse Fatiha okuması sona erer, düzelmediyse Amme’ye kadar fatiha tekrar edilmeye devam ederdi. Ardından Mülk, Fetih ve Yasin Sûreleri talim edilirdi.¹⁵¹

2.5.3. Aşere Takrib Tayyibe

İsmail Efendi ve Mikdat Hoca ikisi de Mısır Mısır Tarîki, Şeyh Ataullah mesleği üzere kıraat okutmuşlardır.¹⁵²

İmam Şâtîbî’nin “Hirzû’l-Emânî ve Vechü’t-Tehânî, İbnü’l-Cezerî’nin ed-Dürretü’l-Mudîe, ihtiyaca göre Ebû Amr ed-Dânî’nin et-Teysîr, İbn’ül-Cezerî’nin Tahbîrû’t-Teysîr, Takrib’de İbn’ül-Cezerî’nin et-Tayyibe ve Takribü’n-Neşr gibi eserlerin esas alındığı eğitimde yardımcı kitap olarak aşere de genellikle Zübdet’ül-İrfan ve Umde, İthaf, Neş’i Kebir, Şamil, Huccet’ül -Kırâe vb kitaplar kullanır.¹⁵³

¹⁵⁰ Kişisel Görüşme, Bahattin Çörek, 20.102017.

¹⁵¹ Kişisel Görüşme, Mustafa Demirkan, 03.04.2024.

¹⁵² Kişisel Görüşme, Mustafa Demirkan, 03.042024.

¹⁵³ Atalay, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarîki: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*, 61.

Kıraat okumaya başlanıldığında önce imamlar ve râvîleri rumuzlarıyla birlikte, imamların uyguladığı “med” miktarları ve diğer kaideler ezberletilir sonra yazmaya başlanır.

Sûret yazma ve yazdığını ezbere okumayı hassasiyetle uygulardı. Bu yönüyle birçok kıraat tedrisatı yapılan yerden farklılık göstermektedir. Zira tüm öğrencilerin istisnasız dersleri yazma, yazdığını ezbere hocada okuma zorunluluğu vardır. Aksi halde derste ilerlemeleri mümkün değildir. Birçok yerde uygulanmayan bu usul ile yazılan sûretler zihinde aşinalık kazanmakta ezbere hocaya okumakla da zihne iyice yerleşip meleke halini kazanmaktadır.

Okuma ve yazma ile ilgili Mikdat Hoca şunları nakleder:

Aşere’yi okurken hiçbir ayet atlanmadan baştan sona yazılmalı, sonra hoca efendiye kontrol amaçlı verilmeli ve hocanın yüzüne karşı okunmalıdır. Takrib ise aynı şekilde yazılmalı çalışılmalı ve en nihayetinde hocaya ezbere verilmelidir.”¹⁵⁴

Aşere’ye başlanınca önce infirad usulü de öğrenilsin diye Kıraat-i Seb‘aya göre Fatiha Sûresi’nden başlanır. Bir hizip ilk beş sayfa Bakara Sûresi 40. Ayete kadar infirad usulüyle her imama göre ayrı ayrı yazılır ve okunur. Kur’an’ın tamamının tek bir kıraate göre¹⁵⁵ râvîlerin rivâyetlerini her biri için ayrı ayrı olarak hatim yapılması, okunması şeklinde uygulanan *İnfirad Usulü* hicri 5. asırla birlikte işlevselliğini yitirmiştir. Özellikle uygulanma zorluğu, uzun zaman alması ve kıraate ilginin azalması gibi sebeplerle terk edilen¹⁵⁶ bu usulün yerini daha kolay ve daha kısa zamanda uygulanabilecek bir metot olarak geliştirilen İndiraç usulü almıştır. *İndiraç Usulü*, Kur’an’ı birden fazla kıraati bir arada uygulayarak cemetme,¹⁵⁷ okuyuşları aynı olan kıratları birleştirerek tekbir hatimde okuma metodudur.¹⁵⁸ İndiraç usulü

¹⁵⁴ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, (İstanbul: İHAM, 2023), 167.

¹⁵⁵ İbn’ül-Cezerî, *Müncid’ül-Mükriin*, 12, 14.

¹⁵⁶ Koyuncu, *Aşere Kaideleri*, 17.

¹⁵⁷ Birışık, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, 150.

¹⁵⁸ Recep Koyuncu, *Kıraat İlmi Takrib Usulü*, (İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2021), 49.

okutulurken, bilinmesi öğrenilmesi ve teberrük amacıyla sadece Kur'an'ın ilk hizbi infırad usulüyle kıraat-ı seb'aya göre yazılıp okunmaya devam edilmiş, sonra tekrar Fatiha'ya dönülerek indiraç usulüyle kıraat-ı aşere tamamlanmıştır.

Takrib'e başlanıldığında râvîlere ilaveten onların tarîkleri de ezberletilir, takribin kendine has kaideleri de okunur ezberletilir sonra yazma ve okumaya geçilir. Öğrenci okuyacağı dersin ilgili ayetleri sûretlerini defterine yazar, Mikdat Hoca'nın önüne gelir, hoca kontrol eder, talebenin defterini takip ederek öğrenciye yazmış olduğu o ayetleri ezbere okuturdu. Öğrencinin yazdığı sûret ve okuyuşu gerekli düzeltmeler yaptıktan sonra yeni dersini verirdi.

2.5.4. İstiaze ve Med Mertebeleri Uygulaması

İstiaze uygulamasında Mikdat Hoca Fatiha da evvel-i sûre-i Fatiha ile Bakara, Bakara ile Ali İmran, Kehf ile Meryem, Fâtır ile Yasin Sûreleri arasında sûreteyn beyni yapılır. Geri kalan sûreler arsında yine evvel-i sûre uygulanır. Mikdat Hoca, Duhâ Sûresi'nden sonra tekbir, tehlîl ve tahmîd ilave edilerek yapılan hatim sûreti okuturdu.¹⁵⁹

Kıraat imamları Kur'an okumaya başlarken sûrelerin başında veya sûreler arasında geçiş yaparlarken Tevbe Sûresi dışında bütün sûrelerde besmele ile başlarlar. Tevbe Sûresi'nin nüzulu besmelesiz olduğu için besmele ile başlanmaması hususunda âlimler ittifak etmişlerdir.¹⁶⁰

2.5.5. Evveli Sûre ve Sûreteyn Beyni Uygulamaları

Mısır Tarîki Şeyh Atâullah Mesleği'ne göre sûreye istiaze ile başlayan imamların ittifak ettikleri evvel-i sûre uygulamaları:¹⁶¹

1. **Kat'ı Kül:** İstiaze – Vakf – Besmele – Vakf – Sûre Başı

¹⁵⁹ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03. 2024.

¹⁶⁰ Emin Efendi, *Umdet'ül-Hallân*, 122.

¹⁶¹ İsmail Öden, *Mısır Tarîki Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri*, 35.

2. **Kat'ı evvel:** Vasl-ı Sâni: İstiaze – Vakf – Besmele – Vasl – Sûre Başı
3. **Vasl-ı evvel:** Kat'ı Sâni: İstiaze – Vasl – Besmele – Vakf – Sûre Başı
4. **Vasl-ı küll:** İstiaze-Vasl – Besmele – Vasl – Sûre Başı

Tevbe Sûresi'nde uygulama ise besmelesiz istiaze ile başlamak sûretiyle kat'ı ve vasl olmak üzere iki vecihtir.

İki sûre arası geçiş uygulamaları, sûreteyn beyni:¹⁶²

1. **Kat'ı Küll:** Önceki Sûre Sonu – Vakf – Besmele – Vakf – Sonraki Sûre Başı
2. **Vasl-ı Sâni:** Önceki Sûre Sonu – Vakf – Besmele – Vasl – Sonraki Sûre Başı
3. **Vasl-ı Küll:** Önceki Sûre Sonu – Vasl – Besmele – Vasl – Sonraki Sûre Başı

İlk üç vechi uygulayanlar: Nâfi, İbn Kesir, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Âsım, Kisâi, Ebû Ca'fer ve Yakub. (ادح ك ن ر جع يع)

4. **Sekit Bilâ Besmele:** Önceki Sûre Sonu – Sekit – Besmele Yok – Sonraki Sûre Başı Verş, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Yakub. (ج ح ك يع)
5. **Vasıl Bilâ Besmele:** Önceki Sûre Sonu – Vasl – Besmele Yok – Sonraki Sûre Başı Verş, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Hamze, Yakub, Halef (ج ح ك ف يع)
(خل)

¹⁶² Öden, *Mısır Tarîki Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri*, 38.

Enfâl Sûresi'nin sonundan Tevbe Sûresi'ne geçişte besmeleyi terk etmek sûretiyle¹⁶³ Üç vecihle okunmuştur ve şu şekilde uygulanmıştır:¹⁶⁴

1. Enfâl Sûresi'nin sonu – Vakf – Besmele Yok – Tevbe Sûresi'nin Başı: Tüm imamlar (**جمهور**)
2. Enfâl Sûresi'nin sonu – Sekit – Besmele Yok – Tevbe Sûresi'nin Başı: Hamze ve Halef hariç tüm imamlar (**غير ف خل**)
3. Enfâl Sûresi'nin sonu – Vasl – Besmele Yok – Tevbe Sûresi'nin Başı: (**جمهور**)

Med mertebeleri ise Mısır Tarîki'nin izlediği yol üzere Meryem Sûresi'ne kadar merâtib-i erbaa geri kalanı ise mertebeteyn sistemi takip edilerek okunmaktadır.

İmamların “med” miktarları hususunda düştükleri ihtilafa göre ve meddi muttasılın uzatılma miktarını esas aldıkları ölçüye göre oluşan “med” mertebelerinin¹⁶⁵ dört cihetle okunup gruplanmasına *merâtib-i erbaa*, iki vecihle okunup gruplanmasına *mertebeteyn* denmiştir.¹⁶⁶

2.5.6. İmamların Merâtib-i Erbaa Med Uygulamaları:

Medd-i Munfasıl

- a. **Bir Elif Uzatanlar:** Kâlun, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ca'fer, Yakub (**ب د ح**)
(**ج د ح**)
- b. **İki Elif Uzatanlar:** Kâlun ve Dûrî (**ب ط**)
- c. **Beş Elif Uzatanlar:** Verş ve Hamze (**ف ج**)

¹⁶³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/119-120.

¹⁶⁴ Öden, *Mısır Tarîki Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri*, 35.

¹⁶⁵ Yavuz Fırat, *Tecvid ve Kıraat İlmî Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul: Hacıveviszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2018), 203.

¹⁶⁶ Koyuncu, *Aşere Kaideleri*, 17.

d. **Üç Elif Uzatanlar:** İbn-i Âmir, Kisâî, Halef (ك ر خل)

e. **Bir Elif Uzatanlar:** Sadece Âsım (ن)

Medd-i Muttasıl

a. **İki Elif Uzatanlar:** Kâlun, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ca'fer, Yakub (ب د ح جع
يع)

b. **Beş Elif Uzatanlar:** Verş ve Hamze (ج ف)

c. **Üç Elif Uzatanlar:** İbn-i Âmir, Kisâî, Halef (ك ر خل)

d. **Bir Elif Uzatanlar:** Sadece Âsım (ن)

2.3.6. İmamların Mertebeteyn Med Uygulamaları:

Medd-i Munfasıl

a. **Bir Elif Uzatanlar:** Kâlun, İbn-i Kesir, Ebû Amr, Ca'fer, Yakub (ب د
ح جع يع)

b. **Üç Elif Uzatanlar:** Kâlun, Dûrî, İbn-i Âmir, Âsım, Kisâî, Halef (ب ط
ك ن ر خل)

c. **Beş Elif Uzatanlar:** Verş ve Hamze (ج ف)

Medd-i Muttasıl

a. **Üç Elif Uzatanlar:** Kâlun, İbn-i Kesir, Ebû Amr, İbn-i Âmir, Âsım,
Kisâî, Ca'fer, Yakub, Halef (ب د ح ك ن ر جع يع خل)

b. **Beş Elif Uzatanlar:** Verş ve Hamze (ج ف)

2.5.7. İcâzet ve Merasimi

Kıraat tamamlanınca icâzet merasimi yapılır. Merasimin Fatih Camii'nde yapılması merasimden sonra ikramda bulunulması bir gelenektir. İsmail Efendi hafızlık ve tashîh-i hurûf cemiyetlerini pazartesi, Aşere-Takrib cemiyetlerini perşembe günleri yapardı. İcâzet tarihini reîsülkurrâ belirler ve onun huzurunda merasim gerçekleşir. Talebeler icâzet tarihlerinin öncelik sırasına göre otururlar, usul budur. Reîsülkurrâ seçiminde dâhi icâzet tarihi önceliği vardır. Hangi hocanın icâzeti daha önce ise o reîsülkurrâ olur. Ancak reîsülkurrâ olacak kişinin İstanbul'da ikamet ediyor olması şarttır.¹⁶⁷

Merasimin başlangıcında misafir hocalar vücühâtı aşr-ı şerifler okurlar. Kıraat cemiyetinde Âsım kıraatine göre veya tek bir imama göre Kur'an okunmaz, kurra olmayan da misafir okuyucu olarak davet edilmez. Kıraat okumamışsa o halkaya giremez. Kurrâ olmayanın sadece takliden vücühât yapması da caiz değildir. Kıraat farklılıkların manaya etkisi olduğundan eskiden müfessirlerden de kıraat bilme şartı aranır, kıraat bilmeyenlerin tefsir yazmasına müsaade edilmezmiş.

İhlas Sûresi'nden "elif lam mim" yani Bakara Sûresi'nin ilk beş ayetine kadar olan kısmı mezun olacak kıraat talebeleri kendilerine ait bölümleri reîsülkurrâ huzurunda hatim tertibiyle okur, ardından verilecek icâzet silsile metni icâzeti verecek şeyhülkurrâ tarafından okunur ve icâzetler takdim edilir. Böylelikle aşere takrib dersleri tamamlanmış olur, duruma göre Tayyibe'den beyitler ezberlenmeye devam eder.¹⁶⁸

2.6. Kıraat İlmindeki Yeri

Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk'ün Kur'an aşkı ve meşguliyeti kendinde, doğumundan ölümüne hep var olan bir durumdu. Bebekliğinde bile ailesinin Kur'an nidalarıyla büyümüş, daha küçük yaşlarda o ilahî kelamı kendisi terennüm etmeye

¹⁶⁷ Akyüz, "Osmanlı'dan Günümüze Reîsülkurrâlar", 140.

¹⁶⁸ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03. 2024.

başlamıştır.¹⁶⁹ Gece gündüz Kur'an ile meşgul olan hoca bir döneme damgasını vurmuş Kesikbacak İsmail Hakkı Bayrı Hoca Efendi'nin talebesi ve baş kalfası olmuştur. Kalfalık döneminde bile hocasının izniyle talebe yetiştirmiş, hatta kendisinden büyük hoca efendilere dahi hocalık yapmıştır. İsmail Efendi “*Bu kapıyı asla kapatma kapatırsan Allah da senin kapını kapatsın*” diye vasiyet etmiş, 1972 yılında hocasının vefatı üzerine halefi olarak yerine geçmiştir. Hem Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu, hem şimdi kapalı olan Sadi Çelebi Dârülkurrâ hocası¹⁷⁰ olarak ömrünün sonuna kadar hocası gibi bu görevi bihakkın ifa etmiştir.¹⁷¹

Kur'an okuma sanatının ve kıraat ilminin inceliklerini uygulamış, öğretmiş ve bu konuda hiç taviz vermemiş adeta tek başına bir ordu gibi çalışmıştır. Birçok reisülkurrâdan daha fazla talebe yetiştirmiştir. Çok hoca efendinin namı şöhreti yürürken, o sessiz bir kahraman gibi talebe yetiştirmeye devam etmiştir. Tâbiri caizse çirak almış, usta satmıştır.¹⁷² Bütün ömrünü Kur'an'a adayan Mikdat Hoca bu minvalde Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu'nda birçok talebe yetiştirmiş, mesaisini kıraat öğretimine vakfetmiştir. Emekli olmasına rağmen kursa zorlukla da olsa gelmeye devam etmiştir. Hocasının emanetine ölünceye kadar sahip çıkarak “Hâdim'ül-Kur'an” vasfını tamamen hak etmiş müstesna bir isim olmuştur.

İlmi kıraat öğretimindeki yetkinliğiyle tanınan, bilinen, aranan, rağbet edilen bir kıraat hocası olan Mikdat Temiztürk'e sayısız dernek, vakıf, cemaat ve teşkilatlardan teklifler gelmiş, kendi bünyelerinde kıraat okutması istenmiştir. Her türlü maddi, fiziki imkân ayağının altına serilmiş olmasına rağmen o hiçbirine tenezzül ve teveccüh etmemiş, hocasının bıraktığı mütevazi mekânda, yâdigâr kürsü ve rahlede talebe yetiştirmeye devam etmiştir.¹⁷³ Hocasının bıraktığı kapı kapanacak korkusunu her daim yüreğinde taşımıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Kişisel Görüşme, Kız kardeşi Âlime Yıldırım, 16.04.2024.

¹⁷⁰ Özlük Dosyası, İstanbul Müftülük Arşivi.

¹⁷¹ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 164.

¹⁷² Alparslan, *İstanbul Ehli Kur'an ve Mevlit Hanları*, 235.

¹⁷³ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017.

¹⁷⁴ Kişisel Görüşme, Mikdat Temiztürk, 20.10.2017.

Şahsım yüksek lisansa başlamadan önce 2017 yılında İlim Hizmet ve Araştırma Derneği'nin faaliyeti olarak "İlme Adanmış Ömürler" isimli seminerler dizisinde seminer/program hazırlık koordinatörü olarak görev almış ve birçok âlimi seminer öncesi özel ziyaret etme fırsatım olmuştu.¹⁷⁵ Bu ziyaretimde ömrünün son demlerinde ayakta durmaya bile mecali yokken bastonla ve koluna girmek sûretiyle kursa gelişine şahit olmuş ve hocasının vasiyeti üzere bu kapıyı hep açık tutmak için nasıl gayret ettiğini görmüştüm. Mikdat Hoca da hocası gibi kendi talebesi kurrâ hafız Osman Aydın'a aynı şekilde vebal koymuştur.¹⁷⁶

Neredeyse tüm hayatı Kur'an'la geçen Mikdat Temiztürk, resmî ve fahrî olarak 58 sene hizmet etmiştir.¹⁷⁷ Kendi ifadesiyle bu süre zarfında tashîh-i hurûf, hafızlık, aşere ve takribden 10 binin üzerinde talebe yetiştirmiştir.¹⁷⁸ Birçoğu Diyanet İşleri Başkanlığı'nda önemli görevlerde, birçoğu da hem eğitmen olarak hem imam hatip olarak kurrâ hafızlıklarıyla görev yapmaktadırlar. Hocanın kendisinden ders almış hâkim, savcı, mühendis, doktor, öğretmen vb. görevlerde birçok talebesi vardır. İstanbul İmam Hatip'ten birçok öğrenci gelip Dülgerzâde Kursu'nda talim dersi almıştır. Bunlar arasında Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan da vardır.¹⁷⁹

2.6.1. Kıraat İlmi Hakkındaki Görüşleri

Kıraat ilmi, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerini nakledenlerin çeşitli kavrayış ve rivâyetlerine göre, kelimât-ı Kur'an'ın nasıl edâ edileceğini bildiren bir ilimdir. Kıraat denince akla okumak geliyor. Ama okunacak eser Kur'an olunca iş o kadar da basit değil. Kıraat ilmi denilen şey de salt okumaktan çok öte, üst düzey bir ihtisas gerektiriyor. Kur'an'ın nazil olduğu ilk andan itibaren müşrikler ve münafıklar başta olmak üzere, birçok menfi cereyan Kur'an'ın mucizevî yönünü hedefe koydular. Konu

¹⁷⁵ Seminare konu olan bazı isimler: Mehmet Savaş, Ahmet Akın Çığman, Raşit Küçük, Lütfi Doğan, Süleyman Uludağ, Ali Özek ve Mikdat Temiztürk.

¹⁷⁶ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017.

¹⁷⁷ Özlük Dosyası, Hizmet Cetveli, İstanbul Müftülük Arşivi.

¹⁷⁸ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 164.

¹⁷⁹ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017; Kişisel Görüşme, Yavuz Temiztürk, 18.02.2024.

hakkında bilgisi olmayan insanların kafalarını karıştırmak adına yüzlerce eser kaleme aldılar. İşte kıraat ilminin billurlaşması ve disiplin haline gelmesi bu fitneler vesilesi ile gerçekleşmiştir. Bu hin fikirli insanların fitnelerini kıraat ilmi ve onun mümtaz imamları söndürmüştür.¹⁸⁰

İlm-i kıraat, İslam ve Kur'an-ı Azîmü'ş-şânın en başında gelen bir ilim şubesidir. Sonra ilmi kelimeler daha sonra fıkıh ve diğer ilimler gelir. Kıraat ilmine "İlm-i vücûh" da denir. Malum olduğu üzere vücûhât-ı Kur'aniyye vahye müstenit olarak Hz. Cibril'in işaretleri Cenâb-ı Risalet meab Efendimiz (s.a.v.)'in talim ve telkinleriyle başlamıştır. Kur'an'ın derin hikmetleri yüksek manayı münîf-i resmi hattın dahi icâzından lemean eden bir tahsilat-ı Rabbanî'dir. Arabın çeşitli lügat, lehçe veya şivesiyle konuşan hatta bidayette dili elfâz-ı Kur'aniyye'ye zor dönen müminlere ve her kabile efradına elfaz-ı Kur'aniyye'nin kolayca öğretilip okutulmasını sağlamıştır.

İlm-i kıraatin mevzûu, elfâz-ı Kur'aniyye ve vücûhât-ı Furkâniyye'dir. Zira ilk Mushaf nüshasında cümlece malumdur ki kelime-i Kur'aniyye'de yazı olarak noktalar, harekeler, medler, şeddeler, idgamlar, ibdaller, imâleler, fethler, te'nisler, tezkirler, vasıl, fasıl, sekit ve emsal-i işaretler mevcut değildi. O günkü imla-i Kur'an'dan bu sayılan ve daha sayılamayan vücûhat ile Kur'an okumak mümkün olmuş, Resul-i Ekrem hazretleri bütün bu vecihleriyle okumuş ve okutmuştur. Böylece kıraat ilmi doğmuştur. Bu da mucizât-ı Kur'aniyye'den olmuştur. Bütün vecihler, bir kelimenin birkaç türlü okunuşu, katiyen Kur'an'ı tahrif ve tağyirden azade olduğu gibi Kur'an-ı Hakîm'in yüksek mana ve hedefini zedelememektedir. Bundan dolayıdır ki Kur'an-ı Kerim'in yazısı, muhtelif kıraatleri dahi akıllara hayret vererek mucize olmuştur. Resmi Hatt-ı Kur'an'ın ilahi tebliğ ve zaruri neticesidir.

Kıraatin meşru ve mütevâtir olması için aranan sened-i sahih, Resmi Hatt-ı Kur'an'a yani Mesâhif-i Osmaniyye'den birine mutabık olmak, Lisan-ı Arab'ın kavâid-i sarfiyye ve nahviyyesine muvafık bulunmak şartlarından biri eksik olsa, o

¹⁸⁰ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 1.

kıraat mütevâtir ve sahih değildir. İşte bu mucize ilm-i kıraat, bu minval üzere zamanımıza kadar ulaşmış, kıyamete kadar devam edecektir.

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde bu görev bazı hoca efendiler tarafından yürütülmüştür. Hacı Hasan Efendi, Ahmet Şükrü Sirûzi Efendi, Abdurrahman Gürses Efendi gibi daha ismini sayamadığımız niceleri. Şu anda Haseki Eğitim Merkezi’nde İstanbul Tarîki, Sâdi Çelebi Dârulkurrâsi’nda Mısır Tarîki okutulmaktadır. Bu hizmetler takdire şayandır. Fakat gönül ister ki bunlar bir ilahiyat fakültesi düzeyinde olsun. Bundan başka bu ilmi özel olarak okutan hoca efendiler de mevcuttur.¹⁸¹

Kıraat ilminde talebenin sûret çıkartması hocasına ezbere onu okuması önemlidir. Sûret çıkartacak dirayette olmayan kişiye kıraat okutulmaz. Sûret çıkartmak, kıraat imamlarının okuyuş şekillerini, medleri, kasırları, beyne ve imaleleri, tüm vücûhâtı göstererek yazmaktır. Aşere’yi bitiren öğrenci bir kere; Takrib’i bitiren iki kere Kur’an’ı baştan sona yazmış olur. Hem de tüm imamlara göre. Mesela benim talebelerinden, aynı zamanda yardımcım olan Osman Hoca hem hattattır hem de kendi elleriyle hazırladığı özel is mürekkebiyle Kur’an’ı baştan sona yazmıştır. Bu sûret Cumhuriyet dönemi is mürekkebi ile yazılan tek sûret olma özelliğini taşımaktadır.¹⁸² Bu sûreti yazan, aynı zamanda Mikdat Hoca’nın talebesi olan Osman Aydın Hoca is mürekkebi ile ilgili şu malumatı vermektedir:

“Günümüzde hazır kalemler kullanılan yazma usulünde daha eskilerde mürekkep kullanılırdı. Bunların en çok tutulana da meşhur is mürekkebidir. İs mürekkebi yapılırken içine is ve zamk katılır, özel mürekkep havanlarında el tokmağı ile dövülerek elde edilirdi. En iyi is mürekkebinin en az 80 bin tokmak vurulmak sonrası kıvama geldiği tecrübe ve kabul görmüştür. 80 bin tokmağı baştan sona sayamayacağımız için bir saatte yaklaşık kaç tokmak vurulacağı üzerinden hesap yapılır, o kadar ve biraz fazlası saat müddetince karışım dövülür. Hatta daha eskilerde Osmanlı zamanında is mürekkepleri ağzı kapalı şişelere terkip konulduktan sonra şişeler hac kervanında yer alan develerin sırtına bağlanırmış. Hacca gidiş gelişte yol

¹⁸¹ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 12.

¹⁸² Cüneyt Candan, “Mikdat Temiztürk ile Kur’an İlimleri Üzerine”, *Öğüt Dergisi*, (Nisan 1990), 39.

boyunca deve sırtında sallanan şişelerdeki is mürekkebi hem doğal olarak kıvama gelir hem de hacca gidip geldiği için bereket ve hayır umulurmuş. İsin içerisinde bol miktarda karbon bulunur. Karbon ise ışıktan ve havadan etkilenmeyen bir kimyevi maddedir. Bu da mürekkebin asırlarca özelliğini kaybetmeden durabilmesine olanak sağlamaktadır. Zira Osmanlı'nın usta sanatkârlarının üstün gayret ve ustalıklarıyla ortaya koydukları nadide eserlerin bize kadar ulaşmasının sırrı işte bu is mürekkepleridir. Ben de Aşere ve Takrib sûretlerimi bizzat kendimin 80 bin tokmak vurarak hazırladığım is mürekkebiyle yazdım elhamdulillah.”¹⁸³

2.6.2. İlme ve Âlime Verdiği Önem

Askerlik yıllarında herkes izinlerinde çarşı pazar gezerken Hoca Efendi'nin önemli ilim adamlarını ziyaret etmesi, onların halkalarına katılıp öğrenme azminde oluşu, ilme ve âlime düşkünlüğünün işaretidir. Zira O sade bir kişiyle yetinmemiş, zamanın tanınan tüm âlimlerinden istifade etmek için oradan oraya koşturmuştur. En nihayetinde yolu İsmail Efendi ile kesişen Mikdat Hoca, ondan aldığı icâzetle şeyhülkurrâ mertebesine yükselmiştir. Çok kimse kıraat okumuş, icâzet almış, kurrâ olmuştur ama herkes şeyhülkurrâ olamamıştır. Bunun için gelenek üzere hocasının yanında kalfalık yapıp yetişmesi ve okutması gereklidir. Bu cihetle birçok kurrâ hafız kalfalık yapmadığı, tekrar edip okumadığı için ilmi sönüp gitmektedir. Zamanın en meşhur kıraat âlimi olan hocası İsmail Efendi, Mikdat Hoca'daki cevheri, kabiliyeti görmüş, aşırı ısrar ve istekle yanına kalfa almış, ağır bir vasiyetle de yerini ona bırakmıştır. Mikdat Hoca daha talebeyken yardımcılık yapmış, hocasının riyasetinde ders okutmaya başlamıştır. Hem talebeyken hem de hocalık yaparken hep âlimlerle iç içe olmuş, onlardan bir şeyler almaya çalışmıştır. Bu minvalde daha sonra değinileceği üzere büyük üstatlarla alakalı birçok hatırası olmuştur.

Mikdat Hoca'nın birinci önceliği hep Kur'an hep kıraat ilmi ve görev yaptığı kursu olmuştur. Her hal ve durumda önce kursu düşünür, her gittiği yerde mutlaka

¹⁸³ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 13.05.2017.

Kur'an'dan bahisler açar akrabalarına, akraba çocuklarına Kur'an'dan talimler yaptırırımı¹⁸⁴.

Hocalık görevini hiçbir zaman aksatmamış, inkitaya uğratmamış, savsaklamamış, görev süresi boyunca bir defa bile rapor almamıştır. Tersine hep vaktinden evvel gelip geç çıkmıştır.¹⁸⁵ Birçok yerde yapılmayın ayet sûretlerini yazdırma, ezberletme ve ezbere hocaya okutma yöntemini tavizsiz uygulaması kıraat ilmindeki hassasiyetinin bir göstergesidir.

Kursa, ilme olan düşkünlüğü herkesçe bilinen bir durumdu. Ömrü kıraat ilmiyle ve talebe okutmakla geçmiş olan Mikdat Hoca'nın bu yola nasıl baş koyduğunu bir talebesi¹⁸⁶ şu şekilde anlatır:

“Hocamı bazen kursa arabamla ben getirirdim. Hocam hep yavaş ve dikkatli gitmemi tembihlerdi. Bir gün yine evden Hocamı aldım. Arabaya biner binmez, “Çabuk kursa yetiştir beni! hızlı git!” diye emirler yağdırıyor. Durumu sorduğumda “Akşamdan beri kalbim sıkışıyor, Azrail peşimde dolaşip duruyor, çabuk kursa yetiştir beni! öleceksem kursta dersimin başında öleyim.” diye cevap vermişti.¹⁸⁷

2.6.3. Hocasına Hizmeti

Mikdat Hoca kıraat camiasında Dülgerzâde Kursu hocalığından ziyâde, Kesikbacak İsmail Efendi'nin kalfası ve halefi olarak tanınan birisiydi. İsmail Efendi'nin O'na düşkünlüğü; O'nun da İsmail Efendi'ye olan sevgi ve muhabbeti, hocasına yaptığı hizmeti herkesçe bilinir ve takdir edilirdi.

Geçirdiği trafik kazası sebebiyle iki bacağı da diz üstünden kesik olan İsmail Efendi'nin üç tekerli bir arabası varmış. Kursa geliş gidişlerde hep bazı talebelerinin sırtına binermiş. İbrahim Gündoğar, Mustafa Demirkan ve Ali Akkuş onlardan sadece

¹⁸⁴ Kişisel Görüşme, Yeğeni Ahmet Yıldırım, 16.04.2024.

¹⁸⁵ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 13.05.2017.

¹⁸⁶ Nur Safa Polat.

¹⁸⁷ Uluçam, *İlme Adanmış bir Ömürler*, 164.

birkaçıdır. En çok omzuna bindiği, yanından ayırmadığı ve rahat ettiği “biniti” ise Mikdat Hoca’dır. Hocasını 8-9 yıl omzunda taşımak sûretiyle ilme âlime saygı ve hürmetin nasıl olacağını bu fiili ile göstermiş ve bir vefa örneği olmuştur.

Kendi anlattığına göre ayakları zaten kesik olan hocası İsmail Efendi, hayatının son demlerinde kısmen görme kaybına da uğramış, bunun yanında şeker, tansiyon ve prostat gibi hastalık sıkıntıları da çekmiştir. Bu zaman zarfında hocasını sadece sırtında taşımakla kalmamış, onun her türlü ihtiyacıyla ilgilenmiştir. Giyimi, kuşamı, saçını, sakalını, tırnağını vb. birçok özel hizmetine de koşmuştur. Tüm yakın hizmetleri ile ilgilendiği için aralarında mahiyet olmadığını ifade eden Mikdat Hoca, bu itibarla hocasının gören gözü, yürüyen ayağı olmuştur.

Ancak Mikdat Hoca nişanlanınca İsmail Efendi, O’nun omuzda taşıma işini “Senin gururun incinmese de nişanlının veya ailesinin incinebilir.” diye bıraktırmış, taşıma görevini başka bir bekar talebesi üstlenmiştir. Hocasını sırtında taşımaktan hiçbir zaman yüksünmemiş, bilakis şeref duymuştur.¹⁸⁸

Bilindiği üzere toplumumuzda hafız olanlara aynı zamanda Ku’an’ı taşıyan anlamında “Hâmilü’l-Kur’an” derler. Bu sıfat Mikdat Hocamız da hem gerçek hem mecazi anlamda iki şekilde tezahür etmiştir. Birisi kendisi zaten hafız olduğu için Hâmilü’l-Kur’an’dır. Diğeri ise hocası İsmail Efendi’yi sırtında taşıdığı için Kur’an’ı taşıyanı taşıyan anlamında gerçek manada Hâmilü’l-Kur’an olmuştur.¹⁸⁹

Mikdat Hoca, Kesik bacak İsmail Efendi’den başka, birçok âlime hizmet ve hürmet etmiş, onlardan ders almış, onlarla vakit geçirmiştir. Bunda annesinin tavsiyesi, hocasının yönlendirmesi ve Gönenli Mehmet Efendi’nin örnekliliği etkili olmuştur. Gönenli, sık sık âlimleri, hocaları ziyaret eder, onlardan istifade etmeye çalışır, hizmetlerinde bulunup ihtiyaçlarını giderirmiş. Onun bu özelliği Mikdat

¹⁸⁸ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 26.

¹⁸⁹ Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarları*, 592-593.

Hoca'ya örnek olmuştur. Gönenli'nin 33 yıl yanında bulunmuş, 10 yıl öğrenci başkanlığı yapmış, hizmetlerine yardım etmiştir.¹⁹⁰

2.7. Bulunduğu Görevler

Mikdat Hoca, 1955 – 1958 yılları arasında üç yıl Erzurum'da; 1963 – 1965 yılları arasında iki yıl İstanbul'da fahrî olarak görev yapmıştır. Bunun bir yılı İstanbul Müftülüğü'nce görevlendirilmek sûretiyledir.¹⁹¹ Kurs öğreticiliği yıllarından önce Fatih'te Tezgaççılar Camii, Selçuk Sultan Camii gibi birkaç camide fahrî imam-hatip olarak da görevi yapmıştır.¹⁹² Resmî göreve ilk ataması 12.08.1965 tarihinde Dülgerzâde Camii karşısında bulunan Kur'an Kursu'na "İstanbul Kur'an Kursu Kurs Öğreticisi" şeklinde olmuştur. Daha önce İstanbul Müftülüğü bünyesinde olan kurs 1983 yılında Fatih Müftülüğü'ne bağlanmıştır. 2003 yılında emekli olduktan sonra da gönüllü olarak göreve devam etmiş olan Hoca, 38 yılı resmî olmak üzere toplam 58 yıl hizmette bulunmuştur.¹⁹³

2.7.1. Dülgerzâde Camii ve Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu

Dülgerzâde Camii ve Külliyesi, zamanın devlet ricalinden olan Dülgerzâde Ahmet Şemsettin Efendi tarafından yaptırılmıştır. Yapım tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte banisinin vefat tarihi olan 1482'den önce yapıldığı anlaşılmaktadır.

Vakfiyesinde geçtiği üzere külliye şeklinde inşa edilen caminin, kible cihetinde bir Nakşî dergâhının da bulunduğu görülmektedir.¹⁹⁴ Caminin çevresi zamanla metruk duruma düşmüş, özelliğini kaybetmiştir. 1974-1981 yılları arasında vakıflar

¹⁹⁰ Kollektif, *Gönenli Mehmet Efendi*, (by: Gönenli Mehmet Efendi Vakfı Yayınları, 2007), 71.

¹⁹¹ ("İz bırakanlar", 29).

¹⁹² Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 7.

¹⁹³ Fatih Müftülüğü Özlük Dosyası, Hizmet Cetveli.

¹⁹⁴ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 30.

nezaretinde restorasyona alınmış, külliyesinin bir kısmı eski haline uygun şekilde tekrar faal hale getirilmiştir.¹⁹⁵

Kesikbacak İsmail Efendi ise 1952 yılının son aylarında Dülgerzâde Camii Kur'an Kursu öğreticiliğine atanmıştır.¹⁹⁶ Atandığı yıllarda fiziki yapı itibariyle müstakil bir kurs binası bulunmadığından¹⁹⁷ İsmail Efendi, derslerini caminin son cemaat mahallindeki camlı bir bölmede icra etmiştir. Cami çevresindeki metruk yerlerin bir kısmı restorasyon sonrası lojman ve Kur'an kursu olarak hizmete açılmıştır.¹⁹⁸ Hem İsmail Efendi hem de Mikdat Hoca, ömürlerinin sonuna kadar bu kursta hizmet etmişler, kıraat eğitimi verip, sayısız talebe yetiştirmişlerdir.

Dülgerzâde Camii ve Kur'an kursunun ehemmiyeti ile ilgili Mikdat Temiztürk Hoca şu bilgileri nakletmektedir:

“Hocamın Serezli Ahmet Şükrü imzalı, 1349 hicrî tarihli icâzetnamesinin 17. sahifesinde yer alan ve Şeyh Nasuriddin Tablavî'ye kadar uzanan üstat zincirinde, yukarıya doğru 6. sırada bulunan Hacı Mahmut Efendi, Dülgerzâde Camii imamıdır. (İstanbul'da ve Mısır'da kıraat eğitimi almış meşhur bir kıraat hocasıdır.)¹⁹⁹ Hem Mısır Tarîki hem de İstanbul Tarîki Hacı Mahmut Efendi'nin şahsında birleşmiştir. Silsilenin tetkikini de görüleceği üzere Mahmut Efendi Hoca Paşa Camii İmamı Hacı Hasan Efendi aracılığıyla doğrudan Mısır Tarîki'nin kurucusu Şeyh Ali b. Süleyman'a bağlıdır. Ayrıca Süleymaniye Camii imamlarından Şekeri Mehmet Efendi, Hüseyin Efendi ve Tercüman Yunus Camii İmamı A'reç Ali Efendi vasıtası ile İstanbul Tarîki'nin kurucusu Şeyh Ahmet el-Mısırîye'ye bağlıdır.”²⁰⁰

Daha önceleri normal bir kurs olan Dülgerzâde'de Aşere, Takrib eğitimi gayri resmi yürütülürken; 2000 yılından itibaren İstanbul Müftülüğü'ne bağlı “Dülgerzâde

¹⁹⁵ Erdal Karaman vd. *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 90.

¹⁹⁶ İstanbul müftülüğü özlük dosyası.

¹⁹⁷ Özlük dosyası, murakıp raporu.

¹⁹⁸ Atalay, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tarîki: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*, 44-47.

¹⁹⁹ Akyüz, *Osmanlı Kurraları*, 193.

²⁰⁰ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 30.

Aşere Takrib Tayyibe Kursu” olarak hizmete devam etmektedir. Şu anda 6. dönem kursiyerlerinin okuduğu kursta Mikdat Hoca'nın talebesi Osman Aydın şeyhülkurrâ olarak görev yapmaktadır.

2.7.2. Sâdi Çelebi Dârulkurrâsı

Osmanlı şeyhülislamlarından Sadi Çelebi (ö.945/1539) tarafından Mimar Sinan'a yaptırılmıştır. Şu an Fatih Camii bahçesinde bulunan Fatih Müftülüğü binasının arkasına düşmektedir. Fatih Camii karşısında bulunan odasının olduğu hemen yakınındaki evinin Kur'an nuru ile aydınlanması düşüncesiyle kıraat ilimlerine vakfettiği ettiği söylenmektedir.²⁰¹

Aslen Kastamonu'nun Daday ilçesi doğumlu olan Sadi Çelebi küçük yaşlarda İstanbul'a gelmiş burada eğitimini tamamladıktan sonra imamlık, müderrislik ve kadılık görevleri yapmış, ardından Osmanlı'nın 10. Şeyhülislamı olmuştur.²⁰²

Fatih Sahn-ı Semân medreseleri bünyesinde yer alan dârulkurrânın özel bir vakfiyesi de bulunmaktadır. Vakfiyeyi Ebûssuud Efendi tanzim ve tescil etmiştir.²⁰³ Yapıldığı 1934 tarihinden itibaren 382 yıl kesintisiz kıraat çalışmalarına ev sahipliği yapmış olan mekân, 1916 yılında kapanmıştır.²⁰⁴

İstanbul Tarîki olarak anılan kıraat ekolü Fatih Draman'da bulunan Mustafa Ağa Dârulkurrâsı ve Sadi Çelebi Dârulkurrâsı aracılığı ile Fatih semtinde revaç bulmuştur. Haleb-i Sağır Şârihi İbrahim Halebî dahi burada görev yapmıştır.

Sadi Çelebi Dârulkurrâsı hem İstanbul Tarîki'ne hem de Mısır Tarîki'ne hizmet etmiştir. Vakfiye kayıtlarında geçen Yemişçizâde İsmail Efendi'nin buraya şeyhülkurrâ atanmasına kadar İstanbul Tarîki'nin îtilaf mesleğine, Yemişçizâde'den itibaren ise Mısır Tarîki'nin Şeyh Atâullah mesleğine hizmet vermiştir.

²⁰¹ Mustafa Özel, “Molla Sâdi Çelebi Dâru'l-kurası Vakfiyesi”, *İstem Dergisi*, 13, (2009), 152.

²⁰² Mehmet İpşirli, “Sadi Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/404.

²⁰³ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 42.

²⁰⁴ Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarları*, 593.

Vakfiye kayıtlarında Varnalızâde Ahmet Hamdi Efendi'nin son şeyhülkurrâ olarak görev yaptığı görülmektedir. Varnalızâde, Mehmet Rüştü Âşık Kutlu'nun ve Kesikbacak İsmail Bayrı Efendi'nin de hocasıdır. Takrip icâzetini dayısı Serezli Ahmet Şükrü Efendi'den alan İsmail Hoca, Aşere'yi ve Tayyibe'yi Varnalızâde Ahmet Hamdi Efendi'den okumuştur.²⁰⁵ Mikdat Temiztürk Hoca da bu nadide kıraat halkasının içerisinde yer almıştır.

Bu mekanla ilgili Osman Aydın Hoca şunları nakletmiştir:

“73 yıl kapalı kalan Sadi Çelebi Dârulkurrâsı; Gönenli Mehmet Efendi, Hâkî Demir, bazı iş adamları ve özellikle de Mikdat Temiztürk hocanın özel ilgi ve gayretleriyle 1989 yılında tekrar açılmıştır. Mikdat Hoca buraya şeyhülkurrâ olarak görevlendirilmiş, bir sınıf Dülgerzâde'de, bir sınıf da Sâdi Çelebi Dârulkurrâsı'nda olmak üzere kıraat eğitimi hizmetinde bulunmuştur. Yakın zamanda vakıflar tarafından restorasyona girence kıraat eğitimine ara verildi. Restorasyon bittikten sonra da vakfiyesi ve kuruluş amacı dârulkurrâ olan bu yer, “Cârullah Efendi Kütüphanesi'ne” dönüştürüldü.²⁰⁶

2.7.3. Fatih Camii Devir Hatmi

Kur'an'a ve Kur'an ilimlerine eşsiz hizmetlerde bulunmuş olan ecdadımız, bu amaçla sayısız eserler, kurumlar, hatta makamlar ihdas etmişlerdir. Bunun için vakıf ve vakfiyeler bırakmışlar, Âmenerrasûlü'yü bile okuyacak görevli tahsis etmişlerdir. Amenerrasûlühân, ammehân, aşirhân, cüzhân, devirhân görevleri bunlardan sadece bazıları. Devirhân, vakfiye gereğince cuma veya başka bir gün öğle namazından önce devir sûretiyle Kur'an okuyanlara verilen isimdir.²⁰⁷

Devir hatmi de Fatih Camii vakfiyesinde geçen Fatih Sultan Muhammed Han'ın vasiyeti üzere her cuma günü yapılan Kur'an-ı Kerim'i okuma icrasıdır. Buna

²⁰⁵ Recep Akakuş, “Şeyhül-İslam Sadi Çelebi ve Darü-l Kurrası”, *Diyanet İlmi Dergi* XXV/2 (1989), 95-108.

²⁰⁶ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03.2024.

²⁰⁷ Murat Akgündüz, “Osmanlı Döneminde Camilerde Kur'an Okunmasıyla İlgili Görevliler”, *Diyanet İlmi Dergi* 56/2 (15 Haziran 2020), 195-210.

göre asırlardır her cuma namazından önce 26 sayfa ezbere Kur'an okunmaktadır. Bunun şartları vakfiyede mevcuttur.

Bu konuyla ilgili 253. 254. Maddede geçen vakfiyenin tercümesi şu şekildedir:

“On nefer hâmil-i kelâm-ı kadim ve hâfız-ı âyat-ı hâkim kimseler ki her biri devr-i zamanın güzîdeleri ve hizb-ı muteberi ehli Kur'an-ı Celilü'ş-şân'ın pesendideleri ola, devir-han olup Cami-i mazbur-i dilistanda her cuma günü kablessalâtîlüm'a mahfil-i refi-i felek nişan üzere süreyyavar cem' olup her biri tenzil-i celilden alâvech-itteenni ve-tertil birer Aşr-i şerif okuyup her cuma gününde mecmuu bir cüz'i şerifi itmam ve tekmi eyliyeler. Bu kavm-ı mükerremi ahfz-ü a'lemi ki hüsn-i savtta müselle-i akran ve İlm-i Tecvid ve Kıraatte müşarün'ileyhi bilbenan ola. Cümlelerin Reisleri olup ihtitam ve iftitah-i meclis-i fâhir Reisten sudur eden emr üzere dair olup Reis mazburun vazifesi külle yevmin yedi akçe ve bâkıy dokuz neferden her birinin vazifesi yevmi beş akçe olup mecmu-ı vazife-i huffâz yevmi elli iki akçe ola!”²⁰⁸

Kayıtlara göre en son, iki tarîkten icâzetli Çolak Mehmet Efendi bu kadrodan ücret almıştır. Mikdat Temiztürk Hoca da bu görevde 1963-1988 yılları arasında reis sıfatıyla bulunmuştur.²⁰⁹

2.8. Kendisiyle ve Hocalarıyla İlgili Hatıralar

Kesikbacak İsmail Efendi, devrinin itibar ve hürmet edilir, herkesçe tanınan bir kıraat üstadı idi. Mikdat Hoca, ayrıca hocasının hizmeti ile ilgilendiği, sırtında taşıdığı için gittiği her yere gitmiş, görüştüğü her âlimle görüşmüştür. Onlarla hemhal olmuştur. Bu vesileyle biriktirdiği kayda değer bazı hatıratı burada zikredeceğiz.

Mikdat Hoca'nın göreve atanması hocasının teveccühü ve nüfuzu ile olmuştur. Tashîh-i hurûfu bitirdikten sonra belediye bünyesinde mezarlıklar müdürlüğünde bir görev almaya göz diken Hoca'ya, İsmail Efendi “Hiçbir yere gidemezsin! Ben seni

²⁰⁸ Kollektif, *Fatih Mehmet Vakfiyeleri* (Ankara: Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı Türk Vakfiyeleri, 1938), 244-245.

²⁰⁹ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 8.

yanıma yardımcı olarak bir vazifeye alacağım. Kurrâ olacak adamsın, mezarlık hocası değil. Senin yerin burası benim yerimi sen dolduracak, burada kalacak, hiçbir yere gitmeyeceksin.” der.²¹⁰

Hakikaten araya ne kadar adam koyduysa bir türlü başaramaz belediyeye girmeyi. 1963 yılları ihtilal zamanı Diyanet İşleri Başkanlığı, mevcut kadroları bile geri çekerken İsmail Efendi kendisine Ankara’ya Diyanet İşleri’nden kadro isteyeceğini ve yardımcı olarak yanına birisini alacağını söylüyor. Mikdat Temiztürk, “Hocam! Diyanet, mevcut kadroları bile geri çekerken siz nasıl yapacaksınız?” diye sorunca hocası “Sen karışma! Gerisini düşünme!” der ve bir kart yazıp Mikdat Hoca’nın hemen Ankara’ya gidip Diyanet’e götürmesini söyler. Aynı gün Ankara’ya hareket eden Mikdat Hoca, orada personel müdürü Yaşar Gökçen’i bulur ve hocasının yazdığı kâğıdı verir. Vakti zamanında İsmail Efendi’nin talebesi olan Yaşar Bey çok duygulanır. Kartı okuduktan sonra öpüp başına koyar ve ağlamaya başlar. Mikdat Hoca’yı hiç bekletmeden Diyanet İşleri Başkanı’na götürmek ister. O zaman Diyanet İşleri Başkanı emekli hâkim Tefik Gerçeker. Herkesi kolay kolay görüşmeye almayan birisidir. Yaşar Bey içeri girer, nezaket içerisinde başkana “Efendim benim çok muhterem bir hocam var İstanbul’da. Yüzlerce talebe yetiştirmiş çok kıymetli, çok maharetli bir hocadır. İsmail Bayrı Hoca...” der. Başkan Gerçeker, şevk içinde “Kurrâ İsmail mi?” diye sorar. Yaşar Bey “Evet efendim” deyip Mikdat Hoca’yı “Bu delikanlı onun talebesi. Hocam, bu delikanlı için bir kadro talep ediyor.” diye ilave eder. Tefik Gerçeker, İsmail Hoca’nın adını duyunca hiç itiraz etmeden kadroyu verir, sonra da Mikdat Hoca’ya “Gel oğlum! Şöyle otur, bir vücuhât yap da dinleyelim.” der ve iltifatta bulunur. Biraz da şaşkınlık içerisinde vücûhât üzere bir aşr-ı şerif okuyan Mikdat Hoca’ya Başkan, “Allah razı olsun oğlum ağzına sağlık. Kesikbacak İsmail Efendi’ye selamımı götür.” der ve atama yazısı hemen o anda hazırlanır, imza edilir. Mikdat Hoca’ya elden götürmesi için verilir. Yazıyı alıp İstanbul Müftülüğü’ne getiren Mikdat Hoca’ya İstanbul Müftüsü İbrahim Elmalı şaşkınlıkla “Oğlum, Diyanet birçok kadroyu bile geri çekerken sen nereden buldun bu yazıyı?” diye sorar arkasından da “Seni şu gün şu saatte imtihan edeceğim.” der.

²¹⁰ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 164.

Mikdat Hoca imtihan günü gelince durumu Hocasına aktarır. Durumu öğrenen İsmail Efendi “Sen kadroyu almadın mı, ne imtihanından bahseder bunlar?” diyerek sinirlenir. Sonra da “Ben de geleceğim.” der. “Sizin gelmenize gerek yok.” diyen Mikdat Hoca'ya “Ula Kürt! Lafımın üstüne laf koyma! Sen dediğimi yap! Al beni sırtına!” Dülgerzâde'den Süleymaniye'ye kadar Mikdat Hoca'nın omzunda İstanbul Müftülüğü'ne gelirler. İmtihan heyetinin odasına bastonuyla vurarak giren İsmail Efendi “Ben bu çocuğu üç yıldır okutuyorum. Ankara'dan yazısı geldi, sor ne soracaksan!” diye İstanbul Müftüsü 'ne çıkışır. İçeri girdiklerinde İsmail Efendi'ye hürmeten ayağa kalkmış olan heyet, “Hocam bir aşrı şerif okutacaktık, usuldendir.” diye cevap verirler ve böylelikle Mikdat Hoca Efendi göreve atanır.²¹¹

Mikdat Hoca, hocası İsmail Efendi ile olan yakınlığını yaşadıkları olaylarla şu şekilde aktarır:

“Hocam beni çok severdi. Ben de onu severdim. Allah rahmet eylesin. Hocamın evi Dülgerzâde'nin ilerisinde Kıztaşı'ndaydı. Kursu sırtımızda biz getirip götürürdük. Hocamın taksisiydim. Başkaları da taşırdı ama en çok benim sırtımda rahat ederdi. Hocamın hanımı çağırır, hocamı taşımaya yanına girerdim. İlk zamanlar önce mızımızlanır, naz yapardı. Yenge hanımın çağırıldığını onun için geldiğimi söyleyince “Ya... Öyle mi tamam o halde.” der, omzuma bindirirdim. Sarığını sobada ısıtırdım. Biraz sıcak olduğunu hissederse beni azarlardı. Böyle tatlı tatlı kavga ede ede kursa gelirdik. Sonra o bana alıştı, ben ona alıştım. Sekiz dokuz sene sırtımda taşıdım hocamı. Allah var, hiç hayıflanmadım, şeref duydum onu taşıdığımı. Keşke Allah ömür verseydi de daha çok yaşasaydı, onu daha çok taşısaydım.”²¹²

“Şeker hastası idi hocam. Serum şişesi cebimde dolaşırdım. Sırtıma bindiği zaman enseme bir şaplak atar “Yürü bakâlim” der, biraz hızlı gittiğim zaman yine enseme bir şaplak atar “Beni incitme ha!” diye çıkıştırdı. Ben nişanlanınca “Ula Kürt! Kusurun yoktur senden rahat rahvan Dadaş atı nereden bulurum. Ama gayrı binemem senin sırtına.” dedi. “Ne için hocam?” diye sordum. “Sen artık nişanlandın, nişanlın

²¹¹ Akbulut, *Tortumun Manevi Mimarlar*, 592.

²¹² Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur'an”, Hilal TV, (Haziran, 2009), 01:00 – 01:20).

tarafından bir gören olur da “Bu bizim damat insan hamalı mı? deyiverirler. Senin de gururuna dokunur. Senin yerini dolduramazlar ama sen yine de bana iyi bir at bul.” dedi. Ben de Erzurumlu hemşerim Ali Akkuş vardı onu buldum, getirdim. Önceden tarif ettim. Hocamı nasıl taşıyacağımı, ona nasıl yaklaşacağımı sırtına nasıl alacağımı. İsmail Efendi “Sor bakâlim bu hiç buğday çuvalı taşımış mı?” diye. “Hocam daha önceden araştırdım, çuval taşımış becerir dedim.” Sevindi, bindirdim hocamı. Ali daha yeni olduğundan biraz yalpalayınca hocam yaygara kopardı. “Ula, bu çok acemidir. Ben de “Hocam daha yeni, eğer vurduk buna, alışır zamanla. Üzmeyin siz kendinizi.” dedim. Bazen Ali, bazen başka talebeleri taşıdı hocamı.²¹³

Hocam sık sık salatalık yedi. “Git bana 5-6 salatalık al gel!” derdi. Gider salatalık getirir, soyar, rahlesinin üstüne koyardım. Gözleri az gördüğünden eliyle kontrol ederdi. Eğri olanlar varsa “Git bunu düzgünü ile değiştir!” derdi. Ben de salatalıkları kendim yer, ona yeni düzgün salatalık getirirdim. Düzgün salatalığı alınca “Hah işte salatalık dediğin böyle düz olmalı, insanlar da düzgün olmalı, eğri olursa her şey eğri büğrü olur.” derdi. Artık ben de her zaman düz salatalık getirmeye başladım.²¹⁴

“Hocam cin gibi zeki, yaramaz, yerinde duramayan, zıpkın gibi biriymiş. Günde On iki, on üç gün kere dondurma yermiş. Kaza geçirdikten sonra “Ben bu kazayı geçirmeseydim bu ilmi okuyamazdım.” deyip Allah'a hamd ederdi.”²¹⁵

“İdrar sıkıntısı, şeker hastalığı, tansiyonu vb. birçok rahatsızlığı vardı. Her hafta kliniğe götürür getirirdim. Buna rağmen hiçbir zaman aksatmazdı dersini. Tatil matil falan yapmazdı. Kurs tatilken, senede bir defa ilk görev yaptığı Afyon'a gider On iki, on üç gün kalır gelirdi. Hocamın Kur'an okurken, okuturken hali değişirdi. “Aman evladım sakın Kur'an'a leke getirme. Leke getirirsen Allah bize lanet eder. Kur'an hoş tutar boş tutmaz.”, “Bu kapıyı kapatırsan Allah da senin kapını kapatsın.

²¹³ Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 23-26-27.

²¹⁴ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 161.

²¹⁵ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur'an”, Hilal TV, (Haziran, 2009), 13:00 – 14:10).

Hizmeti bırakmak yok. Kur'an hadimiyiz biz. Bu hizmeti terk edemeyiz, emekli olamayız. Sakın emekli olma, seni emekli eden etsin, vebal onda kalsın."²¹⁶

"Hocamın notlarını ben tutuyordum. Okuttuğu talebeleri ve sayıları falan... Bunlardan bahsedince rahatsız olurdu. *"Oğlum her şey Allah'a aşikâr. Kalbime bir kibirlenme gelirse Allah korusun imanım gider. Böhürlenmeyeyim Allah lanet eder yoksa, aman evladım!"* derdi. 3170 kişi okutmuş hocam. Bunlardan 300'e yakınına icâzetname vermiş. Aşere, Takrib üzere Mısır Tarîki'nden. Arabistan'da bile böyle bir şey yoktur. Hocam öldükten sonra bunları çıkarttım meydana."²¹⁷

"Talebe okuturken çok dikkat eder, eli ayağı, yüzü, dudağı hep şekil alır, yol gösterirdi. Bunu hocasından almış, hocası da aynı şekilde ders dinlerken tüm uzuvları eşlik edermiş. Kendisinin bir aynası vardı. O ayna halen bende. O ayna karşısında durur ona bakar öyle okuturdu. Talebelerine "Sizi sadece kulağımla, ağzımla, ellerimle mi dinliyorum zannediyorsunuz? Ben sizi ağız, yüz, göz, el ve ayaklarımdaki yirmi parmağımla dinliyorum." derdi. Elleri sürekli hareket ederdi. Cenazesinde tabutunu taşıırken düşündüm "Acaba hocamın eli ayağı şimdi tabutta doğru duruyor mudur yerinde? Yoksa yine hareket mi ediyor?" diye."²¹⁸

"Hocamı herkes tanır, hürmet ederdi. İnsanların nazarında ayrıcalıklı bir hocaydı. Bir gün kursa Cengiz adında biri geldi. Yeni murakıpmış. Kursu denetlemek için gelmiş. Hocam gözü görmediği için "Yaklaş!" dedi. Çenesini tuttu nazik biraz da şaka yollu "Yahu daha senin bıyığın, sakalın bile yok. Sen git evvela ismini değiştir sonra biraz büyü adam ol gel, murakıplığını öyle yap!" dedi. Murakıp hocaya alınmış. Gidince durumu müftüye arz etmiş. Müftü Efendi de bir yazı gönderdi yazıda "Kesinlikle ismi ile maruf Kesikbacak İsmail Efendi'nin kursuna bundan sonra ne bir müfettiş ne de murakıp gidecek. Allah onu teftiş ediyor." diye yazmış."²¹⁹

²¹⁶ Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 20.10.2017; Kişisel Görüşme, Bahattin Çörek, 20.10.2017; Temiztürk, *İlm-i Kıraat'in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 27.

²¹⁷ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, "Maide-i Kur'an", Hilal TV, (Haziran, 2009), 05:10 – 06:12).

²¹⁸ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, "Maide-i Kur'an", Hilal TV, (Haziran, 2009), 05:10 – 06:12).

²¹⁹ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 164.

“Hocam Gönenli'ye git dinle, Üsküdarlı Ali Efendi'yi, Hasan Akkuşu, Abdurrahman Gürses'i, Cevdet Soydan, Çolak Mehmet Efendi'yi, Hacı Sadık Efendi'yi, Hacı Nuri Efendi'yi gidin dinleyin onlardan, bir şeyler alın. Heybenizde bir şeyler olsun. Lazım olur. derdi.”²²⁰

“Gönenli Mehmet Efendi, hocamı çok severdi. “Kardeşim İsmail Efendi” derdi. Her cuma Dülgerzâde'ye gelir, kursta perde arkasından hocayı dinler sonra da ders bitince içeri girer, elini avucunun içine vurur, onu öper ona iltifat eder, onunla muhabbet ederdi. Hocama “Üstat Efendi hazretleri, bütün camileri sizin talebeleriniz süslüyor. Siz olmasanız mihraplar boş kalacak.” derdi. Hocam da ona “Sen bakmazsan biz talebe bulamayız, sen bunların maişetini temin etmeseydin ben onları nasıl okutacaktım üstat? der; O da “Her zaman hizmetkârınızım.” derdi.²²¹

“Hocamın maaşını ben alır, getirirdim hocama. Alınca “Aa... 130 lira. Çok para, al şu paranın bir kısmını Gönenli Hoca'ya götür! Kuşlarına (öğrencilerine) dağıtsın.” derdi. Bir kısmını kursta yetim bir çocuk vardı ona; bir kısmını Cağaloğlu'nda İslami faaliyetler yürüten bir gazeteci vardı, ona; bir kısmını caminin yanında beş çocuklu bir imam kardeşimiz vardı ona verdirirdi. Sesi sedâsı olmayan bir imam vardı. “O okumalara gidemez hediye alamaz ona daha çok var.” derdi. Kendisini taşıdığım için 10 lira kadar da bana verirdi. Bazen hesap şaşar bakar ki para kalmamış, bana verdiği 10 liradan birazını geri alırdı. Parayı hiç sevmezdi elini dokunmazdı. “İnsana mikrop ancak bu kirli paradan bulaşır” derdi. Ama gıcır yeni çıkmış para olursa ona elini değerdi.”²²²

“Hocam çok şerefli, onurlu bir insandı. Devlet malına, vakıflarla tenezzül etmezdi. Bana bir gün “Sen vakıf evinde oturma. Ben senin kiranı verdiririm.” dedi. Gönenli hocamıza söylemiş, hocamız da benim kiramı bir zarfa koyar verirdi.”

²²⁰ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur'an”, Hilal TV, (Haziran, 2009), 02:00 – 03:12).

²²¹ Kollektif, *Gönenli Mehmet Efendi*, 71-72.

²²² Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 163.

“Gönenli Mehmet Efendi ile hocamızın vefatından sonra da irtibatımız devam etti. Otuz üç sene Mehmet Efendi ile birlikte oldum. On yıl kadar hocanın Hacı Hasan’daki talebelerine başkanlık yaptım. Gelen yardımları dağıtırdı. Bir gün Gönenli Hoca Efendi’ye Hocam sen bunlara veriyorsun ama yaramaz işler yapıyorlar. Ben bunları başka yerlerde görüyorum bunlara para verme.” diye söyledim. “Oğlum sus! Yola gelenler zaten yola gelmiş yola gelmeyenleri yola getirmek maksat. Biz bülbül niyetiyle dağıtıyoruz karga çıkarsa ne yapâlim vebali onların boynuna. Biz bunları kazanâlim da yeter.” derdi. Sık sık Haydar Karakolu’na gider ifade verirdi. Hiçbir zaman ifade vermeye gidiyorum demez, “arkadaşlarla sohbet edeceğim.” derdi. “Bu paraları nereden buldun? O kadar parayı nereden bulup dağıtıyorsun?” diye sorguya alırlardı. Hoca Efendi “Allah gönderiyor.” derdi. Polisler “Bize niye göndermiyor?” diye sorgularken Süleymaniye Emniyet amiri içeri gelir, amir gelince diğer polisler ayağa kalkar. Emniyet amiri hocamızı görünce “Hocam sen ne arıyorsun burada? Bir haftadır seni arıyorum. Ben de bir emanetim var. Bunu al. Üzerimden gitsin. Elini öpeyim, gideceğim.” der, zarfı hocaya verir ve gider. Hocamız da kendisini sorgulayan polislerle “Ben size Allah gönderiyor demedim mi? İşte Allah gönderdi ben mi istedim şimdi bu zarfı? Hoca dışarı çıkınca “Oğlum Kur’an’a çalışın! Kur’an’a hizmet edin! Eğer çalışırsanız işte böyle Emniyet amirini ayağınıza getirir.” demişti.²²³

“Ömer Nasûhi Bilmen Hoca da hocamı sayar severdi. İcâzetimi (Tashîh-i hurûf) Ömer Nasûhi Bilmen Hoca’nın elinden aldım. 1960 ihtilalinde İstanbul’daydım. O yıllarda baskıdan dolayı bazı âlimler fötr şapka giyerlerdi. Onlardan bir tanesi de Ömer Nasûhi Bilmen hocaydı. Hocamız ziyarete geldiğinde hocam ona “Benim yanıma şapkalı mapkalı gelme” der; o da “Ben bu şapkayı müslüman yaptım ve o şekilde giyiyorum.” diye karşılık verirdi.”²²⁴

“Bir bayram günü hocamızı sırtıma aldım, Ömer Nasûhi Efendi’ye götürdüm. Fatih Camii civarında oturuyordu rahmetli. Zile bastık merdivenleri tırmandık. Hocam yine sırtımda. Bizi o halde görünce çok duygulandı. İçeri girdik. Birbirlerinin elini

²²³ Kollektif, *Gönenli Mehmet Efendi*, 71.

²²⁴ Uluçam, *İlme ve İnsanlığa Adanmış Ömürler*, 161.

öpmek için ellerine sarılırlardı. Gönenli elini çeker hocam elini çeker bir türlü öpemezlerdi. Hocam, “Elimi öptürmem öpeceksen kesik bacağımı öp!” diye latife yapar, Gönenli bacaklarına sarılırdı. Tabii bu arada hocam sırtımda birbirlerinin elini öpmek için yarışa girdiler, iltifata daldılar. Bir o tarafa bir bu tarafa çekiştiriyorlar beni. Ben de hocamı düşürmeyeyim diye uysal bir beygir gibi oradan oraya sallanıyordum. İçimden yahu kim neresinden öpecekse öpsün de bir an önce Hoca Efendi’yi mindere indireyim diye düşünürdüm.”²²⁵

“Allah rahmet eylesin Abdurrahman Gürses Hoca Beyazıt Cami imam hatibiydi. Sarı İsmail Efendi’nin de aynı camide bulunduğu yıllarda Abdurrahman Gürses Hoca’ya perşembe günleri gider onunla iki ayet okur, talim eder mütalaa da bulunurduk. Onun her halini izlerdim. Nasıl namaz kıldığını nasıl tekbir aldığını, rükûya nasıl gittiğini, otururken kalkarken nasıl yaptığını izlerdim. Bunun sebebi de annemin bana hocaları örnek almamı tavsiye etmesiydi. İşte hocalara, fem-i muhsinlere hep annemin bende kalan öğüt ve telkinleriyle yaklaştım. Ben de şimdi talebelere diyorum ki: “Gidin evvela büyük zatları tanıyın, hocaları tanıyın, bilhassa işin ehli olan kişileri, ehli Kur’an kimseleri tanıyın, örnek alın onları takip edin.”

“Abdurrahman Efendi Kur’an okurken farklı bir hale bürünür, tavrı değişirdi. Allah ile konuşur gibiydi. Bazı zaman tebessüm eder, bazı zaman hüzünlenirdi. Rahmet ve azap ayetlerine göre şekil alırdı, ağlamakla olurdu bazen. İlk gittiğim zamanlarda mihrabın yanında dururdu. Fethin sembolü kılıç vardı, kılıç hemen yanında dururdu. Korkardım. “Allah korusun Hoca Efendi kızarsa kılıçla hepimizi keser.” diye düşünürdüm.”²²⁶

“Çolak Mehmet Efendi’nin eli sakattı. İki tarıktan icâzetli mahir bir üstattı. Halil Selim boynu bükük, mütevazi biriydi. Gördüğünüzde elinin çolaklığından dolayı da “Acaba bir şeye ihtiyacı var mı yardım etsem?” diye düşünürdünüz. Hürmete,

²²⁵ Temiztürk, *İlm-i Kıraat’in Gönül Erlerinden Enel Fakir*, 26.

²²⁶ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur’an”, Hilal TV, (Haziran, 2009), 03:10 – 03:55).

saygıya, yüceltmeye hiç itibar etmezdi. Fotoğraf çekmek isteyenlere “Evladım Allah bizi görüyor kimsenin görmesine ihtiyacımız yok.” derdi.”²²⁷

2.9. Kişiliği ve Diğer Özellikleri

Bir kimseyi en iyi onunla zaman geçiren, beraber olan, neşesine, sevincine, hüznüne ortak olan yakınları, dostları bilir. Çünkü onlar, neye önem verir, neden haz alır, neye üzülür, neye kızar; ahlakı, yardımseverliği, ailedeki yeri, hocalığı, derse ehemmiyeti vb. tüm kişilik özelliklerini birlikte yaşamış ve şahit olmuşlardır. Onun için biz de Mikdat Hoca'nın kişiliğini en yakınlarından, onunla mesai harcamış kimselerden dinledik.

O, Kur'an'ı baş tacı etmiş derste titiz, hocası İsmail Efendi gibi ders geçilmesi zor, okutma azmini ölünceye kadar hiç kaybetmemiş sağlam bir hafızdı.

Kesikbacak İsmail Efendi'den icâzetli, günümüzün Reîsülkurrâsı, Mustafa Demirkan Hoca Efendi bununla ilgili şunları nakletmektedir:

“Hafızlığımı Rize'de yapmıştım. 1967'de talim için İstanbul'a geldim. Hocamızın talebesi merhum hafız İbrahim Gündoğar abimiz beni aldı. Dülgerzâde'ye merhum hocamız İsmail Bayrı Efendi'ye takdim etti. Sübhaneke okuttu. “Kimde talim okudun?” dedi. “Talim okumadım sadece hafızlık yaptım.” deyince “Allah Allah, talim okutmadan da böyle okutan hoca varmış demek ki.” dedi. Ben de zannettim ki benim talim okumaya ihtiyacım yok. Bir başladık Sübhaneke'ye, beni beğendiği halde iki haftada zor geçtim. Hocamın hanımlardan da okuttuğu vardı. Kimya mühendisi bir hanımefendi 3 ay uğraştı Sübhaneke ile. 3 ay sonra geçmiş. Gönenli Mehmet Efendi o aileyi tanırdı. Bir gün karşılaşmışlar “Ne yaptınız, ders nasıl gidiyor?” diye sorunca “Hocam 3 ayda Sübhaneke'yi ancak geçebildim.” diye cevap vermiş. Gönenli “0oo maşallah İsmail Efendi'de 3 ayda Sübhaneke'yi geçebilmek tebrike, takdire şayan.” demiş.”

²²⁷ Mustafa Özcan Güneşdoğdu, “Maide-i Kur'an”, Hilal TV, (Haziran, 2009), 03:55 – 04:25).

“Talime başladık. Merhum hafız Mikdat Temiztürk, hocamın resmi yardımcısı idi. Bir müddet ben de gayri resmi yardımcılığını yaptım. O Aşere’yi okumuştı. Takrib’de buluştuk onunla. Ben, Mikdat Hoca, Ali Şahin, Hasan Aras, Sami Demir ve Mehmet Işıldak birlikte icâzet aldık hocamızdan. 7 Ekim 1971’de Fatih Camii’nde yapıldı merasimimiz. Kursta 5 yıl beraber olduk. Zaman zaman şakalaşmamız olurdu. O bana “Laz” der, ben ona “Kürt” derdim. Bu samimiyet hep devam etti, çok tatlı hayatımız geçti. Hocamızı sırtımızda taşırdık. Mikdat Hoca taşıdı, biz taşıdık.”

“Hocamızın vefatından sonra yerine geçti, son nefesine kadar da bu tedrisatı devam ettirdi. Hem talim okuttu hem Aşere, Takrib. Hocamızın kapısını kapatmadı. Hocam da Mikdat Hoca da son nefesine kadar orada kıraat ilmiyle meşgul oldular, tedrisatta bulundular. Şimdi de Osman Hoca devam ettiriyor. Hayatı Kur’an’ı Mübin-i Hakim’e hizmetle geçti. Neticede varabileceği en yüksek makam olan şeyhulkurrâ vasfını kazandı ve o vasıfla da ahirete intikal etti. Allah kendisinden razı olsun rahmetiyle muamele eylesin.”

“Mikdat Hoca, dirayetli, hafızlığı çok kuvvetli, mehâric-i hurûfa vâkıf olmuş, hocamızın ağzını kapmış ve okutma azmi olan bir ağabeyimizdi. Güzel bir şahsiyeti vardı. Dersinde çok titizdi, arkadaşları gayet iyi çalıştırırdı derslerine. Hocamızın şahsiyetini oldukça kapmıştı. Hocamız hem vakurdu hem mütevaziydi. O bakımdan ondan oldukça müstefit olmuştu. Tedrisatı takdire şayandı. Hiç taviz vermezdi, hocamızdan ne aldıysa onu vermeye çalışırdı. Buna da muvaffak oldu, birçok talebe yetiştirdi.”

“Bazı hocaların talebeleri hocasının yolundan gider aynı mesleği icra eder devam ettirir, bu bir keramettir. Bazı hocaların ki de devam ettirmez çok talebe yetiştirir ama kendinden sonra devam ettiren olmaz, nesil kesilir. Merhum hocamızın talebeleri kısm-ı küllîsi meslekte kaldı. Hocamızın arkasından devam ettirdi. Onlardan bir tanesi de şüphesiz ki Erzurumlu merhum Mikdat Temiztürk Hocadır. Şimdi de Osman Hoca ve yetiştirdiği diğer talebeler devam ediyorlar.”²²⁸

²²⁸ Kişisel Görüşme, Mustafa Demirkan, 03.04.2024.

Kıraat ilmini hocasından aldığı şekliyle aynen aktaran ve hocasının mirasını devam ettiren ender şahsiyetlerden biriydi. Hocalığı kadar dostluğu ve hoş sohbet yönü de mükemmel bir insandı.

Mikdat Hoca'yı iyi tanıyanlardan biri olan Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanı Hafız Osman Şahin Hoca onunla ilgili şu bilgileri aktarmıştır:

“Merhum Mikdat Temiztürk Hoca'nın en büyük özelliği Kesikbacak İsmail Efendi'den almış olduğu ilm-i kıraati hem tashîh-i hurûf boyutuyla hem Aşere-Takrib boyutuyla Dülgerzâde'de hocasının emanetine sahip çıkarak fâsıla verdirmeden ölünceye kadar orada o hizmeti yürütmüş olmasıdır. Hoca Efendi bu özelliği ile hep takdir görmüştür.

Dülgerzâde gerçekten çok bereketli bir ocak. İsmail Efendi döneminde de çok talebe yetiştirmiş bir merkez. İstanbul'da benim yetiştiğim dönemdeki neredeyse hocaların hepsi Dülgerzâde'ye gidip ya talim ya Aşere-Takrib okumak sûretiyle İsmail Efendi'den ders almışlardır. Mustafa Çağırıcı'nın İl Müftülüğü döneminde belki de eğitim merkezlerinin dışında ilk defa resmi olarak İstanbul genelinde Mikdat Hoca'nın kursuna Dülgerzâde'de Aşere-Takrib kursu açılmıştır. Hoca daha önce münferit okutuyordu. O günden sonra resmi boyut kazandı. Bir ara müftülük Aşere-Takrib kurslarını açmadı. O zaman biraz üzölmüştü açıkçası. (Gayri resmi okutmaya devam etti.) Tabii bunlarla ilgili kararı da Ankara yani Diyanet veriyordu. Ve bu kurslar o zaman Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde açılıyordu. Ben de Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanı olmam hasebiyle bizden de görüş alırlardı. Mikdat Hoca da benim yakama yapıştı. “Bak! Bunun vebali sana ait burayı, bu kursu unutmayın! Resmi olarak açın bu kapıyı, kapatmayın!” dedi. Ben de “Hayır, hocam asla. Size destek olacağım. Buradaki Dülgerzâde'deki ocak sönmeyecek. Ve elimden geleni yapacağım.” diye cevap verdim. Çok memnun oldu. Daha sonra kurs resmi olarak açıldı çok şükür ve hâlâ Dülgerzâde Aşere Takrib Tayyibe Kursu devam ediyor. O ocağın sönmemesini arzu ederim. Çünkü Kesikbacak İsmail Efendi orada çok büyük hizmetler vermiş. O haline rağmen birçok talebeyi büyük fedâkarlıklar vererek okutmuştur. Talebeleri de çok fedâkarlıklar yapmışlar, hocalarına hizmeti şeref

saymışlardır. Talebeleri İsmail Efendi'yi sırtında taşıyarak bu ocağa ve hocasına hizmet etmişlerdir. Mikdhat Hoca da hocasını sırtında en uzun taşıyan talebesidir.

Hocanın takdire şayan bir başka yönü ise İsmail Efendi'den kıraat ilmini nasıl aldıysa, hocasından nasıl gördüyse o usul ve prensiplere bağlı kalarak o şekilde aynı disiplini devam ettirerek okutmuş olmasıdır. Bu önemlidir. Çünkü kıraat ilmi *sünnetiün muttebe atiin* yani nesilden nesile aktarıla gelen bir ilimdir. Dolayısıyla hocasından aldığı ilmi aynıyla talebelerine aktarma işi o minvalde önemlidir. Mikdat Hoca da bunu hakkıyla edâ etmiştir. Hocasının tüm özellikleri Mikdat Hoca'da mevcuttu. Özellikle de ders okutma hususundaki ciddiyeti ve titizliği. Sadece eğitim öğretim alanında değil Kur'an'ın okunduğu her yerde, her programda, hatimlerde, mukabelelerde, taziyelerde, namazlarda ve mihrabiyelerde okuyuşa önem verilmesini, dikkat edilmesini ister, bunu titizlikle uygular ve uygulatırdı.

Hocanın bir hassasiyeti de Kur'an'a ve Kur'an ehline karşı saygısızlığı hadsizliği kabul etmez, sessiz kalıp sineye çekmezdi. Şayet birileri tarafından bir kibir ortaya koyulmuş ise Hoca asla buna tahammül edemez ilmini ve makamını ezdirtmezdi. Kendisi Kur'an ehli olmaktan o kadar çok özgüven içerisinde dururdu ki onu etrafına hissettirirdi.

Fatih Camii'nde cuma namazından önce okunan devir hatminde hafızlara uzun yıllar hastalanıncaya kadar riyaset etmiş ve baş hafız olarak bulunmuştur. Ben de imam olmadan önce zaman zaman gelir, bu hatime iştirak ederdim. Kendisi her cuma gelir hafızları tek tek dinlerdi. Tabii o isterdi ki herkes çalışarak gelsin ve ezbere okusun. Yandan göz ucuyla bakanları da "Öyle yandan çarklı yapmayın çalışın gelin. Ezbere okunur burada!" diye uyarırdı. Yine Ramazan ayında ikindi namazından önce okunan mukabeleye de okuyucu olarak kendisi iştirak ederdi. Fatih Camii imamlığım döneminde imam odasında çok güzel muhabbetlerimiz olmuştur. Eski hocaları yâd etmişizdir. Kendisi bize hocasını, hocasının özelliklerini ve hatıralarını anlatırdı. Zaman zaman kıraatla ilgili mevzulara değinirdik. Tatlı tatlı şakalaşırdık. Mukabele okumalarına Fatih Camii emekli imam hatibi Bâki Hoca da gelirdi. Baki Hoca o zaman yeşil bir pardösü giyerdi. O yıllar en büyük muhabbetimiz o yeşil pardösü idi. Bâki Hoca'nın eşi vefat etmiş sonra tekrar evlenmişti. Camiye gelir, imam odasına o

pardösüyü asardı. Mikdat Hoca geldiğinde ilk iş olarak yeşil pardösüye döner “Dur! Şu türbeyi bir ziyaret edeyim” der ve ellerini kaldırıp dua etmeye başlardı. Bâki Hoca da “Oğlum Mikdat, sen öyle dalga geçiyorsun ama ben şimdiki hanımı o pardösü ile buldum, eğer o olmasaydı hanımı bulamayacaktım” diye latifeleşirlerdi.

Hoca şapka kullanırdı. 2000'li yıllarda bir Suriye gezim olmuştu. Oradan birkaç kalpak almıştım. Hoca başımda görünce kalpağı çok beğendi. Tabii Hoca hep dersle hep kursla meşgul. Hiçbir yere doğru dürüst ayrılmadığı için “Hep güzel şeyleri buluyorsun, hep güzel yerleri geziyorsun, bizi hiç düşünmüyorsun.” gibisinden sitem etti, takıldı. Ben de “Hocam, canın sağ olsun ne demek” deyip aldığım kalpaktan bir tanesini hediye ettim. Ondan sonra Mikdat Hoca kalpağa alıştı ve şapkayı terk etti. Ölünceye kadar hep kalpak giydi. Tabii hoşuna gidince daha sonraları başka kalpaklardan da kendisi satın aldı. Diyanet’e kurul başkanlığına geçince hoca bazen takılır, “Sen tabii yükseldin artık bizi görmezsin.” derdi. Ben de “Hocam, makamın en yükseğinde sizler bulunuyorsunuz.” diye cevap verirdim.

Bayram Tepeli diye bir hoca arkadaşımız vardı. O zamanki mezarlıklar müdürü de hemşerimdi. Bir gün Bayram Hoca “illa beni ona götür, bir kabir yeri alacağım” dedi. Beraber gittik Mezarlıklar Müdürlüğü’nden hocaya bir kabir yeri satın aldık. Mikdat Hoca bunu duymuş, bana geldi. “Bana da bir kabir yer alalım. Parasıyla değil mi? Ölmeden gidip bir kabirleri alalım diye.” ısrar etti. “Tamam hocam” dedim. Kalktık beraber gittik Mezarlıklar Müdürlüğü’ne. Müdür arkadaş hocamı tanır bilirdi. Dedi ki “Hocam, bak eğer ben müdürken ölürsen seni istediğin yere kabir parası almadan gömerim. Ama yok eğer kabir yeri isterim dersen hem çok paramı alırım hem de sadece o kabre gömülürsün. Söz ben müdürken ölürsen istediğin yere gömeceğim seni” diye takılmıştı. Mikdat Hoca da Eyüp’ten kabir yeri almak vefat edince oraya gömülmek istiyordu. Belliki Eyüp Sultan Hazretlerine ayrı bir sevgisi vardı. Ancak oralar pahalıydı tabi. Sonra hoca parasıyla Eyüp’ten kabir satın aldı ve oraya da defnedildi. Allah rahmet eylesin.²²⁹

²²⁹ Kişisel Görüşme, Hafız Osman Şahin, 14.01.2024.

Cumhurbaşkanının bile sevip saydığı, hürmet ettiği müstesna bir âlimdi.

Fatih İlçe Belediye Başkanı Mehmet Ergün Turan yaşananları bildiriyor:

“Mikdat hocamızın son zamanlarına doğru Sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan beni aradı. Mikdat Hoca'nın ilminden, güzîde bir âlim oluşundan bahisle onu tanımayanların ömürlerinde bir eksiklik olacağını dile getirdi. Sonra da hocamızı ziyaret etmemi, ona gerekli hürmeti göstermemi ve ihtiyacı varsa giderilmesini, yaşlı ve hasta oluşundan mütevellit derse gidip gelmesi kolay olsun diye kursunun hemen yanında bir daire bulunup hocaya tahsis edilmesini istedi. Biz de gidip ziyaret ettik. Hürmet edip Cumhurbaşkanımızın selamını ilettik ve durumu arz ettik. Kursa yakın bir daire tahsisini kabul etmedi ancak, hanımı da kendisi de yaşlı ve hasta olduğu için (hanımı 12 kere ameliyat olmuş) evde sağlık hizmetleri ve ev hizmetçisi konusunda yardım rica ettiler. Biz de baş üstüne deyip, ihtiyaçlarını giderdik.”²³⁰

Yavuz Temiztürk: “Vefat edince Sayın Cumhurbaşkanımız aradı. Taziye dileklerini ilettiler. Bir isteğimizin olup olmadığını ve nereye defnedileceğini sordu. Bunu defin yeriyle ilgili bir isteğimizin olup olmadığını îma ederek iki kere tekrarladı. Ben Eyüp'teki aile kabristanlığına diye iki kere karşılık verince artık sormadı. Eksik olmasın babamı özellikle son zamanlarında da arar hatırını sorardı.”²³¹

Ahlakı, önceliği hep Kur'an olan bir şahsiyet, hocasına iyi bir hizmetkâr ve başarılı bir talebe, dersini hiç ihmal etmeyen dirayetli bir hoca, herkesin ihtiyacını gidermeye çalışan örnek bir yardımseverdi.

Kendisine talebelik yapan ondan icâzetli olan ve hocanın kursu emanet ettiği şu anda şeyhülkurrâ olarak görev yapan Osman Aydın, hocasını şöyle anlatmaktadır:

²³⁰ Kişisel Görüşme, Mehmet Ergün, 10.04.2024; Kişisel Görüşme, Yavuz Temiztürk, Osman Aydın, 18.02.2024.

²³¹ Kişisel Görüşme, Yavuz Temiztürk, 18.02.2024.

“Mikdat Hoca'nın ahlakı Kur'an'dı. Okuduğu Kur'an, onun çizgisini, kişiliğini, şahsiyetini oluşturmuştu. Hayatı hep Kur'an'la geçti, hiç zikzak olmadı hayatında. Disiplin ve ihtimam içerisinde yerine getirmiştir görevini. Hocasının emanet bıraktığı bu kurs onun adeta eviydi. Emekli olduktan sonra bile hiç aksaklık, gevşeklik göstermemiş aynı çizgide görevine devam etmiştir.”

“Saat 8.00-8.30 gibi kursa gelir, önce bir cüz Kur'an okur sonra derse geçerdi. Ders bitse de akşama kadar kursta kalırdı. Cumartesi günleri tatil olduğu halde kursa gelirdi. Mikdat hocam derse o kadar önem verir, tiz davranırdı ki onun için hiçbir mazeret dersi inkitaya uğratmazdı. Tatil kavramı yoktu. “Bugün derse gitmeyeyim” ya da “geç gideyim” hayatında hiç olmamıştır. Birinci önceliği hep ders olmuştur. Fuzuli izin hiçbir zaman kullanmamış. Hiç rapor almamış. İnsan hiç mi hasta olmaz, hiç mi ihtiyaç duymaz.”

“Hocasını yıllarca sırtında taşımış ama “öf” bile dememiş, hiçbir saygısızlık yapmamıştır. Hocasını sadece taşımamış, tüm hizmetini, maddi temizliğini de yerine getirmiştir. İsmail Efendi'yi evine, kursa, cemiyetlere, ziyarete, gideceği yerlere sırtında getirip götürmüş onu taşımaktan her zaman şeref duymuştur. Onun tavsiyelerini baş tacı etmiş. İsmail Efendi'nin “*Kur'an hoş tutar boş tutmaz*” sözünü şiar edinmiş. “*Kur'an'a nasıl bakarsan Allah da sana öyle bakar*” düşüncesi hep var olmuştur hocamda.”

“Hocası “buraya geleni hiç boş çevirmeyeceksin” vasiyetin de bulunmuş o da eğer okuma isteğiyle gelen olursa mutlaka ona bir şeyler öğretmek için çabalamıştır. Bırakın okumak için geleni ihtiyacı için geleni bile bir şey isteyen bile boş çevirmemiştir. Bir gün ihtiyaçlı bir kimse giyecek elbisem yok diyerek Hoca Efendi'den elbise, ceket, pantolon istemiş. Hoca efendi bu kapıya geldi boş çeviremem diye üzerindeki ceketini, gömleğini, pantolonunu vermiş. İçlikle kalan hoca, cübbe giyip bir taksiyle eve gitmiş. Eve varınca hanımı “ne hal biri mi soydu?” diye sormuş. Hoca Efendi de “elbiselerimi ihtiyaçlı birine verdim.” diye cevap vermiş. Hanımı “insan üstündeki elbiselere verir mi?” diye sorunca “ne yapayım ihtiyaçlıydı. Kapımıza gelmiş boş mu çevirseydim?” diye cevap vermiş.”

“Bizim dönemimizde fakirlik, yokluk vardı özellikle Anadolu'dan okumak için gelen talebelerin ihtiyaçlarını giderir onlara harçlık verirdi.”

“Giyim kuşağıyla, temizliği ve titizliği ile de örnek alınacak biriydi. Hoca Efendi elbiselerini kesinlikle ütülü giyer. Dışarıdan gördüklerinde paspal demesinler diye çok dikkat ederdi. Bir Müslüman hele ki hoca efendi giyimiyle de örnek olsun diye düşünürdü.”

“İsmail Efendi, Mikdat hocama “Bu kapıyı kapatırsan Allah da senin kapını kapatsın” diye vasiyet etmiş. Ben Yeni Cami imamı iken hocama yardım ediyordum. Bir ara bıraktım ve 5 yıl kadar sendika işleriyle ilgilendim. Hocam bana biraz gücendi. Sürekli bu işleri bırakmamı kıraate dönmemi istiyordu. En sonunda yeni kongre seçimleri olacağında Ankara'ya giderken “*Bırakıp gelmez bu kapıya dönmezsen, Bolu Dağı'ndan cenazen gelsin.*” dedi. Ben de bırakıp hocamın yanına döndüm.”

Bu kurs kıraat ilmi açısından önemli bir mekandır. Haseki kıraat bölümü yokken bile burada Kur'an dersleri yapılmış kıraat okutulmuştur. Cumhuriyet döneminde kıraat ilminin yok olmaması için hem İsmail Efendi hem bu kurs hizmet etmiştir.”²³²

Mükemmel bir arkadaş, iyi bir dost ve vefalı bir yoldaşı.

Akranı İhsan Aydemir Hoca şöyle aktarıyor:

“Mikdat Temiztürk hocamızla aynı köylüyüz. Fatih'te kadınlar pazarındaki Tezgaahçılar Camisi'nin girişinde bir oda vardı. Orada kalırdı. 1961 senesinde ben de geldim okumaya. 3 yıl İsmail Bayrı Hoca Efendi'den tashîh-i hurûf okudum. Daha sonra ben oradan ayrıldım Mikdat Hoca hiç ayrılmadı. İsmail Efendi'ye yardımcı oldu. Fatih'teki birçok âlimi, imamı tanırdı. Muhabbeti vardı. Gönenli Mehmet Efendi ile yakından irtibatlıydı. Hep Kur'an ile, kıraatle, talimle meşgul oldu. Beraber çok

²³² Kişisel Görüşme, Osman Aydın, 28.03.2024.

gezilerimiz, yolcuğumuz oldu. Çok güzel günlerimiz oldu. Arkadaşlığı mükemmel birisiydi. Her gün hayırla yâd ederim, mekânı cennet olsun.²³³

Akrabalarınca gurur duyulan, sevilen, takdir edilen biriydi.

Yeğeni Prof. Dr. Hakan Temiztürk amcasıyla ilgili şu bilgileri aktarıyor:

“Sizin en hayırlınız Kur’an’ı öğrenen ve öğreteninizdir” ilkesi gereğince Mikdat Temiztürk, ailemizin en kıymetli insanıydı hiç şüphesiz. Ailemizin bütün fertleri de ona büyük değer vermiştir. Hizmette ve saygıda kimse kusur etmemiştir. Köyde çocukluk yıllarımda İstanbul’da bir amcamın bulunduğunu biliyordum; babam ondan bahseder ve onun iyi bir hafız olduğunu anlatırdı. Zamanla gidiş gelişler kolaylaşmaya başlayınca amcam da neredeyse her yaz köye gelmeye başladı. Biz de biraz büyüdük ve onunla mesafeli bir yakınlık kurduk. Kendisini seviyoruz ama onu tanıyanların bildiği tavırları sebebiyle fazla yaklaşımdan uzaktan uzağa sevgi ve saygımızı gösteriyorduk. Köyde izzet-i ikramda bulunur, hizmet etmekten mutlu olurduk. Üniversite ve çalışma hayatımın başlamasıyla İstanbul’a taşınınca evine ve Kur’an Kursuna sık sık ziyarete gider, sohbet ederdik. Babam Fatih Camii etrafındaki ağırlığından çok gurur duyardı; Mikdat Hoca’nın abisi olmanın hazzını doyasıya yaşardı. Onun heybetli, hoş sohbet ve biraz da buyurgan tavrı hoşumuza gider, gururumuzu okşardı. Erzurum’un bir köyünden, biri çıkacak da İstanbul’un en büyük camisinde el üstünde tutulan bir hoca olacak, en saygın Kur’an eğitimi kurumunda herkesçe tanınan bilinen ve saygı gösterilen hocalara hocalık edecek! Bu gururu her zaman ve her yerde yaşadık. Onunla övündük. Ziyaret için Dülgerzâde’deki odasında bulunduğum zamanlarda, doçentken, beni de gelen gidene ‘Doçent yeğenim’ diye takdim eder, “Min eseri’s-sücûd” olduğumu söyler, hafiften bir gurur duyardı.²³⁴

²³³ Kişisel Görüşme, İhsan Aydemir, 18.02.2024.

²³⁴ Kişisel Görüşme, Hakan Temiztürk, 04.02.2024.

Ailesiyle ilgilen iyi bir baba, vefalı bir eş, gönlü geniş bir misafirperverdi.

Oğlu Yavuz Temiztürk, babasını şöyle yâd ediyor:

“Baba gibi baba” derler ya işte babam tam da öyle bir babaydı. Bize karşı hep şefkatliydi. Ancak bir söylediği yapılmazsa ona çok kızardı. Yalandan uzak durun, dürüst olun, kimsenin malına el uzatmayın derdi. Evimiz misafirleri hep açıktı. Köyden gelenler mutlaka kursa babama uğrar. Babam zaman zaman eve getirir onları misafir ederdi. Annemle bir ömür geçirdiler.”

Sert görünümlü ama gönül ehli biriydi. Tabiatı gereği önce bir sert çıkar sonra ihtiyaçlarını karşılardı insanın. Bursa’yı çok severdi. Bursa’da halamın yanına gider orada biraz misafir olurdu. Bursa Ulu Camii’ne, başka camilere gittiği zaman oranın hocaları babamı tanır, ona hürmet ederlerdi. Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan da babamı zaman zaman arar hâl hatır sorardı.”²³⁵

İlim uğruna hasret kalınan ve doyulamayan bir kardeş, babasının yokluğunu Kur’an’la dolduran bir yetimdi.

Kız kardeşi Âlime Yıldırım abisini hasretle anıyor:

“Abim benden beş yaş büyüktü. Üç yaşında babam vefat etti. Abim benimle ilgilenir, beni eğlendirir, oynatır, güldürürdü. Çocukluğunda da büyüklüğünde de hep Kur’an’la meşgul olurken görürdüm. Gaz lambasının önünde çalışırdı. Kur’an okurken birkaç kere uyumuş kalmış. Bir seferinde şapkasını yakmıştı gaz lambasında. Allah korusun kendisi yanmamış. Uyurdum gece. Uyanırdım O, Kur’an okurdu. Tekrar yatar, sabah uyanırdım yine Kur’an’ın başında görürdüm onu. Hep ders çalışır, hep Kur’an okurdu. Sonra Erzurum’a gitti, orada okudu. Memlekete geldiğinde komşular gelir, onlara Kur’an okur, ilahi söyler sohbet ederdi. Çok titizdi. Elbisesine, giyimine, kuşamına çok özen gösterirdi. Sonra askere İstanbul’a gitti. Kur’an için geri dönmedi. O evlendi, ben evlendim Bursa’ya taşındım. Yokluk vardı. Düğünlerimizi bile görmedik. Öyle düğün kuracak imkân da yoktu. He deyince gelinip gidilemezdi, uzun

²³⁵ Kişisel Görüşme, Yavuz Temiztürk, 18.02.2024.

yıllar görüşemedim, hasret kaldım abime. Son zamanlarda biz Bursa'dayken yanımıza gelir ziyaret eder, bir hafta kadar kalırdı. Biz de İstanbul'a giderdik. Bizi hiç gezdirmezdi. Sabah kurs akşam kurs. Hep kursuna gider gelirdi. Nerede yeni, güzel bir şey görse “Bunu ben kursa götürüyüm, onu kursa alayım” der hep önce kursu düşünürdü. Bazen yengem “Aman her şeyi de kursa götürüyorsun, hep kursu düşünüyorsun.” derdi.”²³⁶

Titizliğiyle, giyim kuşamıyla, vakarıyla herkese örnek olmuş ahlaklı, düzgün ve temiz bir müslüman, her yerde hürmet edilen otorite bir üstattı.

Yeğeni Ahmet Yıldırım, dayısının ahlakını şöyle özetliyor:

“Hafız dayım derdik övünürdük Bursa'ya ziyarete gelir gelmez yeğenler akrabalar toplanırdık başına. Bize Fatih'a'yı, kısa sûreleri okutur, yanlış okuyanlar varsa düzeltirdi. Yanlış okuyunca “Bu yaşa gelmişsiniz hala Fatih'a'yı okuyamıyorsunuz!” diye kızardı.”

“Kinayeli konuşurdu. Konuşurken bile mimikleri, dudakları hep hareket ederdi. Büyük camilere, Ulu Cami'ye namaza giderdik. Yanlış okuyanı gördüğü zaman cemaatten sonra uygunca onu düzeltirdi. Son zamanlarda bize geldiğinde abdest alırken rahatsızlığından dolayı ayaklarını yıkayamaz, ben yıkardım. Suyun sıçramasına bile tahammül edemezdi. “Düzgün yıka, suyu sıçratma, havlunun temizini getir” derdi. Çok düzenli ve tertipliydi. Ütüsüz elbise giymezdi. Hocası İsmail Efendi'den bahsederken gözleri dolar, ağlamaklı olurdu. Yemeği severdi. Geldiği zaman Bursa'da kebabçılara götürür, parasını bize verdirmez kendisi verirdi.”²³⁷

Ahlakıyla, ilme açtığı çığırda iyi bir rol model, hakkı, hukuku gözetken itibar edilir bir danışmandı.

Akrabası vaiz Hasan Kuzeytemiz onu şöyle anlatır:

²³⁶ Kişisel Görüşme, Âlime Yıldırım, 16.03.2024.

²³⁷ Kişisel Görüşme, Ahmet Yıldırım, 16.03.2024.

“Hocam, bizim aile büyüğümüzdü. Bizim için rol modeldi. Köyde büyüyen yaşayan hepimiz için imrenilecek bir insandı. “İstanbul'da okumuş, büyük hoca olmuş.” derdik. Biz çocuktuk, köye geldiğinde etrafında oturur dinlerdik. Hocamı örnek alan birçok kişi onun açtığı çığırda onu takip edip okumaya gitmiştir İstanbul'a. İhsan Aydemir Hüseyin Kuzeytemiz, Abdurrahman Karatemiz, Hamidullah Top, Ahmet Hasdemir, Selahattin Hasdemir bunlardan bazıları.”

“Şahsiyetiyle, duruşuyla, ilmiyle hep örnek olmuştur. Bize yol gösterir zaman zaman harçlık verirdi. Bu adamdan ilim var denilecek biriydi. Önemli meseleleri ona danışır, istişare ederdim. Vakıf malına, hakka, hukuka dikkat ederdi. Bir gün Gaziosmanpaşa vaiziyken “Camilerin, müftülüğe ait daireleri var, kendi dairemi kirayı versem lojmanda otursam olur mu hocam?” diye sordum. Mikdat Hoca; “Hocam, vakfin işini yapmıyorsanız, vakfin evinde de oturmayın.” derdi. “Sen de vakfında camisinde görev yapmayacaksan kendi evinde otur hem nefsin hem neslin için daha hayırlıdır” dedi. Ben de kendi evimde oturdum. Bizim danışmanımızdı. Vefatıyla birlikte bu güzellikten mahrum kaldık.”²³⁸

Kursa, talebeye sahip çıkan, ilmi önde tutan, hocasına, onun mirasına yaraşır bir varis idi.

Talebesi Behiç Erbir hocasının bu özelliklerini şöyle ifade ediyor:

“Hocamın birçok hizmetini gördüm. Kursu açar kapatırdım. Evinden sık sık arabayla getirir götürürdüm. Genelde teenni ile hareket eden hocam son zamanlarında hep acele eder bir an evvel kursa varmak isterdi. 5 dakika geciksem hemen telefon eder “Nerede kaldın, niye geciktin?” diye sorardı. Kursu vaktinden önce açmamı isterdi. Cumartesi günleri kıraat dersi olmazdı. Kendi gelemeyeceği zamanlarda, şehir dışından bile arar kontrol ederdi. Biraz geç açılrsa “Bu saatte kurs mu açılır, bu kapı kapanır mı?” diye çıkışırdı. Hastalığında kursa gelemediğinde son zamanlarında bile

²³⁸ Kişisel Görüşme, Hasan Kuzeytemiz, 18.02.2024.

hep kurs açıldı mı, ders yapıldı mı diye merak eder, telefonla kontrol ederdi veya ettirirdi.²³⁹

Birçok hoca efendinin kıraat konularını danıştığı alanında yetkin, reîsülkurrâlîğe namzet bir şeyhülkurrâ idi.

Bir dönem yardımcılarından Mustafa Yıldırım Hoca şunları nakletmektedir:

“Şeyhülkurrâ Mikdat hocam, eğer hayatta olmuş olsaydı, reisülkurrâ olurdu. İcazeti en eski olanlardan biriydi. Aşere-Takrib’i yazan ve ezbere okuyan birisiydi. Şimdiki gibi hazır nüshalardan değil. İsmail Efendi’nin kalfasıydı. Talime okumaya gelenleri önce Mikdat Hoca okutur, belli bir seviyeye geldikten sonra İsmail Efendi dinlerdi. Görev aşığı bir hocamızdı. İsmail Efendi’nin vefatından sonra da Gönenli Mehmet Efendi kursa gelir. Mikdat Hoca ile kıraat konusunda muhabbet ederlerdi. Her şeye titizdi. Masaya masanın üstündeki kitaba malzemeye varıncaya kadar her şeyin düzgün durmasını isterdi. Sevdiği talebeyi gönülden severdi. Bazen ortam gerildiğinde rahatlatmak için “Mustafa hadi güzel bir ilahi söyle de rahatlayâlim.” derdi. Ben de ilahi okurdum. Kendisi de hanımı da hasta olmasına rağmen dersini ölünceye kadar aksatmamıştır. Evde duramazdı. Çok hoca efendi gelir kıraatle ilgili mevzuları hocama danışırdı.”²⁴⁰

Kimseye eyvallahı olmayan, kimseye boyun eğmeyen, saygı sınırlarını iyi bilen, vakar sahibi bir şahsiyetti.

Fatih İlçe müftülerinden Hacı Ahmet Önal Hoca, Mikdat Hoca’nın bu yönüyle ilgili yaşadıklarını şu şekilde aktarmaktadır:

Fatih Müftülüğü’ne göreve geldiğimde Mikdat Hoca en tecrübeli hocalardan biriydi. Fatih’te başka kıraat okutan hocalar vardı ama Mikdat Hoca’nın titizliğinde ve dikkatinde yoktu. Kur’an okuturken eli dudağı kaşığı gözü her tarafı hareket eder, yönlendirirdi. Hata yaparsa dahiliye vurur araya girerdi bir gün Fatih Camii’ne Cuma

²³⁹ Kişisel Görüşme, Behiç Erbir, 28.03.2024.

²⁴⁰ Kişisel Görüşme, Mustafa Yıldırım, 10.04.2024.

namazına iki bakan gelmiş. Namaz kılmaya müezzin mahfiline çıktık Mikdat Hoca da devir hatmi okuyanların başında. Yine elleri gözü dudakları her yer hareket ediyor. Bakanlar onu görünce şaşkınlıkla “Bu adam ne yapıyor böyle ya!” diye sordular bana. Ben de “O hoca orkestra şefi, onların başı. Onları yönetiyor.” dedim.”

“Mikdat Hoca saygı sınırlarını çok iyi bilen bir insandı. Onun bu hassasiyetinde az insan vardır. Hiç saygısızlık görmedim. Biz de ona gereken saygıyı gösterdik. Ama saygısızlığa, hürmetsizliğe tahammülü yoktu. Hiç dayanamaz kimseden çekinmezdi.”

“Valilik nezdinde bir denetleme Komisyonu oluşturulmuştu 9-10 kişilik. Birçok kurumdan üye vardı. Mikdat Hoca’nın kursunu denetlemeye gelmişler. Ayakkabılarını çıkartmadan kursa girmişler. Mikdat Hoca da ders okutuyor, bakmış ayakkabı ile içeriye giriyorlar, hiç ilgilenmemiş. Demişler “Hoca! Teftişe geldik” “Ne yapıyorsanız yapın, önce siz nereye nasıl gideceğinize bir bakın!” demiş. Başkomiser beni aradı “Yahu burada bir adam var, yüzümüze bile bakmıyor, denetlemeye geldik.” Hiç kimseye eyvallah etmedi, kimseye boyun eğmedi. Bir tek hocasına boyun eğdi, boyun büktü.”

“İsmail Efendi’yi taşırken ona “*atum, eşeğim*” dediğini naklederdi. Hoca Efendi öyle demeseydi bari dedim. “*Yok hocam ben şerefle taşıyorum onu eşeği bile olurum hocamın*” derdi.”²⁴¹

Saygısızlığa, hadsizliğe, hele ki Kur’an’a hürmetsizliğe tahammülü olmayan, sözünü esirgemeyen, bu konuda kimseden çekinmeyen bir ehli Kur’an’dı.

Yine Mikdat Hoca’nın benzer özelliklerine ve manevi yönüne talebesi Naim Katmer şöyle dikkat çekiyor:

“Aşere’yi Âdem Turan Hoca da Takrib’i Mikdat hocam da okudum. Âdem hocam dedi ki “Sende kabiliyet var, seni Türkiye yarışmasına katmak istiyorum. Ben sana ilim öğretiyorum ama öyle bir noktadan sonra öğreteceğim bir şey kalmadı. Senin

²⁴¹ Kişisel Görüşme, Hacı Ahmet Önal, 29.02.2024.

daha çok ilerlemeni istiyorum. Onun için seni hocama götüreceğim.” dedi. İkisi birlikte Türkiye hafızlık yarışmasına hazırladılar beni. Hocam okuyuşumuza, oturuşumuza, kalkışımıza Kur’an ile meşgul olurken takınacağımız tavra bile dikkat eder, onlarla ilgili talimatlar verirdi. 1998’de Türkiye ikinciliğim oldu. Sınıfta Kur’an’dan yerini sorduğu her ayeti cevap verir, takılmadan okurdum. Onun için bana “dozer hafız” derdi.

Hocam hal ehliydi. Hocalarının Kur’an’ın hali onun maneviyatına yansımış diye düşünüyorum. Yarışmaya gideceğim de dedi ki “Git dedi adam görsünler birinci olamasan da nasıl okunmuş, Kur’an dinlesinler.” bunu çok tekrar etti. Jüriler arasında ihtilaf oldu. üç jürinin biri beni seçti, ikisi birinci olanı. Onu da hemen seçmediler epey bir beklendi karar verirken. Kazanan Hafız’ın hocası da gelip bizzat bana “Delikanlı birincilik senin hakkındı ama bizim talebeye vermişler, yapacak bir şey yok.” Sonra itiraz edelim filan dendi. Mikdat Hocam “Yok, gel, sen alacağımı aldın, kazanacağımı kazandın birinci olamamanda onlar da Kur’an nasıl okunur gördüler.” deyip müsaade etmedi itiraza.”

“Hocam saate düşküdü. Saat ve tesbih koleksiyonu vardı. Hoşuna gittiği saat veya tesbih olursa “ver onu bana” der alır takardı. Veren rızası olursa hocam da kalırdı yoksa bir müddet sonra geri verirdi. İri saatleri “çorba kasesi” gibi diye sevmezdi. Kibar saatleri severdi. Bir gün annem bana saat hediyesi almış taktım gittim kursa. Hocam çok beğendi “Ver onu bakayım, biraz takayım ben.” diyerek aldı. Hocamıza saatim fedâ olsun gönüllü olarak verdim. Hocamda benden bir hatıra kalmış olurdu. Eve gelince annem sordu, “saatin nerede?” diye. Ben de “Hocam saatimi beğendi aldı. Bana o kadar büyük bir ilim öğretti ki saat ne ki fedâ olsun.” dedim. Annem “O saati sana almıştım. Sana da yakışmıştı. Saati geri al!” dedi. “Anne, ben istemem hocamdan kalsın onda. Sen de gönlünden razı ol.” Desem de annem pek memnun olmadı bu işe. Sabah derse gittim hocam geldi. Direkt saati bana geri verdi. Dedi ki “Bu karı saati, erkek saatine benzemiyor. Ver bu saati anan taksın.” Ben kıpkırmızı oldum kafamdan kaynar sular dökülmüşü sanki. Hocama malum olmuştu.”

Hiç kimseden korkmaz, bana bir şey olur diye lafını çekmezdi.

“28 Şubat sürecinde teftişe gelmişlerdi kursa. Yeşil takke buldular. Arapça kitaplara baktılar gelenlerden biri “Burada Arapça okunuyormuş, Arapça harflerle dersler yapıyormuşsunuz, şeriat mı istiyorsunuz?” diye konuşmaya başladı. Hocama baktım celallendi. Dedi ki “Sen kıraat biliyor musun? Kur’an biliyor musun? Geliyorsun burada kitapları karıştırıyorsun, Arapça harfleri görünce yok şeriat, yok bilmem ne, kafana göre hüküm kesiyorsun. Onların hepsi Kur’an, Kur’an’ın okunuş şekilleri. Çık dışarı, defol! Git bana Kur’an’ı, kıraati bilen birini getir! Onlarla konuşalım. Baksın bakâlim burada ne yapılıyormuş. Onlar teftiş etsin!” dedi. Adam sustu kaldı. Ben derse takkeli gidiyordum o dönem. Hocam “bir müddet takkeli gelme. Çok baskı yapıyorlar, takkeden sebep kıraatımız sekteye uğramasın.” dedi.”

“Ben çocukken ateşli hastalık geçirdim. Gözlerimde kayma ve görme bozukluğu oldu. Bana yaşamaz ölür demiş doktorlar. Babam “Bunu bir Gönenli Mehmet Efendi'ye götürüyüm o bir okusun.” deyip almış götürmüş Mehmet Efendi benim başımı okşadıktan sonra “Allah’ın izniyle bu vefat etmeyecek, ölmeyecek, yaşayacak. Alın götürün!” demiş. Şimdi 43 yaşımdayım. Gönenli Mehmet Efendi’nin okşadığı bu baş yine onun koruyup gözettiği kolladığı, değer verip okuttuğu Mikdat Hoca’da okudu. Çok mutluyum elhamdülillah.”²⁴²

Okuyuştan sestten ziyâde ilme usul ve erkana önem veren, ağızda sanki Kur’an harflerinin hareket ettiği bir kurrâ idi.

Bununla ilgili Fatih Camii emekli müezzini şunları zikretmektedir:

“Mazbut, vazifesinde müdavim, disiplinli bir hocaydı. Mesleğinin ehliydi, hafızlığı mükemmeldi. Kur’an okurken harman yerinde altına rüzgâr giren samanın hareket ettiği gibi ağızda sanki harfler hareket ederdi. Usul ve erkana dikkat eder, usul bozulursa mutlaka müdahale ederdi. Sadece güzel okuyuşa yönelip ilmi geri bırakanlara kızardı. Bir gün Fatih Camii’nde devir hatmi okunurken sesiyle nağme yapan arkadaşını durdurdu sonra “Güzel sesinizle iki tane aşır okur, cemaat de size “aa hafız Efendi, oo hafız Efendi ne güzel okudun ne kadar güzel sesin var maşallah.” der,

²⁴² Kişisel Görüşme, Naim Katmer, 05.03.2024.

siz de kendinizi hoca oldum zannedersiniz. İlmî bırakırsanız, öylece kalırsınız. Sese, güzel okuyuşa önem verenler çoğu ilmî bırakmışlardır. Hatta bu işin derinliğine inip ilimde yükselen, o konuda meşhurlaşan hocalar ekseriyetle çok güzel sesli olmayan hocalardır. Şeyhulkurâlardan sesi okuyuşu süper olan çok az kimse vardır. Çünkü çoğunun sesi sedâsı ilmin önüne geçmiştir. Allah rahmet eylesin Mikdat Hoca ilmin hakkını veren bir Kur'an ehliydi."²⁴³

²⁴³ Kişisel Görüşme, Ahmet Aktaş, 18.02.2024.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim hem lafzı hem manasıyla ibadet edilen ilahi bir kitaptır. Lafzıyla okunmasına ve anlamıyla yaşanmasına her zaman önem verilmiştir. Hz. Peygamber Kur'an'ın bu iki yönünü de bizzat tatbik etmiş ve örnek olmuştur. Bu iki hususiyete yönelik birçok İslami ilim zuhur etmiştir. Kıraat ilmi de Kur'an'ın özellikle lafzi yönünü konu edinen ilimdir.

Hz. Cebrâil'in ilk vahyi getirmesiyle başlayan bu süreçte kıraat ilmi Hz. Peygamber'in ve sahabe, tabiin, tebe-i tabiîn ile sonraki nesillerden nice Kur'an ehlinin büyük emek ve çabalarıyla, nesilden nesile bize kadar ulaşmıştır. Bu itibarla İslam ülkelerinde, Osmanlı aleminde ve en son Türkiye'mizde bu ilme layık olduğu itibar ve itina gösterilmiştir. Bilhassa bugün yurdumuzun birçok yerinde Tayyibe ve Takrib Tarîki'yle 10 kıraat imamının rivâyetleri ile beraber ve İndiraç Usulü'yle bütün vücuhât-ı Kur'aniyye baştan sona kadar hatmedilip, sûretlere yazılarak kâmil kurrâlar yetiştirilmektedir. Birçok zorluk ve imkânsızlıklara göğüs gererek kıraat ilmine hizmet etmiş, asrımızın en önemli kârîlerinden beslenen ve Mısır Tarîki'nin temsilcilerinden biri olan Şeyhülkurrâ Mikdat Temiztürk bu halkada yerini almıştır.

Mikdat Hoca bütün hayatını Kur'an hizmetine ve bu ilme adanmış, tüm mesaisini bu yolda harcamıştır. Okuttuğu nice talebelere tashîh-i hurûf, Aşere ve Takrib dersleri vererek, bu ilmin sonraki nesillere aktarılmasında önemli rol oynamıştır. Hoca, Kıraat ilmine önem verişiyile, tizliği ve dirayetiyle örnek olmuş, Kur'an'ı yüceltmiş, hürmetsizliğe saygısızlığa itibar etmemiştir. Bu konuda hiç kimseden çekinmemiş lafını esirgememiştir.

Üstadı Kesikbacak İsmail Efendi'nin ve kendisinin talebelerini diğer hocaları dinlemeye onlardan ders almaya yönlendirmeleri, başka kurrâlara da saygı duymaları ilim ehlinde bulunması gereken kibir ve enaniyetten uzak olma durumunu yansıtmaktadır. Mikdat Hoca bu cihette Kur'an'a, Kur'an âlimine hizmet etmeyi şeref saymış, hocasını sırtında taşımak sûretiyle âlimi, hocasının nezdinde Kur'an'ı baş tacı etmiştir. Tarihe mal olmuş ilim ehline vefanın en güzel örneklerini Mikdat Hoca bizlere göstermiştir.

Yine hocasının kapısını kapatmamış onun bıraktığı ilmi, ders disiplinini devam ettirmiş ve aynıyla talebelerine aktarmıştır. Bu kıraat geleneğinde sürekliliğin sağlanması açısından kayda değer bir durumdur. Birçok kıraat merkezlerinde, kurslarda uygulanmayan yazdığını hocaya ezberden okuma sistemini uygulaması takdire şayan bir haslettir.

Yaptığımız bu çalışmayla asırlardır hiçbir beklenti içerisinde olmadan bu ilmin gelişmesine yayılmasına yaşatılmasına hizmet eden, “ilm-i kıraatin gönül erlerinden” Mikdat Temiztürk Hoca’yı yâd etmiş, yaşatmış ve gelecek nesillere tanıtmış olduk. Ayrıca çalışmamızda yer verdiğimiz hocasının halefi olarak onun bıraktığı yerden kıraat ilmini devam ettirmesi, bu ilmi hocasından aldığı şekliyle aktarması, ders disiplini ve öğretimdeki titizliği, diğer âlimlere değer vermesi onlardan istifade etmesi, adeta hamallık yaparak hocasına ve ilme hizmet etmesi, Kur’an’a ve Kur’an ehline saygısızlığa karşı müsamaha göstermemesi vb. birçok ahlaki özellikleri örneklik teşkil edecektir. Yine bu çalışmamız sözlü kaynak olma ve bibliyografyaya katkı sunma açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ağırbaş, Abdulhekim, “Hz. Peygamber Döneminde Kuran Eğitimi”, *Daru’l-hadis İslami Araştırmalar Dergisi*, 1 (2021).
- Akakuş, Recep. “Gönenli Hoca (1901-1991)”. *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 3 (2009), 39-42.
- Akakuş, Recep. “Kesikbacak İsmail Efendi”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Akakuş, Recep. “Şeyhül-İslam Sadi Çelebi ve Darü-l Kurrası” *Diyanet İlmi Dergi* XXV/2 (1989), 95-108.
- Akbulut, Ali *Tortumun Manevi Mimarları*, Erzurum: Tortum Belediyesi Kültür Yayınları, 2018.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Akgündüz, Murat. “Osmanlı Döneminde Camilerde Kur’an Okunmasıyla İlgili Görevliler”. *Diyanet İlmi Dergi* 56/2 (15 Haziran 2020), 195-210.
- Akyüz, Abdullah. “Osmanlı’dan Günümüze Reîsülkurrâlar”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 2021.
- Akyüz, Abdullah. *Osmanlı Kurraları*, İstanbul: Rabbani Yayınevi, 2021.
- Alparslan, Ramazan. *İstanbul Ehli Kur’an ve Mevlithanları*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2020.
- Altıkulaç, Tayyar. “Abdurrahman Gürses (1909-1999)”. *İslam Araştırmaları Dergisi* 3 (1999), 309-310.
- Altıkulaç, Tayyar. *İbnü’l-Cezerî*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul: TDV yay. 2012.
- Altundağ, Mustafa. “Sahih Kıraatlerin Arap Lehceleriyle İlişkisi Üzerine”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20 (2001).
- Atalay, Muhammed Ali, *Kıraat Öğretiminde Mısır Tariki: İsmail Bayrı (Kesik Bacak) Örneği*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019, 37.
- Aydar, Hidayet, *Hicri Birinci Asır Bağlamında Kıraat*, İstanbul: Ensar, 2020.
- Bahattin Çörek, talebesi ile yapılan görüşme, 10.09.2022

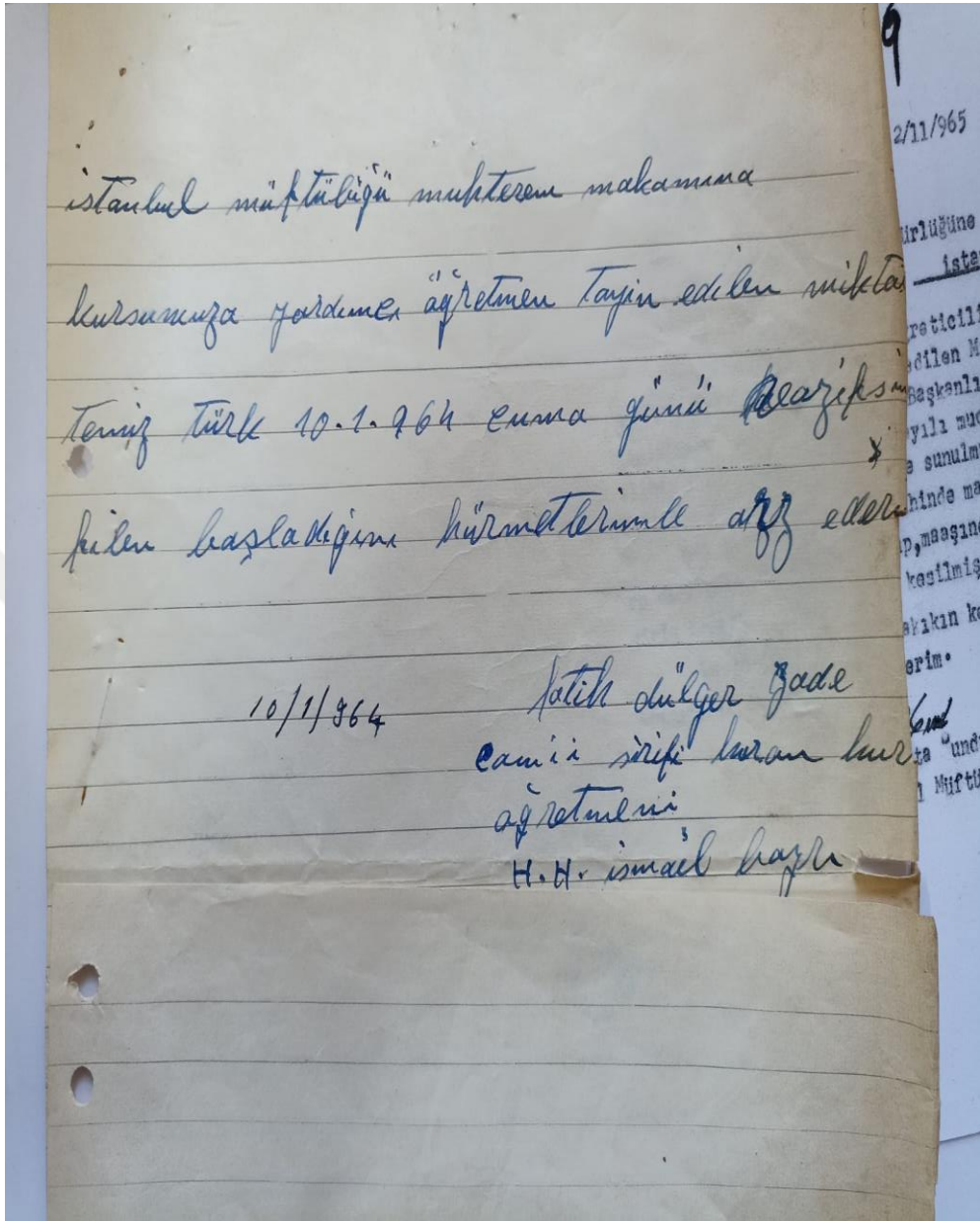
- Bâkillânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib. *el-İntisârli'l-Kur'ân*. Muhammed İsam el-Kudât. Amman: Dâru'l-Feth, 1422/2001.
- Bennâ, Aḥmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdu'l-Ġanî ed-Dimyâtî Şihâbu'd-Dîn eş-Şehir bi'l-Bennâi *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi'l-Kirâ'ati'l-Erbe'ate 'Aşer*. thk. Enes Mihre. Beyrut: y.y., 1427/2006.
- Berki, Ali Himmet. "Gönenli Mehmet Efendi'yi de Ebedi İstiratgahına Tevdi Ettik". *Diyanet İlmi Dergi* IV/7-8 (1965), 120-121.
- "Beşeriyet", (Erişim: 2017), <https://beseriyet.com/2021/03/07/mikdat-temizturk-hoca-kimdir/>.
- Birişik, Abdülhamit, "Kıraat", DİA, 27/426, Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Birişik, Abdülhamit, *Kıraat İlmi ve Tarihi*, Bursa: Emin Yayınları, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiü's-sahih*, nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001).
- Candan, Cüneyt. "Mikdat Temiztürk ile Kur'an İlimleri Üzerine", *Öğüt Dergisi*, Nisan 1990.
- Cevherî, *es-Sıhah Tâcu'l-Luğa ve Sıhahı'l-Arabiyye*, thk. Ahmed Abdu'l-Gafur el-Attar, Beyrut, Daru'l-İlim lilmelayîn, 1979.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen 'Alî b. MuḤammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbu't-Ta'rifât*. thk. Heyet. Beyrut: y.y., 1403/1983.
- Çakıroğlu, Selim. "Kıraat İlmi Tedrisatında Rumuz Kullanımına Dair Bir İnceleme". *İslami İlimler Dergisi* 19/1 (09 Mart 2024), 249-276.
- Çalışkan, Muhammed Selman, "Ebû Şâme El-Makdisî'nin El- Mürşidü'l-Vecîz Adlı Eserinin Kıraat İlmi Açısından Değerlendirilmesi", *Ulûmu'l-Kur'an Kaynaklarında Kıraat İlmi*, (2019), 77-112.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatler*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.
- Çollak, Fatih. "Reisü'l Kurra Hendekli Hafız Abdurrahman Gürses Hocaefendi'nin Hayatı (1909-1999)". *Abdurrahman Gürses Anısına I. Kur'an ve Kıraati Sempozyumu*, 11-45.
- Dağ, Mehmet. "Kıraat İlminin Akademik Serencamı", *EKEV Akademi Dergisi*, 2013.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Demirci, Naci. *Abdurrahman Gürses'in Kıraat İlmi Eğitimindeki Yeri*, Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

- Dere, Nurgül. “İstanbul’un 3. Müftüsü: Bekir Hâki Yener (1882-1975)”. *Ağa Kapısından Şeyhülİslamlığa: İstanbul Müftülüğü*, 185-191.
- Dere, Nurgül. “Kafkasyâdan İstanbul’a Bir İlim Yolcusu: Bekir Hâki Yener (1882-1975)”. *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 24 (2015), 94-97.
- Ebû Ubeyd, Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Fezâ’ilu’l-Kur’an*. Nşr. Mervân el-‘Atiyye vd. Beyrut: Dâru İbnKesîr, 1416/1995.
- Elmalı Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur’an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Yenda Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Emin Efendi, *Umdetü’l-Hallan fî İzahî Zübdeti’l-İrfan*, İstanbul:1287.
- Eroğlu, Ali. *İbn Mihrân en-Nisâbüri*, “İslamansiklopedisi.org.tr.”
- Fahrettin Aydın, “Öncü Âlimler”, Diyanet TV, (19.04.2020), <https://www.youtube.com/watch?v=xsJjMjg39C8&list=PLtApkPE49wvm6ws5uDGQS1LhVX4Avw2z&index=39>.
- Fırat, Yavuz. *Tecvid ve Kıraat İlmi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2018.
- Gökdemir, Ahmet. *Ali b. Süleyman el-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tarîki Kurrâları*, İstanbul: Ravza Yayınları, 201.
- Gökdemir, Ahmet. *Köprülü Ailesinin Kur’an Eğitimi ve Kıraatine Katkıları*, İHYA Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi, 2018.
- Günay, S. Selçuk. “Tarihe Dair Eserleri ve Fikirleriyle Erzurumlu Ömer Nasuhi Bilmen”. *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu I* (2007), 263-270.
- Hamîdullah, Muhammed, *Kur’an-ı Kerim Tarihi*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi. *Ravdâtü’l-Kurrâ ve Tarihi Kur’an-ı Kerim*, İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, 1959.
- Işık, Ayhan. “İlme Adanan Ömür: Ömer Nasûhi Bilmen (1883-1971)”. *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 24 (2015), 56-61.
- İbn Ebî Dâvûd, Ebû Bekr ‘Abdullâh b. Suleymân es-Sicistânî. *Kitâbü’l-Mesâhif*. Thk. Muhammed b. ‘Abduh. Kahire: el-Fârûku’l-Hadîse, 1423/2002.
- İbn Mücâhid, Ahmed b. Mûsâ b. el-Abbâs et-Temîmî Ebû Bekir el-Bağdâdî. *Kitâbü’s-seb’a fî’l-kıraat*. Nşr. Şevkî Dayf. Mısır: Dâru’l-Ma’ârif, 1400/1980.
- İbni İshak, *es-Sîre*, thk. Muhammed Hamîdullah (Fas: y.y., 1395/1976).

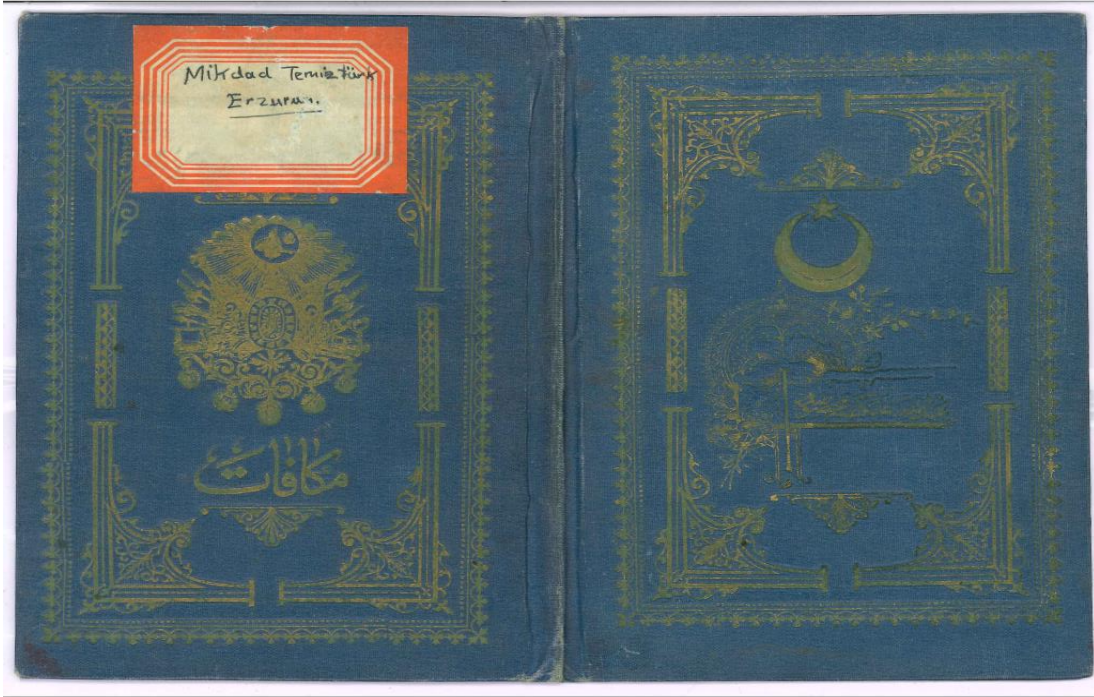
- İbni Manzûr, Muhammed b. Mükerrerem b. Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Abdullah Ali el-Kebîr Kahire: Dârü'l-Maârif, ts.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Ḥayr Şemsüddîn b. el-Cezerî Muhammed. *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*. 2 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- İbnü'l-Cezerî, Muhammed b. Muhammed. (1398/1977) *Müncidü'l Mükri'in ve Mürşidü't-Talibin*, (thk.: Abdü'l-HayyFeremâvî), Mısır.
- İpşirli, Mehmet. “Sadi Çelebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri ve Mütevâtir Kıraatlerin Yorum Farklılıklarında Etkisi*. İstanbul: İFAV, 2010.
- Karaçam, İsmail. *Kıraatlerin İntikali, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-IV (Kıraat İlmi ve Problemleri)*, İstanbul, 2002.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an'ın Faziletleri ve Okuma Kâideleri*, İstanbul: MÜİFV Yayınları, 2016.
- Karaman, Erdal. vd. *Fatih Camileri ve Diğer Tarihi Eserler*, İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kastallânî, *Letâifü'l-İşârât li-Fünuni'l-Kırâat*, thk. Merkezü Dirâsâti'l-Kur'aniyye (Medine: Melik Fehd Mushaf Matbaası, 1434/2012).
- Kevserî, Muhammed Zâhid el-Kevserî, *Makâlâtu'l-Kevserî*, Kahire: el-Mektebetü't-Tevfikîyye, t.y.
- Kollektif, *Gönenli Mehmet Efendi*, by: Gönenli Mehmet Efendi Vakfı Yayınları, 2007.
- Koyuncu, Recep, *Teoriden Pratiğe Vakf ve İbtida*, İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2022.
- Koyuncu, Recep. *Aşere Kaideleri*. İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 1. Basım, 2023.
- Kurtubî, *El-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Küçük, Cemil. “Kur'an ve Kıraatlerin Kaynağı”, *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2018.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto, 2016.

- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Ğaysî. *el-İbâne 'anme 'ânî'l-kıraat*. Thk. Abdulfettâh İsmail Şelebî. Kahire: Dâru Nehdati Mısır, ts.
- Mustafa Sadık er-Rafî, *I'cazû'l-Kur'an*, Mısır: b.y. 1965.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiüs's-sahih*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî Kahire: y.y., 1374-75/1955-56.
- Mütercim Âsım Efendi. *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. 6 Cilt. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu, 1. Basım, 2013.
- Osman Aydın, talebesiyle yapılan görüşme, 13.05.2017.
- Öden, İsmail. *Mısır Tarîki Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri*, Konya, Yüksek Lisans Tezi 2019.
- Öge, Ali, 18. yy. *Osmanlı Âlimlerinden Yusuf Efendizade'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, İstanbul: Hacıveyiszade İlim ve Kültür Vakfı, 2019.
- Önkâl, Ahmet, "Bi'r-i Maûne", DİA., 7/195-196, Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Özel, Mustafa. "Molla Sâdi Çelebi Dâru'l-kurrası Vakfiyesi", *İstem Dergisi*, 13, 2009.
- Pilgîr, Muhammed. *Kıraat İlminde İsnad Meselesi*, Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2022.
- Sarı, Mehmet Ali. "Üsküdarlı Ali Efendi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul, TDV Yayınları, 2012.
- Sicistânî, *Kitâbü'l-Mesâhif*, thk. Muhammed b. Abduh es-Sicistânî, Kahire: el-Fârûku'l-Hadîse, 1423/2002.
- Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâleddin, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Heyetü'l-Mısıryye, 1394/1974.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiü's-sahih*, nşr. Ahmed M. Şâkir, Kahire 1356/1937.
- Uluçam, Müjdat (ed.), *İlme Adanmış Ömürler*. İstanbul: İHAM, 1. Basım, 2023.
- Zerkânî, Muhammed. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'an*. 3. Baskı. Kahire: Matbaatü İsâ el-Bâbî el-Halebî, ty.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Abdillâh. *el-Bürhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Mısır: 1972.

EKLER**Fotoğraflar Dizini****Fotoğraf 1: Şeyhülkurra Mikdat Temiztürk****Fotoğraf 2: Mikdat Temiztürk'ün Kapalıkkaya Köyünde Doğduğu Evi**

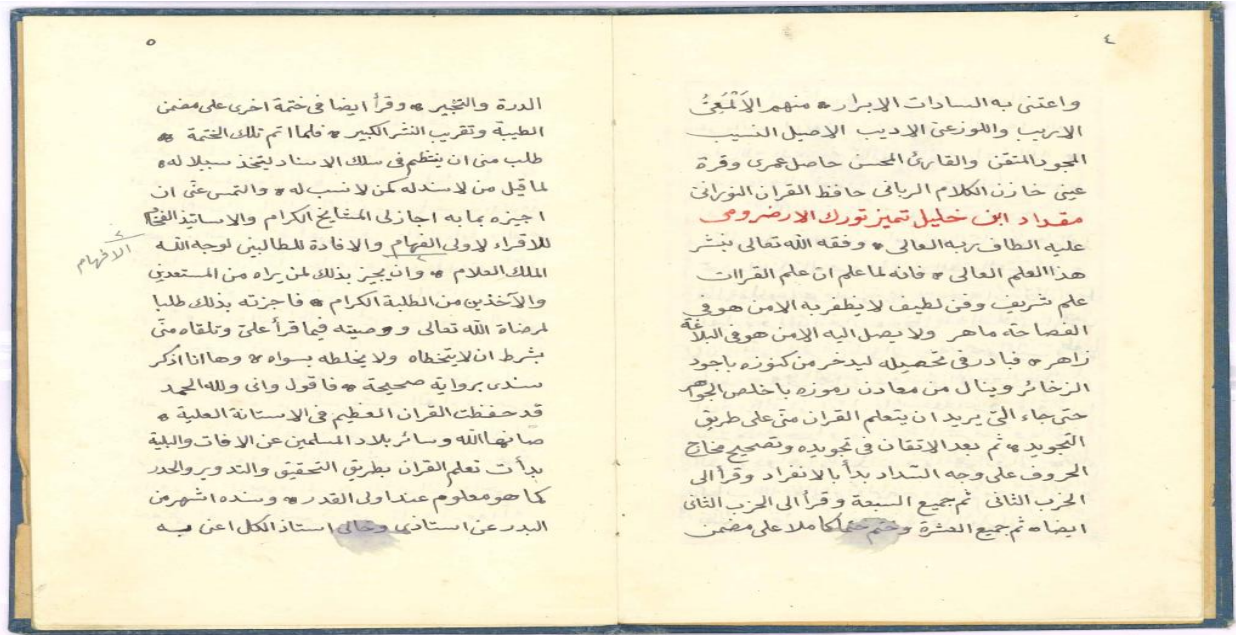
Fotoğraf 3: İsmail Efendi'nin Kendi el yazması, bir teşekkür mektubu.

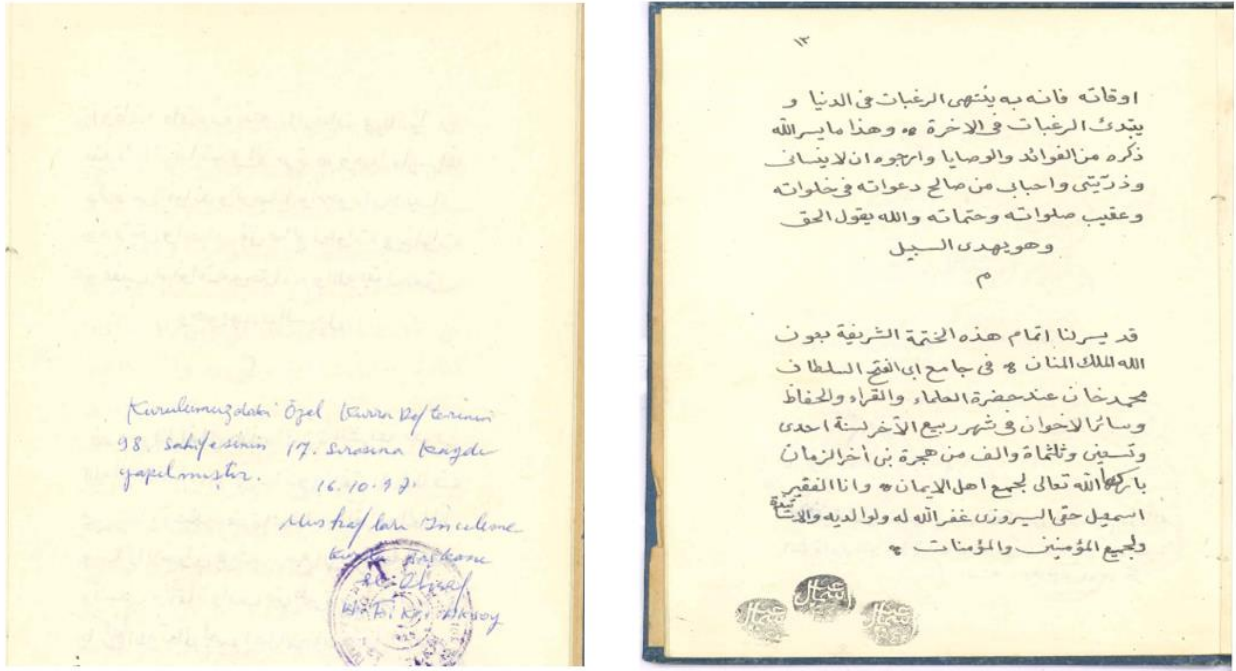
Fotoğraf 4: Mikdat Temiztürk'ün İcazetinin Dış Kapak Bölümü

Fotoğraf 5: İcazetnamenin İç Sayfaları

Fotoğraf 6: İcazetnamede Mikdat Hoca'nın İsminin Geçtiği Kısım

Fotoğraf 7: Mikdat Hoca'nın İcazetinin son kısmında İsmail Hakkı Bayrı Hocanın ve Mushafklar Kurulu Başkanlığının Mühürlerinin Bulunduğu Bölüm²⁴⁴

²⁴⁴ Eskiden Aşere-Takrib mezunlarına mezuniyet belgesi verilmediği için Mushafklar Kurulu Başkanlığı tarafından icâzetlere mühür vurulmaktaydı.

Fotoğraf 8: İcazetnamenin Silsile Tasviri

Muhterem Efendim,

Telâmizi aciziden ve Kursumuz Muallimi Tortumlu H. Mikdat Temiztürk, Küçükköy Kuranı Kerim Kursu Hocası Oltulu H. Ali Şahin, Rizeli H. Mustafa Demirkan, Davutpaşa Camii Müezzini Bolulu H. Hasan Aras, Tokatlı H. Sami Demir ve Eyüp Esentepe Camii Müezzini Simavlı H. Mehmet İşıldak'm Takrib Hatmi Şerif Cemiyetleri 7 ekim 1971 perşembe günü öğle namazını müteakip Fatih Camii Şerifinde icra olunacağından sizlerinde işbu Cem'iyeti Kur'aniyede bulunmanızı rica eder ve bilvesile teyidi meveddet eylerim.

Fatih-Düigerzade Kur'an Kursu öğretmeni

H. H. İsmail Bavrı

NOT : Saat 10 - 12 arası Fatih, Malta Çarşısı, Islâmbol Cad. No. 28 Can Kardeşler lokantasında yemek verilecektir.

Fotoğraf 10: Mikdat Temiztürk'ün, H. İsmail Bavrı İmzalı Takrib İcazet Merasim Davetiyesi

Fotoğraf 15: Mikdat Hoca, Annesi Fikriye Hanım'ın Kabri Başında

